

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

3. Η συλλογή των συνδεδεμένων ομιλιών - Σχόλια
(3. Saṃyutta Nikāya - Aṭṭhakathā)

1. Σχόλια για το βιβλίο με τους στίχους (1. Sagāthāvagga-
aṭṭhakathā)

1. Συνδεδεμένες ομιλίες με Θεότητες (1. Devatāsaṃyuttaṃ)

PaliVerse

3. Η συλλογή των συνδεδεμένων ομιλιών - Σχόλια

1. Σχόλια για το βιβλίο με τους στίχους

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Samyuttanikāye

Sagāthāvagga-aṭṭhakathā

Ganthārambhakathā

Karuṇāsītalahadayaṃ, paññāpajjotavihatamohatamaṃ;
Sanarāmaralokagaruṃ, vande sugataṃ gativimuttaṃ.

Buddhopi buddhabhāvaṃ, bhāvetvā ceva sacchikatvā ca;
Yaṃ upagato gatamalaṃ, vande tamanuttaraṃ dhammaṃ.

Sugatassa orasānaṃ, puttānaṃ mārasenamathanānaṃ;
Aṭṭhannampi samūhaṃ, sirasā vande ariyasaṅghaṃ.

Iti me pasannamatino, ratanattayavandanāmayāṃ puññaṃ;
Yaṃ suvihatantarāyo, hutvā tassānubhāvena.

Samyuttavaggapaṭimaṇḍitassa, samyuttaāgamavarassa;
Buddhānubuddhasaṃvaṇṇitassa, ñāṇappabhedajananassa.

Atthappakāsanatthaṃ, aṭṭhakathā ādito vasisatehi;
Pañcahi yā saṅgītā, anusaṅgītā ca pacchāpi.

Sīhaḷadīpaṃ pana ābhatātha, vasinā mahāmahindena;
Ṭhapitā sīhaḷabhāsāya, dīpavāsīnamatthāya.

Apanetvāna tatoḥaṃ, sīhaḷabhāsaṃ manoramaṃ bhāsaṃ;
Tantinyānucchavikaṃ, āropento vigatadosaṃ.

Samayaṃ avilomento, therānaṃ theravaṃsadīpānaṃ;
Sunipuṇavinicchayānaṃ, mahāvihāre nivāsīnaṃ.

Hitvā punappunāgata-matthaṃ, atthaṃ pakāsayissāmi;
Sujanassa ca tuṭṭhatthaṃ, ciraṭṭhitatthañca dhammassa.

Sāvatthipabhūtīnaṃ, nagarānaṃ vaṇṇanā katā heṭṭhā;
Saṅgītīnaṃ dvinnaṃ, yā me atthaṃ vadantena.

Vitthāravasena sudaṃ, vatthūni ca yāni tattha vuttāni;
Tesampi na idha bhiyyo, vitthārakathaṃ karissāmi.

Suttānaṃ pana atthā, na vinā vatthūhi ye pakāsanti;

Tesaṃ pakāsanatthaṃ, vatthūnipi dassayissāmi.

Sīlakathā dhutadhammā, kammaṭṭhānāni ceva sabbāni;
Cariyāvidhānasahito, jhānasamāpattivatthāro.

Sabbā ca abhiññāyo, paññāsaṅkalananicchayo ceva;
Khandhādhātāyatanindriyāni, ariyāni ceva cattāri.

Saccāni paccayākāradesanā, suparisuddhanipuṇanayā;
Avimuttatantimaggā, vipassanābhāvanā ceva.

Iti pana sabbam yasmā, visuddhimagge mayā suparisuddham;
Vuttaṃ tasmā bhiyyo, na taṃ idha vicārayissāmi.

“Majjhe visuddhimaggo, esa catunnampi āgamānañhi;
Ṭhatvā pakāsayissati, tattha yathābhāsitaṃ matthaṃ”.

Iceva kato tasmā, tampi gahetvāna saddhimetāya;
Aṭṭhakathāya vijānatha, saṃyuttavinissitaṃ atthanti.

1. Devatāsaṃyuttaṃ

1. Naḷavaggo

1. Oghataraṇasuttavaṇṇanā

Tattha saṃyuttāgamo nāma sagāthāvaggo, nidānavaggo, khandhakavaggo, saḷāyatanavaggo, mahāvaggoti pañcavaggo hoti. Suttato -

“Satta suttasahassāni, satta suttasatāni ca;
Dvāsaṭṭhi ceva suttāni, eso saṃyuttasaṅgaho”.

Bhāṇavārato bhāṇavārasataṃ hoti. Tassa vaggesu sagāthāvaggo ādi, suttesu oghataraṇasuttaṃ. Tassāpi “evaṃ me suta”ntiādikaṃ āyasmatā ānandena paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttaṃ nidānamādi. Sā panesā paṭhamamahāsaṅgīti sumaṅgalavilāsiniyā dīghanikāyaṭṭhakathāya ādimhi vitthāritā, tasmā sā tattha vitthāritanayeneva veditabbā.

1. Yaṃ panetaṃ “evaṃ me suta”ntiādikaṃ nidānaṃ, tattha evanti nipātapadaṃ. Metiādīni nāmapadāni. Sāvatthiyaṃ viharatīti ettha vīti upasaggapadaṃ, haratīti ākhyātapadanti iminā tāva nayena padavibhāgo veditabbo.

Atthato pana evaṃsaddo tāva upamūpadesa-sampahaṃsana-garaḥaṇa-vacanasampañiggahākāranidassanāvadhāraṇādi-anekatthappabhedo. Tathā hesa - “evaṃ jātena maccena, kattabbaṃ kusalaṃ bahu”nti evamādīsu upamāyaṃ āgato. “Evaṃ te abhikkamitabbaṃ, evaṃ te paṭikkamitabba”ntiādīsu upadese. “Evamevaṃ panāyaṃ vasalī yasmim vā tasmim vā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaṃ bhāsati”ntiādīsu garaḥaṇe. “Evaṃ, bhanteti kho te bhikkhū bhagavato paccassosu”ntiādīsu vacanasampañiggahe. “Evaṃ byā kho ahaṃ, bhante, bhagavatā dhammaṃ desitaṃ ājānāmi”ntiādīsu ākāre. “Ehi tvaṃ māṇavaka, yena samaṇo ānando tenupasaṅkama;

upasaṅkamitvā mama vacanena samaṇaṃ ānandaṃ appābādhaṃ appātaṅkaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ puccha - ‘subho māṇavo todeyyaputto bhavantaṃ ānandaṃ appābādhaṃ appātaṅkaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ pucchati’ti. Evañca vadehi - ‘sādhū kira bhavaṃ ānando yena subhassa māṇavassa todeyyaputtassa nivesanaṃ, tenupasaṅkamatū anukampaṃ upādāyā’ti’ādīsu nidassane. ‘Taṃ kiṃ maññatha kālāmā, ime dhammā kusalā vā akusalā vāti? Akusalā, bhante. Sāvajjā vā anavajjā vāti? Sāvajjā, bhante. Viññūgarahitā vā viññūppasatthā vāti? Viññūgarahitā, bhante. Samattā samādinna ahitāya dukkhāya saṃvattanti vā no vā, kathaṃ vo ettha hotīti? Samattā, bhante, samādinna ahitāya dukkhāya saṃvattanti, evaṃ no ettha hoti’tiādīsu avadhāraṇe. Svāyamidha ākāranidassanāvadhāraṇesu daṭṭhabbo.

Tattha ākāratthena evaṃsaddena etamatthaṃ dīpeti - nānānayanipuṇaṃ anakajjhāsayasamuṭṭhānaṃ atthabyañjanasampannaṃ vividhapāṭihāriyaṃ dhammatthadesanā paṭivedhagambhīraṃ sabbasattānaṃ sakasakabhāsānurūpato sotapathamāgacchantānaṃ tassa bhagavato vacanaṃ sabbappakārena ko samattho viññātum? Sabbathāmena pana sotukāmataṃ janetvāpi evaṃ me sutaṃ, mayāpi ekenākārena sutanti.

Nidassanatthena - ‘nāhaṃ sayambhū, na mayā idaṃ sacchikata’nti attānaṃ parimocento - ‘evaṃ me sutaṃ, mayāpi evaṃ suta’nti idāni vattabbaṃ sakalasuttaṃ nidasseti.

Avadhāraṇatthena - ‘etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ bahussutānaṃ yadidaṃ ānando, gatimantānaṃ, satimantānaṃ, dhitimantānaṃ, upaṭṭhākānaṃ yadidaṃ ānando’ti evaṃ bhagavatā - ‘āyasmā ānando atthakusalo dhammakusalo byañjanakusalo niruttikusalo pubbāparakusalo’ti evaṃ dhammasenāpatinā ca pasatthabhāvānurūpaṃ attano dhāraṇabalaṃ dassento sattānaṃ sotukāmataṃ janeti - ‘evaṃ me sutaṃ, tañca kho atthato vā byañjanato vā anūnāmanadhikaṃ, evameva na aññathā daṭṭhabba’nti.

Mesaddo tīsu atthesu dissati. Tathā hissa - ‘gāthābhigītaṃ me abhojaneyya’ntiādīsu mayāti attho. ‘Sādhū me, bhante, bhagavā saṃkhittena dhammaṃ desetū’ tiādīsu mayhanti attho. ‘Dhammadāyādā me, bhikkhave, bhavathā’tiādīsu mamāti attho. Idha pana ‘mayā suta’nti ca ‘mama suta’nti ca atthadvaye yujjati.

Sutanti ayaṃ sutasaddo saupasaggo anupasaggo ca gamana-vissuta-kilinnaupacitānuyoga-sotaviññeyya-sotadvārānusāraviññātādiānekatthappabhedo. Tathā hissa - ‘senāya pasuto’tiādīsu gacchantoti attho. ‘Sutadhammassa passato’tiādīsu vissutadhammassāti attho. ‘Avassutā avassutassā’tiādīsu kilinnākilinnassāti attho. ‘Tumhehi puññaṃ pasutaṃ anappaka’ntiādīsu upacitanti attho. ‘Ye jhānapasutā dhīrā’tiādīsu jhānānuyuttāti attho. ‘Diṭṭhaṃ sutaṃ muta’ntiādīsu sotaviññeyyanti attho. ‘Sutadharo sutasannicayo’tiādīsu sotadvārānusāraviññātadharoti attho. Idha panassa sotadvārānusārena upadhāritanti vā upadhāraṇanti vā attho. Me-saddassa hi mayāti atthe sati - ‘evaṃ mayā sutaṃ, sotadvārānusārena upadhārita’nti yujjati. Mamāti atthe sati - ‘evaṃ mama sutaṃ, sotadvārānusārena upadhāraṇa’nti yujjati.

Evametesu tīsu padesu evanti sotaviññāṇādiviññāṇakiccanidassanaṃ. Meti vuttaviññāṇasamaṅgipuggalanidassanaṃ. Sutanti assavanabhāvapaṭikkhepato anūnānadhikāviparītaggaṇanidassanaṃ. Tathā evanti tassa sotadvārānusārena

pavattāya viññānavīthiyā nānappakārena ārammaṇe pavattibhāvappakāsaṇaṃ. Meti attappakāsaṇaṃ. Sutanti dhammappakāsaṇaṃ. Ayañhettha saṅkhepo - “nānappakārena ārammaṇe pavattāya viññānavīthiyā mayā na aññaṃ kataṃ, idaṃ pana kataṃ, ayaṃ dhammo suto”ti.

Tathā evanti niddisittabbappakāsaṇaṃ. Meti puggalappakāsaṇaṃ. Sutanti puggalakiccappakāsaṇaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - “yaṃ suttaṃ niddisissāmi, taṃ mayā evaṃ suta”nti.

Tathā evanti yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañjanagahaṇaṃ hoti, tassa nānākāraniddeso. Evanti hi ayaṃ ākārapaññatti. Meti kattuniddeso. Sutanti visayaniddeso. Ettāvatā nānākārappavattena cittasantānena taṃsamaṅgino kattuvisaye gahaṇasanniṭṭhānaṃ kataṃ hoti.

Atha vā evanti puggalakiccaniddeso. Sutanti viññāṇakiccaniddeso. Meti ubhayakiccayuttapuggalaniddeso. Ayaṃ panettha saṅkhepo - “mayā savanakiccaviññāṇasamaṅginā puggalena viññāṇavasena laddhasavanakiccavohārena suta”nti.

Tattha evanti ca meti ca saccikaṭṭhaparamatthavasena avijjamānapaññatti. Kiñhettha taṃ paramatthato atthi, yaṃ evanti vā meti vā niddesaṃ labhetha. Sutanti vijjamānapaññatti. Yañhi taṃ ettha sotena upaladdhaṃ, taṃ paramatthato vijjamānanti. Tathā evanti ca meti ca taṃ taṃ upādāya vattabbato upādāpaññatti. Sutanti diṭṭhādīni upanidhāya vattabbato upanidhāpaññatti.

Ettha ca evanti vacanena asammohaṃ dīpeti. Na hi sammūḷho nānappakārapaṭivedhasamattho hoti. Sutanti vacanena sutassa asammosaṃ dīpeti. Yassa hi suttaṃ sammutṭhaṃ hoti, na so kālantarena mayā sutanti paṭijānāti. Iccassa asammohena paññāsiddhi, asammosena pana satisiddhi. Tattha paññāpubbaṅgamāya satiyā byañjanāvadhāraṇasamatthatā, satipubbaṅgamāya paññāya atthapaṭivedhasamatthatā. Tadubhayasamatthatāyogena atthabyañjanasampannassa dhammakosassa anupālanasamatthato dhammabhaṇḍāgārikattasiddhi.

Aparo nayo - evanti vacanena yoniso manasikāraṃ dīpeti, ayoniso manasikaroto hi nānappakārapaṭivedhābhāvato. Sutanti vacanena avikkhepaṃ dīpeti vikkhittacittassa savanābhāvato. Tathā hi vikkhittacitto puggalo sabbasampattiyā vuccamānopi “na mayā sutaṃ, puna bhaṇathā”ti bhaṇati. Yoniso manasikārena cettha attasammāpaṇidhiṃ pubbe ca katapuññaṃ sādheti, sammā appaṇihitattassa pubbe akatapuññaṃ vā tadabhāvato. Avikkhepena saddhammassavanaṃ sappurisūpanissayaṇca sādheti. Na hi vikkhittacitto sotuṃ sakkoti, na ca sappurise anupanissayaṃ nassa savanaṃ atthīti.

Aparo nayo - yasmā “evanti yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañjanaggahaṇaṃ hoti, tassa nānākāraniddeso”ti vuttaṃ, so ca evaṃ bhaddako ākāro na sammā appaṇihitattano pubbe akatapuññaṃ vā hoti, tasmā evanti iminā bhaddakena ākārena pacchimakakkadvayasampattimattano dīpeti. Sutanti savanayogena purimacakkadvayasampattiṃ. Na hi appatirūpadese vasato sappurisūpanissayavirahitassa vā savanaṃ atthi. Iccassa pacchimakakkadvayasiddhiyā āsayasuddhi siddhā hoti, purimacakkadvayasiddhiyā payogasuddhi, tāya ca āsayasuddhiyā adhigamabyattisiddhi, payogasiddhiyā

āgamabyattisiddhi. Iti payogāsayasuddhassa āgamādhigamasampannessa vacanaṃ aruṇuggaṃ viya sūriyassa udayato, yoniso manasikāro viya ca kusalakamassa, arahati bhagavato vacanassa pubbaṅgamaṃ bhavitunti tñāne nidānaṃ tñapento evaṃ me sutantiādīmāha.

Aparo nayo - evanti iminā nānappakārapaṭivedhadīpakena vacanena attano atthapaṭibhānapaṭisambhidāsampattisabbhāvaṃ dīpeti. Sutanti iminā sotabbabhedapaṭivedhadīpakena dhammaniruttipaṭisambhidāsampattisabbhāvaṃ. Evanti ca idaṃ yoniso manasikāradīpakavacanaṃ bhāsamāno - “ete mayā dhammā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā”ti dīpeti. Sutanti idaṃ savanayogadīpakavacanaṃ bhāsamāno - “bahū mayā dhammā sutā dhātā vacasā paricitā”ti dīpeti. Tadubhayenapi atthabyañjanapāripūriṃ dīpento savane ādaraṃ janeti. Atthabyañjanaparipuṇṇañhi dhammaṃ ādarena assuṇanto mahatā hitā paribāhiro hotīti ādaraṃ janetvā sakkaccaṃ dhammo sotabboti.

Evaṃ me sutanti iminā pana sakalena vacanena āyasmā ānando tathāgatappaveditaṃ dhammaṃ attano adahanto asappurisabhūmiṃ atikkamati, sāvakattaṃ paṭijānanto sappurisabhūmiṃ okkamati. Tathā asaddhammā cittaṃ vuṭṭhāpeti, saddhamme cittaṃ paṭiṭṭhāpeti. “Kevalaṃ sutamevetamaṃ mayā, tasseva pana bhagavato vacana”nti dīpento attānaṃ parimoceti, satthāraṃ apadisati, jīnavacanaṃ appeti, dhammanettiṃ paṭiṭṭhāpeti.

Apica “evaṃ me suta”nti attanā uppāditabhāvaṃ appaṭijānanto purimavacanaṃ vivaranta - “sammukhā paṭiggahitamidaṃ mayā tassa bhagavato catuvesārajjavīsāradassa dasabaladharassa āsabhātṭhānaṭṭhāyino sīhanādanādino sabbasattuttamassa dhammissarassa dhammarājassa dhammādhīpatino dhammadīpassa dhammasaraṇassa saddhammavaracakkavattino sammāsambuddhassa vacanaṃ, na ettha atthe vā dhamme vā pade vā byañjane vā kaṅkhā vā vimati vā kattabbā”ti sabbadevamanussānaṃ imasmiṃ dhamme assaddhiyaṃ vināseti, saddhāsampadaṃ uppādetīti. Tenetaṃ vuccati -

“Vināsayati assaddhaṃ, saddhaṃ vaḍḍheti sāsane;
Evaṃ me sutamiccevaṃ, vadaṃ gotamasāvako”ti.

Ekanti gaṇanaparicchedaniddeso. Samayanti paricchinnaniddeso. Ekaṃ samayanti aniyamitaparidīpanaṃ. Tattha samayasaddo -

“Samavāye khaṇe kāle, samūhe hetudiṭṭhisu;
Paṭilābhe pahāne ca, paṭivedhe ca dissati”.

Tathā hissa “appeva nāma svepi upasaṅkameyyāma kālañca samayañca upādāyā”ti evamādīsu samavāyo attho. “Ekova kho, bhikkhave, khaṇo ca samayo ca brahmacariyavāsāyā”tiādīsu khaṇo. “Uṇhasamayo pariāhasamayo”tiādīsu kālo. “Mahāsamayo pavanasma”ntiādīsu samūho. “Samayopi kho te, bhaddāli, appaṭividdho ahoṣi, bhagavā kho sāvattiyaṃ viharati, bhagavāpi maṃ jānissati - ‘bhaddāli, nāma bhikkhu satthusāsane sikkhāya aparipūrakārī’ti. Ayampi kho te, bhaddāli, samayo appaṭividdho ahoṣi”tiādīsu hetu. “Tena kho pana samayena uggāhamāno paribbājako samaṇamuṇḍikāputto samayappavādake tindukācīre ekasālake mallikāya ārāme paṭivasati”tiādīsu diṭṭhi.

“Diṭṭhe dhamme ca yo attho, yo cattho samparāyiko;

Atthābhisamayā dhīro, paṇḍitoti pavuccatī”ti. -

Ādīsu paṭilābho. “Sammā mānābhisamayā antamakāsi dukkhassā”tiādīsu pahānaṃ.
“Dukkhassa pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭho santāpaṭṭho vipariṇāmaṭṭho
abhisamayaṭṭho”tiādīsu paṭivedho. Idha panassa kālo attho. Tena saṃvacchara-utu-
māsaḍḍhamāsa-ratti-diva-pubbaṇha-majjhanhika-sāyanha-
paṭhamamajjhimapacchimayāma-muhuttādīsu kālappabhedabhūtesu samayesu
ekaṃ samayanti dīpeti.

Tattha kiñcāpi etesu saṃvaccharādīsu samayesu yaṃ yaṃ suttaṃ yasmiṃ yasmiṃ
saṃvacchare utumhi māse pakkhe rattibhāge divasabhāge vā vuttaṃ, sabbaṃ taṃ
therassa suviditaṃ suvatthāpitaṃ paññāya. Yasmā pana “evaṃ me suttaṃ
asukasaṃvacchare asukautumhi asukamāse asukapakkhe asukarattibhāge
asukadivasabhāge vā”ti evaṃ vutte na sakkā sukhena dhāretuṃ vā uddisitūṃ vā
uddisāpetuṃ vā, bahu ca vattabbaṃ hoti, tasmā ekeneva padena tamatthaṃ
samodhānetvā “ekaṃ samaya”nti āha.

Ye vā ime gabbhokkantisamayo jātisamayo saṃvegasamayo abhinikkhamanasamayo
dukkarakārikasamayo māravijayasamayo abhisambodhisamayo
diṭṭhadhammasukhavihārasamayo desanāsamayo parinibbānasamayoti evamādayo
bhagavato devamanussesu ativiya suppakāsā anekakālappabhedā eva samayā. Tesu
samayesu desanāsamayaṣaṅkhātāṃ ekaṃ samayanti dīpeti. Yo cāyaṃ
ñāṇakaruṇākiccasamayesu karuṇākiccasamayo, attahitaparahitapaṭipattisamayesu
parahitapaṭipattisamayo, sannipatitānaṃ karaṇīyadvayasamayesu
dhammikathāsamayo, desanāpaṭipattisamayesu desanāsamayo, tesupi samayesu
aññataraṃ sandhāya “ekaṃ samaya”nti āha.

Kasmā panettha yathā abhidhamme “yasmiṃ samaye kāmāvacara”nti ca ito aññesu
suttapadesu “yasmiṃ samaye, bhikkhave, bhikkhu vivicceva kāmehī”ti ca
bhumavacananena niddeso kato, vinaye ca “tena samayena buddho bhagavā”ti
karaṇavacananena, tathā akatvā “ekaṃ samaya”nti upayogavacananena niddeso katoti.
Tattha tathā, idha ca aññathā atthasambhavato. Tattha hi abhidhamme ito aññesu
suttapadesu ca adhikaraṇattho bhāvenabhāvalakkhaṇattho ca sambhavati.
Adhikaraṇañhi kālattho samūhattho ca samayo, tattha vuttānaṃ
phassādidhammānaṃ khaṇasamavāyahetusāṅkhātassa ca samayassa bhāvena
tesaṃ bhāvo lakkhīyati. Tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha bhumavacananiddeso
kato.

Vinaye ca hetuattho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo
sāriputtādīhipi dubbhiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena ca
sikkhāpadāni paññāpayanto sikkhāpadapaññattihetuñca apekkhamāno bhagavā
tattha tattha vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha karaṇavacananena niddeso
kato.

Idha pana aññasmiṃ ca evaṃjātike accantasamāyogattho sambhavati. Yañhi
samayaṃ bhagavā imaṃ aññaṃ vā suttantaṃ desesi, accantameva taṃ samayaṃ
karuṇāvihārena vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ idha upayogavacananiddeso
katoti.

Tenetaṃ vuccati -

“Taṃ taṃ atthamapekkhitvā, bhummena karaṇena ca;
Aññatra samayo vutto, upayogena so idhā”ti.

Porāṇā pana vaṇṇayanti - “tasmim samaye”ti vā “tena samayenā”ti vā “ekaṃ samaya”nti vā abhilāpamattabhedo esa, sabbattha bhumnameva atthoti. Tasmā “ekaṃ samaya”nti vuttepi “ekasmim samaye”ti attho veditabbo.

Bhagavāti garu. Garuṃ hi loke “bhagavā”ti vadanti. Ayañca sabbaguṇavisitṭhatāya sabbasattānaṃ garu, tasmā “bhagavā”ti veditabbo. Porāṇehipi vuttaṃ -

“Bhagavāti vacanaṃ seṭṭhaṃ, bhagavāti vacanamuttamaṃ;
Garu gāravayutto so, bhagavā tena vuccatī”ti.

Apica -

“Bhagyavā bhaggavā yutto, bhagehi ca vibhattavā;
Bhattavā vantaḡamano, bhavesu bhagavā tato”ti. -

Imissā gāthāya vasenassa padassa vitthārato attho veditabbo. So ca visuddhimagge buddhānussatiniddese vuttoeva.

Ettāvatā cettha evaṃ me sutanti vacanena yathāsutaṃ dhammaṃ dassento bhagavato dhammasarīraṃ paccakkhaṃ karoti. Tena “nayidaṃ atikkantasatthukaṃ pāvacanaṃ, ayaṃ vo satthā”ti satthu adassanena ukkaṇṭhitaṃ janaṃ samassāseti. Ekaṃ samayaṃ bhagavāti vacanena tasmim samaye bhagavato avijjamānabhāvaṃ dassento rūpakāyapariniḡbānaṃ sādheti. Tena “evaṃvidhassa nāma ariyadhammassa desako dasabaladharo vajirasaṅghātasamānakāyo sopi bhagavā pariniḡbuto, kena aññena jīvite āsā janetabbā”ti jīvitamadamattaṃ janaṃ saṃvejēti, saddhamme cassa ussāhaṃ janēti. Evanti ca bhaṇanto desanāsampattiṃ niddisati. Me sutanti sāvakasampattiṃ. Ekaṃ samayanti kālasampattiṃ. Bhagavāti desakasampattiṃ.

Sāvatthiyanti evaṃnāmake nagare. Samīpatthe cetāṃ bhumma vacanaṃ. Viharatīti avisesena iriyāpathadibbabrahmaariyavihāresu aññataravihārasamaṅgīparidīpanametaṃ. Idha pana ṭhānagamananisajjāsayanappabhedesu iriyāpathesu aññatarairiyāpathasamāyogaparidīpanaṃ, tena ṭhitopi gacchantopi nisinnopi sayānopi bhagavā viharaticceva veditabbo. So hi ekaṃ iriyāpathabādhanaṃ aññena iriyāpathena vicchinditvā aparipatantaṃ attabhāvaṃ harati pavattēti, tasmā “viharatī”ti vuccati.

Jetavaneti jetassa rājakumārassa vane. Tañhi tena ropitaṃ saṃvaḡḡḡhitāṃ paripālitaṃ ahosi, tasmā “jetavana”nti saṅkhaṃ gataṃ. Tasmim jetavane. Anāthapiṇḡikassa ārāmeti anāthapiṇḡikena gahapatinā catupaññāsahiraññakoṭipariccāgena buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa niyyātītattā “anāthapiṇḡikassa ārāmo”ti saṅkhaṃ gate ārāme. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana papañcasūdaniyā majjhimaṭṭhakathāya sabbāsavasuttavaṇṇanāyaṃ vutto.

Tattha siyā - yadi tāva bhagavā sāvatthiyaṃ viharati, “jetavane”ti na vattabbaṃ. Atha tattha viharati, “sāvatthiya”nti na vattabbaṃ. Na hi sakkā ubhayattha ekaṃ samayaṃ viharitunti. Na kho panetaṃ evaṃ daṭṭhabbaṃ.

Nanu avocumha “samīpatthe bhummavacana”nti. Tasmā yathā gaṅgāyamunādīnaṃ samīpe goyūthāni carantāni “gaṅgāyaṃ caranti, yamunāyaṃ caranti”ti vuccati, evamidhāpi yadidaṃ sāvattthiyā samīpe jetavanaṃ, tattha viharanto vuccati “sāvattthiyaṃ viharati jetavane”ti. Gocaragāmanidassanattthaṃ hissa sāvattthivacanaṃ, pabbajitānurūpanivāsaṭṭhānanidassanattthaṃ sesavacanaṃ.

Aññatarā devatāti nāmagottavasena apākaṭā ekā devatāti attho. “Abhijānāti no, bhante, bhagavā ahu ñātaññatarassa mahesakkhassa yakkhassa saṃkhittena taṇhāsaṅkhayavimuttiṃ bhāsita”ti ettha pana abhiññāto sakkopi devarājā “aññataro”ti vutto. “Devatā”ti ca idaṃ devānampi devadhītānampi sādharmaṇavacanaṃ. Imasmiṃ panatthe devo adhippeto, so ca kho rūpāvacarānaṃ devānaṃ aññataro.

Abhikkantāya rattiyāti ettha abhikkanta-saddo khayasundarābhirūpaabbhānumodanādīsu dissati. Tattha “abhikkantā, bhante, ratti, nikkhanto paṭhamo yāmo, ciranisinno bhikkhusaṅgho, uddisatu, bhante, bhagavā bhikkhūnaṃ pātimokkha”nti evamādīsu khaye dissati. “Ayaṃ imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ abhikkantataro ca paṇītataro cā”ti evamādīsu sundare.

“Ko me vandati pādāni, iddhiyā yasaṃ jalaṃ;
Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsaṃ disā”ti. -

Evamādīsu abhirūpe. “Abhikkantaṃ bho gotama, abhikkantaṃ bho gotamā”ti evamādīsu abbhānumodane. Idha pana khaye. Tena abhikkantāya rattiyā, parikkhīṇāya rattiyāti vuttaṃ hoti. Tatthāyaṃ devaputto majjhimayāmasamanantare āgatoti veditabbo. Niyāmo hi kiresa devatānaṃ yadidaṃ buddhānaṃ vā buddhasāvakaṇaṃ vā upaṭṭhānaṃ āgacchantā majjhimayāmasamanantareyeva āgacchanti.

Abhikkantavaṇṇāti idha abhikkanta-saddo abhirūpe, vaṇṇa-saddo pana chavithuti-kulavagga-kāraṇa-saṅghānappamaṇa-rūpāyatanādīsu dissati. Tattha “suvaṇṇavaṇṇosi bhagavā”ti evamādīsu chaviyā. “Kadā saññūhā pana te, gahapati, ime samaṇassa vaṇṇā”ti evamādīsu thutiyā. “Cattārome, bho gotama, vaṇṇā”ti evamādīsu kulavagge. “Atha kena nu vaṇṇena, gandhathenoti vuccatī”ti evamādīsu kāraṇe. “Mahantaṃ hatthirājavaṇṇaṃ abhinimminivā”ti evamādīsu saṅghāne. “Tayo pattassa vaṇṇā”ti evamādīsu pamāṇe. “Vaṇṇo gandho raso ojā”ti evamādīsu rūpāyatane. So idha chaviyā daṭṭhabbo. Tena abhikkantavaṇṇā abhirūpacchavi, iṭṭhavaṇṇā manāpavaṇṇāti vuttaṃ hoti. Devatā hi manussalokaṃ āgacchamānā pakatavaṇṇaṃ pakatiiddhiṃ jahitvā olārikaṃ attabhāvaṃ katvā atirekavaṇṇaṃ atirekaiddhiṃ māpetvā naṭasamajjādīni gacchantā manussā viya abhisāṅkhatena kāyena āgacchanti. Tattha kāmāvacarā anabhisāṅkhatenapi āgantuṃ sakkonti, rūpāvacarā pana na sakkonti. Tesañhi atisukhumo attabhāvo, na tena iriyāpathakappaṇaṃ hoti. Tasmā ayaṃ devaputto abhisāṅkhateneva āgato. Tena vuttaṃ “abhikkantavaṇṇā”ti.

Kevalakappanti ettha kevala-saddo anavasesa-yebhuyyābyāmissānatirekadalhatthavisamyaogādianekattho. Tathā hissa “kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariya”nti evamādīsu anavasesatthamattho. “Kevalakappā ca aṅgamagadhā pahūtaṃ khādanīyabhojanīyaṃ ādāya upasaṅkamissanti”ti evamādīsu yebhuyyatā. “Kevalassa

dukkhakkhandhassa samudayo hoti”ti evamādīsu abyāmissatā. “Kevalaṃ saddhāmattakaṃ nūna ayamāyasmā”ti evamādīsu anātikatā. “Āyasmato, bhante, anuruddhassa bhāhiyo nāma saddhivihāriko kevalakappaṃ saṅghabhedāya ʔhito”ti evamādīsu daḥatthata. “Kevalī vusitavā uttamapurisoti vuccatī”ti evamādīsu viṣaṃyogo attho. Idha paṇassa anavasesattho adhippeto.

Kappa-saddo paṇāyaṃ abhisaddahana-vohāra-kāla-paññatti-chedana-vikappa-lesasamantabhāvādiṇekattho. Tathā hiṣṣa “okappaniyametaṃ bhoto gotamassa, yathā taṃ arahato sammāsambuddhassa”ti evamādīsu abhisaddahanamattho. “Anujānāmi, bhikkhave, pañcahi samaṇakappehi phalaṃ paribhuñjitu”nti evamādīsu vohāro. “Yena sudaṃ niccakappaṃ viharāmi”ti evamādīsu kālo. “Iccāyasmā kappo”ti evamādīsu paññatti. “Alaṅkato kappitakesamassū”ti evamādīsu chedanaṃ. “Kappati dvaṅgulakappo”ti evamādīsu vikappo. “Ātthi kappo nipajjitu”nti evamādīsu leso. “Kevalakappaṃ veḷuvanaṃ obhāsetvā”ti evamādīsu samantabhāvo. Idha paṇassa samantabhāvattho adhippeto. Tasmā kevalakappaṃ jetavananti ettha “anavasesaṃ samantato jetavana”nti evamattho daṭṭhabbo.

Obhāsetvāti vatthālaṅkārasarīrasamuṭṭhitāya ābhāya pharivā, candimā viya sūriyo viya ca ekobhāsaṃ ekapajjotaṃ karitvāti attho.

Yenāti bhummatthe karaṇavacanaṃ. Yena bhagavā tenupasaṅkamīti tasmā “yattha bhagavā, tattha upasaṅkamī”ti evamettha attho daṭṭhabbo. Yena vā karaṇena bhagavā devamanussehi upasaṅkamitabbo, tena karaṇena upasaṅkamīti evamettha attho daṭṭhabbo. Kena ca karaṇena bhagavā upasaṅkamitabbo?

Nānappakāraguṇavisesādhigamādhippāyena, sādupalūpabhogādhippāyena dijagaṇehi niccaphalitamahārūkkho viya. Upasaṅkamīti ca gatāti vuttaṃ hoti. Upasaṅkamtivāti upasaṅkamanapariyosānadīpanaṃ. Atha vā evaṃ gatā tato āsannataraṃ ʔhānaṃ bhagavato samīpasaṅkhātaṃ gantvāti vuttaṃ hoti.

Idāni yenatthena loke aggapuggalassa upaṭṭhānaṃ āgatā, taṃ pucchitukāmā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjuliṃ sirasi patitṭhapetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Ekamantanti bhāvanapuṃsakaniddeso - “viṣamaṃ candimasūriyā parivattanti”tiādīsu viya. Tasmā yathā ʔhitā ekamantaṃ ʔhitā hoti, tathā aṭṭhāsīti evamettha attho daṭṭhabbo. Bhummatthe vā etaṃ upayogavacanaṃ. Aṭṭhāsīti ʔhānaṃ kappesi. Paṇḍitā hi devamanussā garuṭṭhāniyaṃ upasaṅkamtivā āsanakusalatāya ekamantaṃ tiṭṭhanti, ayaṅca devo tesaṃ aññataro, tasmā ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Kathaṃ ʔhito pana ekamantaṃ ʔhito hotīti? Cha ʔhānadose vajjetvā. Seyyathidaṃ - atidūraṃ, accāsannaṃ, uparivātaṃ, unnatappadesaṃ, atisammukhaṃ, atipacchāti. Atidūre ʔhito hi sace kathetukāmo hoti, uccāsaddena kathetabbaṃ hoti. Accāsanne ʔhito saṅghaṭṭanaṃ karoti. Uparivāte ʔhito sarīragandhena bādhati. Unnatappadesa ʔhito agāraṃ pakāseti. Atisammukhā ʔhito sace daṭṭhukāmo hoti, cakkhunā cakkhuṃ āhacca daṭṭhabbaṃ hoti. Atipacchā ʔhito sace daṭṭhukāmo hoti, gīvaṃ pasāretvā daṭṭhabbaṃ hoti. Tasmā ayampi ete cha ʔhānadose vajjetvā aṭṭhāsi. Tena vuttaṃ “ekamantaṃ aṭṭhāsī”ti.

Etadavocāti etaṃ avoca. Kathaṃ nūti karaṇapucchā. Bhagavato hi tiṇṇoghabhāvo dasasahassilokadhātuyā pākato, tenimissā devatāya tattha kaṅkhā natthi, iminā pana karaṇena “tiṇṇo”ti na jānāti, tena sā taṃ karaṇaṃ pucchamānā evamāha.

Mārisāti devatānaṃ piyasamudācāravacanametam. Niddukkhāti vuttam hoti. Yadi evam “yadā kho te, mārisa, saṅkunā saṅku hadaye samāgaccheyya, atha naṃ tvaṃ jāneyyāsi ‘vassasahassaṃ me niraye paccamānassā’”ti idaṃ virujjhati. Na hi nerayikasatto niddukkho nāma hoti. Kiñcāpi na niddukkho, ruḷhīsaddena pana evam vuccati. Pubbe kira paṭhamakappikānaṃ niddukkhānaṃ sukkhasamappitānaṃ esa vohāro, aparabhāge dukkhaṃ hotu vā mā vā, ruḷhīsaddena ayaṃ vohāro vuccateva nippadumāpi nirudakāpi vā pokkharaṇī pokkharaṇī viya.

Oghamatarīti ettha cattāro oghā, kāmogho bhavogho diṭṭhogho avijjoghoti. Tattha pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo kāmogho nāma. Rūpārūpabhavesu chandarāgo jhānanikanti ca bhavogho nāma. Dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo diṭṭhogho nāma. Catūsu saccesu aññānaṃ avijjogho nāma. Tattha kāmogho aṭṭhasu lobhasahagatesu cittuppādesu uppajjati, bhavogho catūsu diṭṭhigatavippayuttalobhasahagatesu cittuppādesu uppajjati, diṭṭhogho catūsu diṭṭhigatasampayuttesu cittuppādesu uppajjati, avijjogho sabbākusalesu uppajjati.

Sabbopi cesa avahananaṭṭhena rāsaṭṭhena ca oghoti veditabbo. Avahananaṭṭhenāti adhogamanaṭṭhena. Ayañhi attano vasaṃ gate satte adho gameti, nirayādibhedāya duggatiyaṃyeva nibbatteti, uparibhāvaṃ vā nibbānaṃ gantum adento adho tisu bhavesu catūsu yonisu pañcasu gatisu sattasu viññāṇaṭṭhitisu navasu sattāvāsesu ca gametītipi attho. Rāsaṭṭhenāti mahantaṭṭhena. Mahā heso kilesarāsi avīcito paṭṭhāya yāva bhavaggā patthaṭo, yadidaṃ pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo nāma. Sesesupi ese va nayo. Evamayaṃ rāsaṭṭhenāpi oghoti veditabbo. Atarīti imaṃ catubbidhampi oghaṃ kena nu tvaṃ, mārisa, kāraṇena tiṇṇoti pucchati.

Athassā bhagavā pañhaṃ vissajjento appatitṭhaṃ khvāhantiādīmāha. Tattha appatitṭhanti appatitṭhahanto. Anāyūhanti anāyūhanto, avāyamantoti attho. Iti bhagavā gūḷhaṃ paṭicchannaṃ katvā pañhaṃ kathesi. Devatāpi naṃ sutvā “bāhirakaṃ tāva oghaṃ tarantā nāma ṭhātabbaṭṭhāne tiṭṭhantā taritabbaṭṭhāne āyūhantā taranti, ayaṃ pana avīcito yāva bhavaggā patthaṭaṃ kilesoghaṃ kilesarāsiṃ appatitṭhahanto anāyūhanto atarinti āha. Kiṃ nu kho etaṃ? Kathaṃ nu kho eta”nti? Vimatiṃ pakkhantā pañhassa atthaṃ na aññāsi.

Kiṃ pana bhagavatā yathā sattā na jānanti, evaṃ kathanatthāya pāramiyo pūretvā sabbaññutā paṭividdhāti? Na etadatthāya paṭividdhā. Dve pana bhagavato desanā niggahamukhena ca anuggahamukhena ca. Tattha ye paṇḍitamānino honti aññātepi ñātasaññino pañcasatā brāhmaṇapabbajitā viya, tesam mānaniggahatthaṃ yathā na jānanti, evaṃ mūlapariyāyādisadisam dhammaṃ deseti. Ayaṃ niggahamukhena desanā. Vuttampi cetam “niggayha niggayhāhaṃ, ānanda, vakkhāmi, pavayha pavayha, ānanda, vakkhāmi, yo sāro, so ṭhassatī”ti. Ye pana ujukā sikkhākāmā, tesam suviññeyyaṃ katvā ākaṅkheyyasuttādisadisam dhammaṃ deseti, “abhirama, tissa, abhirama, tissa, ahamovādena ahamanuggahena ahamanusāsaniyā”ti ca ne samassāseti. Ayaṃ anuggahamukhena desanā.

Ayaṃ pana devaputto mānatthaddho paṇḍitamānī, evaṃ kirassa ahosi -ahaṃ oghaṃ jānāmi, tathāgatassa oghatiṇṇabhāvaṃ jānāmi, “iminā pana kāraṇena tiṇṇo”ti ettakamattaṃ na jānāmi. Iti mayhaṃ ñātameva bahu, appaṃ aññātaṃ, tamaṃ kathitamattameva jānissāmi. Kiñhi nāma taṃ bhagavā vadeyya, yassāhaṃ atthaṃ na jāneyyanti. Atha satthā “ayaṃ kilitṭhavatthaṃ viya raṅgajātaṃ abhabbo imaṃ mānaṃ appahāya desanaṃ sampaṭicchitum, mānaniggahaṃ tāvassa katvā puna

nīcacittena pucchantassa pakāsessāmī”ti paṭicchannaṃ katvā pañhaṃ kathesi. Sopi nihataṃāno ahosi, sā cassa nihataṃānatā uttaripañhapucchaneneva veditabbā. Tassa pana pañhapucchanassa ayamatto - kathaṃ pana tvaṃ, mārisa, appatitthaṃ anāyūhaṃ oghamatarī, yathāhaṃ jānāmi, evaṃ me kathehīti.

Athassa bhagavā kathento yadāsvāhantiādīmāha. Tattha yadā svāhanti yasmiṃ kāle ahaṃ. Sukāro nipātamattaṃ. Yathā ca ettha, evaṃ sabbapadesu. Saṃsīdāmīti paṭicchannaṃ katvā ataranto tattheva osīdāmi. Nibbuyhāmīti tthātuṃ asakkonto ativattāmi. Iti tthāne ca vāyāme ca dosaṃ disvā atitthanto avāyamanto oghamatarinti evaṃ bhagavatā pañho kathito. Devatāyapī paṭividdho, na pana pākato, tassa pākāṭikaraṇatthaṃ satta dukā dassitā. Kilesavasena hi santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, abhisāṅkhārasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Taṇhādiṭṭhīhi vā santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, avasesakilesānañceva abhisāṅkhārānañca vasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Taṇhāvasena vā santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, diṭṭhivasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Sassatadiṭṭhiyā vā santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, ucchedadiṭṭhiyā āyūhanto nibbuyhati nāma. Olīyanābhīnivesā hi bhavadiṭṭhi, atidhāvanābhīnivesā vibhavadiṭṭhi. Līnavasena vā santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, uddhaccavasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Tathā kāmasukhallikānuyogavasena santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, attakilamathānuyogavasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Sabbākusalābhisāṅkhārasena santiṭṭhanto saṃsīdati nāma, sabbalokiyakusalābhisāṅkhārasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Vuttampi cetāṃ - “seyyathāpi, cunda, ye keci akusalā dhammā, sabbe te adhobhāgaṅgamanīyā, ye keci kusalā dhammā, sabbe te uparibhāgaṅgamanīyā”ti.

Imaṃ pañhavissajjanaṃ sutvāva devatā sotāpattiphale patiṭṭhāya tuṭṭhā pasannā attano tuṭṭhiṃca pasādañca pakāsayantī cirassaṃ vatāti gāthamāha. Tattha cirassanti cirassa kālassa accayenāti attho. Ayaṃ kira devatā kassapasammāsambuddhaṃ disvā tassa parinibbānato paṭṭhāya antarā aññaṃ buddhaṃ na diṭṭhapubbā, tasmā ajja bhagavantaṃ disvā evamāha. Kiṃ panimāya devatāya ito pubbe satthā na diṭṭhapubboti. Diṭṭhapubbo vā hotu adiṭṭhapubbo vā, dassanaṃ upādāya evaṃ vattuṃ vaṭṭati. Brāhmaṇanti bāhitapāpaṃ khīṇāsavabrāhmaṇaṃ. Parinibbutanti kilesanibbānena nibbutaṃ. Loketi sattaloke. Visattikanti rūpādīsu ārammaṇesu āsattavisattatādīhi kāraṇehi visattikā vuccati taṇhā, taṃ visattikaṃ appatitthaṃānaṃ anāyūhamānaṃ tiṇṇaṃ nittiṇṇaṃ uttiṇṇaṃ cirassaṃ vata khīṇāsavabrāhmaṇaṃ passāmīti attho.

Samanuñño satthā ahoṣīti tassā devatāya vacanaṃ citteneva samanumodī, ekajjhāsayo ahosi. Antaradhāyīti abhisāṅkhatakāyaṃ jahitvā attano pakatiupādiṇṇakakāyasmimyeva tathavā laddhāsā laddhapatiṭṭhā hutvā dasabalaṃ gandhehi ca mālehi ca pūjetvā attano bhavanaṃyeva agamāsīti.

Oghatarāṇasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Nimokkhasuttavaṇṇanā

2. Idāni dutiyasuttato paṭṭhāya paṭhamamāgatañca uttānatthañca pahāya yaṃ yaṃ anuttānaṃ, taṃ tadeva vaṇṇayissāma. Jānāsi notī jānāsi nu. Nimokkhantiādīni maggādīnaṃ nāmāni. Maggena hi sattā kilesabandhanato nimuccanti, tasmā maggo sattānaṃ nimokkhoti vutto. Phalakkhaṇe pana te kilesabandhanato pamuttā, tasmā phalaṃ sattānaṃ pamokkhoti vuttaṃ. Nibbānaṃ patvā sattānaṃ sabbadukkhaṃ

viviccanti, tasmā nibbānaṃ vivekoti vuttaṃ. Sabbāni vā etāni nibbānasseva nāmāni. Nibbānañhi patvā sattā sabbadukkhato nimuccanti pamuccanti viviccanti, tasmā tadeva “nimokkho pamokkho viveko”ti vuttaṃ. Jānāmi khvāhanti jānāmi kho ahaṃ. Avadhāraṇattho khokāro. Ahaṃ jānāmiyeva. Sattānaṃ nimokkhādijānanatthameva hi mayā samatiṃsa pāramiyo pūretvā sabbaññutaññānaṃ paṭividdhanti sīhanādaṃ nadati. Buddhasīhanādaṃ nāma kira etaṃ suttaṃ.

Nandībhavaparikkhayāti nandīmūlakassa kammabhavassa parikkhayena. Nandiyā ca bhavassa cātipi vaṭṭati. Tattha hi purimanaye nandībhavena tividhakammābhisaṅkhāravasena saṅkhārakkhandho gahito, saññāviññāṇehi taṃsampayuttā ca dve khandhā. Tehi pana tīhi khandhehi sampayuttā vedanā tesam gahaṇena gahitāvāti anupādiṇṇakānaṃ catunnaṃ rūpakkkhandhānaṃ appavattivasena saupādisesaṃ nibbānaṃ kathitaṃ hoti. Vedanānaṃ nirodhā upasamāti upādiṇṇakavedanānaṃ nirodhena ca upasamena ca. Tattha vedanāgahaṇena taṃsampayuttā tayo khandhā gahitāva honti, tesam vatthārammaṇavasena rūpakkkhandhopi. Evaṃ imesaṃ upādiṇṇakānaṃ pañcannaṃ khandhānaṃ appavattivasena anupādisesaṃ nibbānaṃ kathitaṃ hoti. Dutīyanaye pana nandiggahaṇena saṅkhārakkhandho gahito, bhavaggahaṇena upapattibhavasāṅkhāto rūpakkkhandho, saññādīhi sarūpeneva tayo khandhā. Evaṃ imesaṃ pañcannaṃ khandhānaṃ appavattivasena nibbānaṃ kathitaṃ hotīti veditabbaṃ. Imameva ca nayaṃ catunikāyikabhaṇḍikatthero roceti. Iti nibbānavaseneva bhagavā desanaṃ niṭṭhāpesīti.

Nimokkhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Upanīyasuttavaṇṇanā

3. Tatiye upanīyatīti parikkhīyati nirujjhati, upagacchati vā, anupubbena maraṇaṃ upetīti attho. Yathā vā gopālena gogaṇo nīyati, evaṃ jarāya maraṇasantikaṃ upanīyatīti attho. Jīvitanti jīvitindriyaṃ. Appanti parittaṃ thokaṃ. Tassa dvīhākārehi parittatā veditabbā sarasaparittatāya ca khaṇaparittatāya ca. Sarasaparittatāyapi hi “yo, bhikkhave, ciraṃ jīvati, so vassasataṃ appaṃ vā bhiyyo”ti vacanato parittaṃ. Khaṇaparittatāyapi. Paramatthato hi atiparitto sattānaṃ jīvitakkhaṇo ekacittappavattimattoyeva. Yathā nāma rathacakkaṃ pavattamānampi ekeneva nemippadesena pavattati, tiṭṭhamānampi ekeneva tiṭṭhati, evamevaṃ ekacittakkhaṇikaṃ sattānaṃ jīvitaṃ, tasmīṃ citte niruddhamatte satto niruddhoti vuccati. Yathāha - atīte cittakkhaṇe jīvittha na jīvati na jīvissati, anāgate cittakkhaṇe jīvissati na jīvati na jīvittha, paccuppanne cittakkhaṇe jīvati na jīvittha na jīvissati.

“Jīvitaṃ attabhāvo ca, sukhadukkhā ca kevalā;
Ekacittasamāyuttā, lahuso vattate khaṇo.

“Ye niruddhā marantassa, tiṭṭhamānassa vā idha;
Sabbepi sadisā khandhā, gatā appaṭisandhikā.

“Anibbattena na jāto, paccuppannena jīvati;
Cittabhaṅgā mato loko, paññatti paramatthiyā”ti.

Jarūpanītassāti jaraṃ upagatassa, jarāya vā maraṇasantikaṃ upanītassa. Na santi tāṇāti tānaṃ leṇaṃ saraṇaṃ bhavituṃ samatthā nāma keci natthi. Etaṃ bhayanti etaṃ jīvitindriyassa maraṇūpagamanaṃ, āyuparittatā, jarūpanītassa tāṇābhāvoti

tividhaṃ bhayaṃ bhayavatthu bhayakāraṇanti attho. Puññāni kayirātha sukhāvahānīti viññū puriso sukhāvahāni sukhadāyakāni puññāni kareyya. Iti devatā rūpāvacarajjhānaṃ sandhāya pubbacetanaṃ aparacetanaṃ muñcacetanañca gahetvā bahuvacanavasena “puññānī”ti āha. Jhānassādaṃ jhānanikaṃ jhānasukhañca gahetvā “sukhāvahānī”ti āha. Tassā kira devatāya sayaṃ dīghāyukaṭṭhāne brahmaloke nibbattattā heṭṭhā kāmāvacaradevesu parittāyukaṭṭhāne cavamāne upapajjamāne ca thullaphusitake vuṭṭhipātasadise satte disvā etadahosi “ahovatime sattā jhānaṃ bhāvetvā aparihīnajjhānā kālaṃ katvā brahmaloke ekakappa-dvekappa-catukappa-aṭṭhakappa-soḷasakappa-dvattiṃsakappa-catusaṭṭhikappappamaṇaṃ addhānaṃ tiṭṭheyyu”nti. Tasmā evamāha.

Atha bhagavā - “ayaṃ devatā aniyyānikaṃ vaṭṭakathaṃ kathetī”ti vivaṭṭamassā dassento dutiyaṃ gāthamāha. Tattha lokāmisanti dve lokāmisā pariyāyena ca nipariyāyena ca. Pariyāyena tebhūmakavaṭṭaṃ lokāmiṣaṃ, nipariyāyena cattāro paccayā. Idha pariyāyalokāmiṣaṃ adhippetāṃ. Nipariyāyalokāmiṣampi vaṭṭatiyeva. Santipekkhoti nibbānasaṅkhātāṃ accantasantiṃ pekkhanto icchanto patthayantoti.

Upanīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Accentisuttavaṇṇanā

4. Catutthe accentīti atikkamanti. Kālāti purebhattādayo kālā. Tarayanti rattiyoṭi rattiyo atikkamamānā puggalaṃ maraṇūpagamanāya tarayanti sīghaṃ sīghaṃ gamayanti. Vayoguṇāti paṭhamamajjhimapacchimavayānaṃ guṇā, rāsayoti attho. “Anujānāmi, bhikkhave, ahatānaṃ vatthānaṃ diguṇaṃ saṅghāṭī”nti ettha hi paṭalaṭṭho guṇaṭṭho. “Sataguṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā”ti ettha ānisaṃsaṭṭho. “Antaṃ antaguṇa”nti ettha koṭṭhāsaṭṭho. “Kayirā mālāguṇe bahū”ti ettha rāsaṭṭho. “Pañca kāmaguṇā”ti ettha bandhanaṭṭho. Idha pana rāsaṭṭho guṇaṭṭho. Tasmā vayoguṇāti vayorāsayo veditabbā. Anupubbaṃ jahantīti anupaṭipāṭiyā puggalaṃ jahanti. Majjhimaṃ vāyaṃ hi paṭhamavayo jahati, pacchimavaye vāyaṃ dve paṭhamamajjhimaṃ jahanti, maraṇakkhaṇe pana tayopi vāyaṃ jahanteva. Etaṃ bhayanti etaṃ kālānaṃ atikkamaṇaṃ, rattidivānaṃ taritabhāvo, vayoguṇānaṃ jahanabhāvoti tividhaṃ bhayaṃ. Sesāṃ purimasadisamevāti.

Accentisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Katichindasuttavaṇṇanā

5. Pañcame kati chindeti chindanto kati chindeyya. Sesapadesupi eseva nayo. Ettha ca “chinde jahe”ti atthato ekaṃ. Gāthābandhassa pana maṭṭhabhāvatthaṃ ayaṃ devatā saddapunaruttiṃ vajjayanti evamāha. Kati saṅgātigoti kati saṅge atigato, atikkantoti attho. Saṅgātikotipi pāṭho, ayameva attho. Pañca chindeti chindanto pañca orambhāgiyaṣaṃyojanāni chindeyya. Pañca jaheti jahanto pañcuddhambhāgiyaṣaṃyojanāni jaheyya. Idhāpi chindanañca jahanañca atthato ekameva, bhagavā pana devatāya āropitavacanānurūpeneva evamāha. Atha vā pādesu baddhapāsaṣakūṇo viya pañcorambhāgiyaṣaṃyojanāni heṭṭhā ākaḍḍhamānākārāni honti, tāni anāgāmiṃmaggena chindeyyāti vadati. Hatthehi gahitarukkkhasākhā viya pañcuddhambhāgiyaṣaṃyojanāni upari ākaḍḍhamānākārāni honti, tāni arahattamaggena jaheyyāti vadati. Pañca cuttari bhāvayeti etesaṃ saṃyojanānaṃ chindanatthāya ceva pahānatthāya ca uttari atirekaṃ viṣesaṃ

bhāvento saddhāpañcamāni indriyāni bhāveyyāti attho. Pañca saṅgātigoti rāgasāṅgo dosasaṅgo mohasaṅgo mānasaṅgo diṭṭhisaṅgoti ime pañca saṅge atikkanto. Oghatiṇṇoti vuccatīti caturoghatiṇṇoti kathīyati. Imāya pana gāthāya pañcindriyāni lokiya lokuttarāni kathitānīti.

Katichindasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Jāgarasuttavaṇṇanā

6. Chaṭṭhe jāgaratanti jāgarantānaṃ. Pañca jāgaratanti vissajjanagāthāyaṃ pana saddhādīsu pañcasu indriyesu jāgarantesu pañca nīvaraṇā suttā nāma. Kasmā? Yasmā taṃsamaṅgīpuggalo yattha katthaci nisinno vā ṭhito vā aruṇaṃ utṭhapentopi pamādatāya akusalasamaṅgitāya sutto nāma hoti. Evaṃ suttesu pañcasu nīvaraṇesu pañcindriyāni jāgarāni nāma. Kasmā? Yasmā taṃsamaṅgīpuggalo yattha katthaci nipajjitvā niddāyantopi appamādatāya kusalasamaṅgitāya jāgaro nāma hoti. Pañcahi pana nīvaraṇeheva kilesarajaṃ ādiyati gaṇhāti parāmasati. Purimā hi kāmaccchandādayo pacchimānaṃ paccayā hontīti pañcahi indriyehi parisujjhatīti ayamattho veditabbo. Idhāpi pañcindriyāni lokiya lokuttarāneva kathitānīti.

Jāgarasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Appaṭivīdhasuttavaṇṇanā

7. Sattame dhammāti catusaccadhammā. Appaṭivīditāti ñāṇena appaṭivīddhā. Paravādesūti dvāsaṭṭhidiṭṭhigatavādesu. Te hi ito paresaṃ titthiyānaṃ vādattā paravādā nāma. Niyareti attano dhammatāyapi gacchanti, parenapi nīyanti. Tattha sayameva sassatādīni gaṇhantā gacchanti nāma, parassa vacanena tāni gaṇhantā nīyanti nāma. Kālo tesāṃ pabujjhitunti tesāṃ puggalānaṃ pabujjhituṃ ayaṃ kālo. Lokasmiñhi buddho uppanno, dhammo desiyati, saṅgho suppaṭipanno, paṭipadā bhaddikā, ime ca pana mahājanā vaṭṭe suttā nappabujjhanīti devatā āha. Sambuddhāti sammā hetunā kāraṇena buddhā. Cattāro hi buddhā - sabbaññubuddho, paccekabuddho, catusaccabuddho, sutabuddhoti. Tattha samatīṃsapāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ patto sabbaññubuddho nāma. Kappasatasahassādhikāni dve asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā sayambhutaṃ patto paccekabuddho nāma. Avasesā khīṇāsavā catusaccabuddhā nāma. Bahussuto sutabuddho nāma. Imasmiṃ atthe tayopi purimā vaṭṭanti. Sammadaññāti sammā hetunā kāraṇena jānitvā. Caranti visame samanti visame vā lokasannivāse visame vā sattanikāye visame vā kilesajāte samaṃ carantīti.

Appaṭivīdhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Susammutṭhasuttavaṇṇanā

8. Atṭhame susammutṭhāti paññāya appaṭivīddhabhāveneva sunaṭṭhā. Yathā hi dve khetṭāni kasitvā, ekaṃ vāpitvā, bahudhaññaṃ adhigatassa avāpitakhetṭato aladdhaṃ sandhāya “bahuṃ me dhaññaṃ naṭṭha”nti vadanto aladdhameva “naṭṭha”nti vadati, evamidhāpi appaṭivīditāya susammutṭhā nāma. Asammutṭhāti paññāya paṭivīddhabhāveneva anaṭṭhā. Sesāṃ purimasadisamevāti.

Susammutṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Mānakāmasuttavaṇṇanā

9. Navame mānakāmassāti mānaṃ kāmentassa icchantassa. Damoti evarūpassa puggalassa samādhīpakkhiko damo natthīti vadati. “Saccena danto damasā upeto, vedantagū vusitabrahmacariyo”ti ettha hi indriyasamvaro damoti vutto. “Yadi saccā damā cāgā, khantī bhīyodha vijjati”ti ettha paññā. “Dānena damena samyamena saccavajjena atthi puññaṃ, atthi puññassa āgamo”ti ettha uposathakammaṃ. “Sakkhissasi kho tvaṃ, puṇṇa, iminā damūpasamena samannāgato sunāparantasmim janapade viharitu”nti ettha adhivāsanakhanti. Imasmim pana sutte damoti samādhīpakkhikadhammānaṃ etaṃ nāmaṃ. Tenevāha - “na monamatthi asamāhitassā”ti. Tattha monanti caturmaggaññaṃ, tañhi munātīti monaṃ, catusaccadhamme jānātīti attho. Maccudheyassāti tebhūmakavaṭṭassa. Tañhi maccuno patitthānaṭṭhena maccudheyanti vuccati. Pāranti tasveva pāraṃ nibbānaṃ. Tareyyāti paṭivijjheyya pāpuṇeyya vā. Idaṃ vuttaṃ hoti - eko araṇṇe viharanto pamatto puggalo maccudheyassa pāraṃ na tareyya na paṭivijjheyya na pāpuṇeyyāti.

Mānaṃ pahāyāti arahattamaggena navavidhamānaṃ pajahitvā. Susamāhitattoti upacārappanāsamādhīhi suṭṭhu samāhitatto. Sucetasoti ñāṇasampayuttatāya sundaracitto. Ñāṇavippayuttacittena hi sucetasoti na vuccati, tasmā ñāṇasampayuttena sucetaso hutvāti attho. Sabbadhi vippamuttoti sabbesu khandhāyatanādīsu vippamutto hutvā. Tareyyāti ettha tebhūmakavaṭṭaṃ samatikkamanto nibbānaṃ paṭivijjhanto taratīti paṭivedhatarāṇaṃ nāma vuttaṃ. Iti imāya gāthāya tisso sikkhā kathitā honti. Kathaṃ - māno nāmāyaṃ sīlabhedano, tasmā “mānaṃ pahāyā”ti iminā adhisīlasikkhā kathitā hoti. “Susamāhitatto”ti iminā adhicitasikkhā. “Sucetaso”ti ettha cittena paññā dassitā, tasmā iminā adhipaññāsikkhā kathitā. Adhisīlaṇca nāma sīle sati hoti, adhicittaṃ citte sati, adhipaññā paññāya sati. Tasmā sīlaṃ nāma pañcapi dasapi sīlāni, pātimokkhasamvaro adhisīlaṃ nāmāti veditabbaṃ. Attha samāpattiyo cittaṃ, vipassanāpādaḥkajjhānaṃ adhicittaṃ. Kammassakataññaṃ paññā, vipassanā adhipaññā. Anuppannepi hi buddhuppāde pavattatīti pañcasīlaṃ dasasīlaṃ sīlameva, pātimokkhasamvarasīlaṃ buddhuppādeyeva pavattatīti adhisīlaṃ. Cittapaññāsupi eseve nayo. Apica nibbānaṃ patthayantena samādinnaṃ pañcasīlāni dasasīlāni adhisīlameva. Samāpannā attha samāpattiyopi adhicitameva. Sabbampi vā lokiyasīlaṃ sīlameva, lokuttaraṃ adhisīlaṃ. Cittapaññāsupi eseve nayo. Iti imāya gāthāya samodhānetvā tisso sikkhā sakalasāsaṇaṃ kathitaṃ hotīti.

Mānakāmasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Araṇṇasuttavaṇṇanā

10. Dasame santānanti santakilesānaṃ, paṇḍitānaṃ vā. “Santo have sabbhi pavedayanti, dūre santo pakāsanti”tiādīsu hi paṇḍitāpi santoti vuttā. Brahmācārinanti seṭṭhacārīnaṃ maggabrahmacariyavāsaṃ vasantānaṃ. Kena vaṇṇo pasīdatīti kena kāraṇena chavivaṇṇo pasīdatīti pucchati. Kasmā panesā evaṃ pucchati? Esā kira vanasaṇḍavāsikā bhummadevatā āraṇṇake bhikkhū pacchābhattaṃ piṇḍapātaḥpāṭikkante araṇṇaṃ pavisitvā rattitthānadivātthānesu mūlakammaṭṭhānaṃ gahetvā nisinne passati. Tesaṇca evaṃ nisinnānaṃ balavacittekkaggatā uppajjati. Tato visabhāgasantati vūpasammāti, sabhāgasantati okkamati, cittaṃ pasīdati. Citte pasanne lohitaṃ pasīdati, cittasamuṭṭhānāni upādārūpāni parisuddhāni honti, vaṇṭā pamuttatālaphalassa viya mukhassa vaṇṇo hoti. Taṃ disvā devatā cintesi -

“saṇḍavaṇṇo nāmāyaṃ paṇṭāni rasasampannāni bhojanāni sukhasamphassāni nivāsanapāpuraṇasayanāni utusukhe tebhūmikādibhede ca pāsāde mālāgandhavilepanādīni ca labhantānaṃ pasīdati, ime pana bhikkhū piṇḍāya caritvā missakabhattaṃ bhuñjanti, viraḷamañcake vā phalake vā silāya vā sayanāni kappenti, rukkhamūlādīsu vā abbhokāse vā vasanti, kena nu kho kāraṇena etesaṃ vaṇṇo pasīdati”ti. Tasmā pucchi.

Athassā bhagavā kāraṇaṃ kathento dutiyaṃ gāthaṃ āha. Tattha atītanti atīte asuko nāma rājā dhammiko ahosi, so amhākaṃ paṇṭe paccaye adāsi. Ācariyupajjhāyā lābhino ahesuṃ. Atha mayaṃ evarūpāni bhojanāni bhuñjimhā, cīvarāni pārupimhāti evaṃ ekacce paccayabāhullikā viya ime bhikkhū atītaṃ nānusocanti. Nappajappanti nāgatanti anāgate dhammiko rājā bhavissati, phītā janapadā bhavissanti, bahūni sappinavanītādīni uppajjissanti, “khādatha bhuñjathā”ti tattha tattha vattāro bhavissanti, tadā mayaṃ evarūpāni bhojanāni bhuñjissāma, cīvarāni pārupissāmāti evaṃ anāgataṃ na patthenti. Paccuppannenāti yena kenaci taṅkhaṇe laddhena yāpentī. Tenāti tena tividhenāpi kāraṇena.

Evaṃ vaṇṇasampattiṃ dassetvā idāni tasseva vaṇṇassa vināsaṃ dassento anantaraṃ gāthamāha. Tattha anāgatappajappāyāti anāgatassa patthanāya. Etenāti etena kāraṇadvayena. Naḷova harito lutoti yathā harito naḷo lāyitvā uṇhapāsāṇe pakkhitto sussati, evaṃ sussantīti.

Araññasuttavaṇṇanā niṭṭhitā. Naḷavaggo paṭhamo.

2. Nandanavaggo

1. Nandanasuttavaṇṇanā

11. Nandanavaggassa paṭhame tatrāti tasmim ārāme. Khoti byañjanasiliṭṭhatāvasena nipātamaṃ. Bhikkhū āmantesīti parisajetṭhake bhikkhū jānāpesi. Bhikkhavoti tesam āmantanākāradīpanaṃ. Bhadanteti pativacanadānaṃ. Te bhikkhūti ye tattha sammukhībhūtā dhammapaṭiggāhakā bhikkhū. Bhagavato paccassosunti bhagavato vacanaṃ patiassosum, abhimukhā hutvā suṇimso sampaṭicchimsūti attho. Etadavocāti etaṃ idāni vattabbaṃ “bhūtapubba”ntiādivacanaṃ avoca. Tattha tāvatimsakāyikāti tāvatimsakāye nibbattā. Tāvatimsakāyo nāma dutiyadevaloko vuccati. Maghena māṇavena saddhiṃ macalagāme kālaṃ katvā tattha uppanne tetṭimsa devaputte upādāya kira tassa devalokassa ayaṃ paṇṇatti jātāti vadanti. Yasmā pana sesacakkavāḷesupi cha kāmāvacaradevalokā atthi. Vuttampi cetam “sahassaṃ cātumahārājikānaṃ sahassaṃ tāvatimsāna”nti, tasmā nāmapaṇṇattiyeesā tassa devalokassāti veditabbā. Evañhi niddosaṃ padaṃ hoti.

Nandane vaneti ettha taṃ vanaṃ pavitṭhe pavitṭhe nandayati tosetīti nandanaṃ. Pañcasu hi maraṇanimittesu uppannesu “sampattiṃ pahāya cavissāmā”ti paridevamānā devatā sakko devānamindo “mā paridevittha, abhijjanadhammā nāma saṅkhārā natthi”ti ovaditvā tattha pavesāpeti. Tāsaṃ aññāhi devatāhi bāhāsu gahetvā pavesitānampi tassa sampattiṃ disvāva maraṇasoko vūpasammati, pītipāmojjameva uppajjati. Atha tasmim kīlamānā eva uṇhasantatto himapiṇḍo viya vilīyanti, vātāpahatadīpasikhā viya vijjhāyantīti evaṃ yaṃkiñci anto pavitṭhaṃ nandayati tosetiyevāti nandanaṃ, tasmim nandane. Accharāsaṅghaparivutāti accharāti devadhītānaṃ nāmaṃ, tāsaṃ samūhena parivutā.

Dibbehīti devaloke nibbattehi. Pañcahi kāmaguṇehīti

manāpiyarūpasaddagandharasaphoṭṭhabbasāṅkhātehi pañcahi kāmabandhanehi kāmakoṭṭhāsehi vā. Samappitāti upetā. Itaraṃ tasseva vevacanaṃ. Paricārayamānāti ramamānā, tesu tesu vā rūpādīsu indriyāni sañcārayamānā. Tāyaṃ velāyanti tasmīṃ paricāraṇakāle. So panassa devaputtassa adhunā abhinibbattakālo veditabbo. Tassa hi paṭisandhikkhaṇe yeva rattasuvaṇṇakkhandho viya virocayamāno tigāvutappamāṇo attabhāvo nibbatti. So dibbavatthanivattho dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito dibbamālāvilepanadharo dibbehi candanacuṇṇehi samaṃ vikiriyamāno dibbehi pañcahi kāmaguṇehi ovuto nivuto pariyaṇaddho lobhābhībhūto hutvā lobhanissaraṇaṃ nibbānaṃ apassanto āsabhīṃ vācaṃ bhāsanto viya mahāsaddena “na te sukhaṃ pajānanti”ti imaṃ gāthaṃ gāyamāno nandanavane vicari. Tena vuttaṃ - “tāyaṃ velāyaṃ imaṃ gāthaṃ abhāsī”ti.

Ye na passanti nandananti ye tatra pañcakāmaguṇānubhavanavasena nandanavanaṃ na passanti. Naradevānanti devanarānaṃ, devapurisānanti attho. Tidasānanti tikkhattuṃ dasannaṃ. Yasassinanti parivārasāṅkhātena yasena sampannānaṃ.

Aññatarā devatāti ekā ariyasāvikā devatā. Paccabhāsīti “ayaṃ bāladevatā imaṃ sampattiṃ niccaṃ acalaṃ maññati, nāssā chedanabhedanaviddhaṃ sanadhammataṃ jānātī”ti adhippāyaṃ vivaṭṭetvā dassenti “na tvaṃ bāle”ti imāya gāthāya patiabhāsī. Yathā arahataṃ vacoti yathā arahantānaṃ vacanaṃ, tathā tvaṃ na jānāsīti. Evaṃ tassā adhippāyaṃ paṭikkhipitvā idāni arahantānaṃ vacanaṃ dassenti aniccātiādimāha. Tattha aniccā vata saṅkhārāti sabbe tebhūmakasaṅkhārā hutvā abhāvatthena aniccā. Uppādavayadhamminoti uppādavayasabhāvā. Uppajjitvā nirujjhanti idam purimasseva vevacanaṃ. Yasmā vā uppajjitvā nirujjhanti, tasmā uppādavayadhamminoti. Uppādavayaggahaṇena cettha tadanantarā vemajjhātṭhānaṃ gahitameva hoti. Tesam vūpasamo sukhoti tesam saṅkhārānaṃ vūpasamasasaṅkhātaṃ nibbānameva sukhaṃ. Idam arahataṃ vacoti.

Nandanasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Nandatisuttavaṇṇanā

12. Dutiye nandatīti tussati attamano hoti. Puttimāti bahuputto. Tassa hi ekacce puttā kasikammaṃ katvā dhaññassa koṭṭhe pūrenti, ekacce vaṇijjaṃ katvā hiraññasuvaṇṇaṃ āharanti, ekacce rājānaṃ upaṭṭhahitvā yānavāhanagāmanigamādīni labhanti. Atha tesam ānubhāvasaṅkhātaṃ sirim anubhavamānā mātā vā pitā vā nandati. Chaṇḍadivasādīsu vā maṇḍitapasādhite putte sampattiṃ anubhavamāne disvā nandatīti, “nandati puttehi puttimā”ti āha. Gohi tathevāti yathā puttimā puttehi, tathā gosāmikopi sampannaṃ gomaṇḍalaṃ disvā gāvo nissāya gorasasampattiṃ anubhavamāno gohi nandati. Upadhī hi narassa nandanāti, ettha upadhīti cattāro upadhī - kāmūpadhī, khandhūpadhī, kilesūpadhī, abhisāṅkhārūpadhīti. Kāmāpi hi “yaṃ pañca kāmaguṇe paṭicca uppajjati sukhaṃ somanassaṃ, ayaṃ kāmānaṃ assādo”ti evaṃ vuttassa sukhassa adhiṭṭhānabhāvato “upadhiyati ettha sukha”nti iminā vacanatthena upadhīti vuccati. Khandhāpi khandhamūlakassa dukkhassa adhiṭṭhānabhāvato, kilesāpi apāyadukkhassa adhiṭṭhānabhāvato, abhisāṅkhārāpi bhavadukkhassa adhiṭṭhānabhāvatoti. Idha pana kāmūpadhī adhippeto. Pañca hi kāmaguṇā tebhūmikādipāsāda-uḷārasayana-vatthālaṅkāra-nāṭakaparivārādivasena paccupaṭṭhitā pītisomanassaṃ upasaṃharamānā naraṃ nandayanti. Tasmā yathā puttā ca gāvo ca, evaṃ imepi

upadhī hi narassa nandanāti veditabbā. Na hi so nandati yo nirūpadhīti yo kāmaguṇasampattirahito daliddo dullabhaghāsacchādano, na hi so nandati. Evarūpo manussapeto ca manussanerayiko ca kiṃ nandissati bhagavāti āha.

Idaṃ sutvā satthā cintesi - “ayaṃ devatā sokavatthumeva nandavatthum karoti, sokavatthubhāvamassā dīpessāmī”ti phalena phalaṃ pātentō viya tāyeva upamāya tassā vādaṃ bhindanto tameva gāthaṃ parivattetvā socatīti āha. Tattha socati puttehīti videsagamanādivasena puttesu natthēsupi nassantesupī idāni nassissantīti nāsasaṅkīpi socati, tathā matesupī marantesupī corehi rājapurisehi gahitesu vā paccatthikānaṃ hatthaṃ upagatesu vā maraṇasaṅkīpi hutvā socati. Rukkhapabbatādīhi patitvā hatthapādādīnaṃ bhedavasena bhinnesupī bhijjantesupī bhedasaṅkīpi hutvā socati. Yathā ca puttehi puttimā, gosāmikopi tatheva navahākārehi gohi socati. Upadhī hi narassa socanāti yathā ca puttagāvo, evaṃ pañca kāmaguṇopadhīpi -

“Tassa ce kāmāyānassa, chandajātassa jantuno;
Te kāmā parihāyanti, sallaviddhova ruppatī”ti. -

Vuttanayena naraṃ socanti. Tasmā narassa socanā sokavatthukamevāti veditabbā. Na hi so socati, yo nirūpadhīti yassa pana catubbidhāpete upadhiyo natthi, so nirupadhi mahākhīṇāsavo kiṃ socissati, na socati devateti.

Nandatisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Natthiputtasamasuttavaṇṇanā

13. Tatiye natthi puttasaṃmaṃ pemanti virūpepi hi attano puttake suvaṇṇabimbakaṃ viya maññanti, mālāguḷe viya sīsādīsu katvā pariharamānā tehi ohaditāpi omuttikāpi gandhavilepanapatitā viya somanassaṃ āpajjanti. Tenāha - “natthi puttasaṃmaṃ pema”nti. Puttapemasamaṃ pemaṃ nāma natthīti vuttaṃ hoti. Gosamitaṃ dhananti gohi samaṃ godhanasamaṃ godhanasadisamaṃ aññaṃ dhanam nāma natthi bhagavāti āha. Sūriyasamā ābhāti sūriyābhāya samā aññā ābhā nāma natthīti dasseti. Samuddaparamāti ye keci aññe sarā nāma, sabbe te samuddaparamā, samuddo tesam uttamo, samuddasadisamaṃ aññaṃ udakanidhānaṃ nāma natthi, bhagavāti.

Yasmā pana attapemena samaṃ pemaṃ nāma natthi. Mātāpitādayo hi chaḍḍetvāpi puttadhītādayo ca aposetvāpi sattā attānameva posenti. Dhaññaṃ ca samaṃ dhanam nāma natthi., tathārūpe hi kāle hiraññasuvaṇṇādīni gomahiṃsādīnīpi dhaññaṃaggahaṇatthaṃ dhaññasāmikānameva santikaṃ gahetvā gacchanti. Paññāya ca samā ābhā nāma natthi. Sūriyādayo hi ekadesaṃyeva obhāsanti, paccuppannameva ca tamaṃ vinodenti. Paññā pana dasasahassimpī lokadhātuṃ ekappajjotaṃ kātuṃ sakkoti, atītaṃsādīpaṭicchādakañca tamaṃ vidhamati. Meghavuṭṭhiyā ca samo saro nāma natthi. Nadīvāpi hotu talākādīni vā, vuṭṭhisamo saro nāma natthi. Meghavuṭṭhiyā hi pacchinnāya mahāsamuddo aṅgulipabbatemanamattampi udakaṃ na hoti, vuṭṭhiyā pana pavattamānāya yāva ābhassarabhavanāpi ekodakaṃ hoti. Tasmā bhagavā devatāya paṭigāthaṃ vadanto natthi attasamaṃ pemantiādīmāhāti.

Natthiputtasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Khattiyasuttavaṇṇanā

14. Catutthe khattiyo dvipadanti dvipadānaṃ rājā seṭṭho. Komārīti kumārikāle gahitā. Ayaṃ sesabhariyānaṃ seṭṭhāti vadati. Pubbajoti paṭhamam jāto kāṇo vāpi hotu kuṇiādīnaṃ vā aññataro, yo paṭhamam jāto, ayameva putto imissā devatāya vāde seṭṭho nāma hoti. Yasmā pana dvipadādīnaṃ buddhādayo seṭṭhā, tasmā bhagavā paṭigāthaṃ āha. Tattha kiñcāpi bhagavā sabbesaṃyeva apadādibhedānaṃ sattānaṃ seṭṭho, uppajjamāno panesa sabbasattaseṭṭho dvipadesuyeva uppajjati, tasmā sambuddho dvipadam seṭṭhoti āha. Dvipadesu uppannassa cassa sabbasattaseṭṭhabhāvo appaṭihatova hoti. Ājānīyoti hatthī vā hotu assādīsu aññataro vā, yo kāraṇam jānāti, ayaṃ ājānīyova catuppadānaṃ seṭṭhoti attho. Kūṭakaṇṇarañño guḷavaṇṇaasso viya. Rājā kira pācīnadvārena nikkhamitvā cetiyapabbataṃ gamissāmīti kalambanadītiraṃ sampatto, asso tīre ṭhatvā udakaṃ otarituṃ na icchatī, rājā assācariyaṃ āmantetvā, “aho vata tayā asso sikkhāpito udakaṃ otarituṃ na icchatī”ti āha. Ācariyo “susikkhāpito deva asso, etassa hi cittaṃ - ‘sacāham udakaṃ otarissāmi, vālaṃ temissati, vāle tinte rañño aṅge udakaṃ pāteyyā”ti, evaṃ tumhākaṃ sarīre udakapātanabhayena na otarati, vālaṃ gaṇhāpethā”ti āha. Rājā tathā kāresi. Asso vegena otaritvā pārāṃ gato. Sussūsāti sussūsamānā. Kumārikāle vā gahitā hotu pacchā vā, surūpā vā virūpā vā, yā sāmikaṃ sussūsati paricarati toseti, sā bhariyānaṃ seṭṭhā. Assavoti āsuṇamāno. Jeṭṭho vā hi hotu kaniṭṭho vā, yo mātāpitūnaṃ vacanaṃ suṇāti, sampaṭicchati, ovādapaṭikaro hoti, ayaṃ puttānaṃ seṭṭho, aññehi sandhicchedakādicorehi puttehi ko attho devateti.

Khattiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Saṇamānasuttavaṇṇanā

15. Pañcame ṭhite majjhanhiketi ṭhitamajjhanhike. Sannisīvesūti yathā phāsukaṭṭhānaṃ upagantvā sannisinnesu vissamamānesu. Ṭhitamajjhanhikakālo nāmesa sabbasattānaṃ iriyāpathadubbalyakālo. Idha pana pakkhīnaṃyeva vasena dassito. Saṇatevāti saṇati viya mahāviraṇaṃ viya muccati. Saṇamānameva cettha “saṇatevā”ti vuttaṃ. Tappaṭibhāgaṃ nāmetaṃ. Nidāghasamayasmañhi ṭhitamajjhanhikakāle catuppadagaṇesu ceva pakkhīgaṇesu ca sannisinnesu vātapūritānaṃ susirarukkhānañceva chiddaveṇupabbānañca khandhena khandham sākāya sākham saṅghaṭṭayantānaṃ pādapānañca araṇṇamajjhe mahāsaddo uppajjati. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Taṃ bhayaṃ paṭibhāti manti taṃ evarūpe kāle mahāaraṇṇassa saṇamānaṃ mayhaṃ bhayaṃ hutvā upaṭṭhāti. Dandhapaññā kiresā devatā tasmim khaṇe attano nisajjaphāsukaṃ kathāphāsukaṃ dutiyakaṃ alabhantī evamāha. Yasmā pana tādise kāle piṇḍapātapaṭikkantassa vivitte araṇṇāyatane kammaṭṭhānaṃ gahetvā nisinnassa bhikkhuno anappakaṃ sukhaṃ uppajjati, yaṃ sandhāya vuttaṃ -

“Suññāgāraṃ pavitṭhassa, santacittassa bhikkhuno;
Amānusi rati hoti, sammā dhammaṃ vipassato”ti. ca,

“Purato pacchato vāpi, aparō ce na vijjati;
Atīva phāsu bhavati, ekassa vasato vane”ti. ca;

Tasmā bhagavā dutiyaṃ gāthamāha. Tattha sā rati paṭibhāti manti yā evarūpe kāle ekakassa nisajjā nāma, sā rati mayhaṃ upaṭṭhātīti attho. Sesam tādisevāti.

6. Niddātandīsuttavaṇṇanā

16. Chaṭṭhe niddāti, “abhiñānamaham, aggivessana, gimhānam pacchime māse niddam okkamitā”ti evarūpāya abyākataniddāya pubbabhāgāparabhāgesu sekhaputhujjanānam sasaṅkhārikaakusale citte uppannam thinamiddham. Tandīti aticchātātisītādikālesu uppannam āgantukam ālasiyam. Vuttampi cetam - “tattha katamā tandī? Yā tandī tandiyanā tandimanatā ālasyam ālasyāyanā ālasyāyitattam, ayam vuccati tandī”ti. Vijambhitāti kāyavijambhanā. Aratīti akusalapakkhā ukkaṇṭhitatā. Bhattasammadoti bhattamucchā bhattakilamatho. Vitthāro pana tesam - “tattha katamā vijambhitā? Yā kāyassa jambhanā vijambhanā”tiādinā nayena abhidhamme āgatova. Etenāti etena niddādinā upakkilesena upakkiliṭṭho nivāritapātubhāvo. Nappakāsati na jotati, na pātubhavatīti attho. Ariyamaggoti lokuttaramaggo. Idhāti imasmiṃ loke. Pāṇinanti sattānam. Vīriyenāti maggasahajātavīriyena. Nam paṇāmetvāti etam kilesajātam nīharitvā. Ariyamaggoti lokiya lokuttaramaggo. Iti maggeneva upakkilese nīharitvā maggassa visuddhi vuttāti.

Niddātandīsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Dukkarasuttavaṇṇanā

17. Sattame duttitikkhanti dukkhamam duadhivāsiyam. Abyattenāti bālena. Sāmaññanti samaṇadhammo. Iminā devatā idam dasseti - yam paṇḍitā kulaputtā dasapi vassāni vīsatipi saṭṭhipi vassāni dante abhidantamādhāya jivhāya tālum āhaccapi cetasā cittam abhiniggaṇhitvāpi ekāsanaṃ ekabhaddam paṭisevamānā āpāṇakoṭikam brahmacariyam carantā sāmaññaṃ karonti. Tam bhagavā bālo abyatto kātuṃ na sakkotīti. Bahū hi tattha sambādhāti tasmiṃ sāmaññaṃsaṅkhāte ariyamagge bahū sambādhā maggādhigamāya paṭipannassa pubbabhāge bahū parissayāti dasseti.

Cittañce na nivārayeti yadi ayoniso uppannam cittam na nivāreyya, kati ahāni sāmaññaṃ careyya? Ekadivasampi na careyya. Cittavasiko hi samaṇadhammam kātuṃ na sakkotīti. Pade padeti ārammaṇe ārammaṇe. Ārammaṇaṃhi idha padanti adhippetam. Yasmiṃ yasmiṃ hi ārammaṇe kilesa uppajjati, tattha tattha bālo visīdati nāma. Iriyāpathapadampi vaṭṭati. Gamanādīsu hi yattha yattha kilesa uppajjati, tattha tattheva visīdati nāma. Saṅkappānanti kāmasaṅkappādīnam.

Kummo vāti kacchapo viya. Aṅgānīti gīvapañcamāni aṅgāni. Samodahanti samodahanto, samodahitvā vā. Manovitakketi manamhi uppannavitakke. Ettāvatā idam dasseti - yathā kummo soṇḍipañcamāni aṅgāni sake kapāle samodahanto siṅgālassa otāram na deti, samodahitvā cassa appasayhatam āpajjati, evamevaṃ bhikkhu manamhi uppannavitakke sake ārammaṇakapāle samodaham mārassa otāram na deti, samodahitvā cassa appasayhatam āpajjatīti. Anissitoti taṇhādītiṭṭhinissayehi anissito hutvā. Aheṭṭhayānoti avihimsamāno. Parinibbutoti kilesanibbānena parinibbuto. Nūpavadeyya kañcīti yaṃkiñci puggalam ācāravipattiādīsu yāya kāyaci maṅkuṃ kātukāmo hutvā na vadeyya, “kālena vakkhāmi no akālenā”tiādayo pana pañca dhamme ajjhataṃ upaṭṭhapetvā ullumpanasabhāvasaṇṭhitena cittaṇa kāruṇṇatam paṭicca vadeyyāti.

Dukkarasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Hirīsuttavaṇṇanā

18. Aṭṭhame hirīnisedhoti hiriyā akusale dhamme nisedhetīti hirīnisedho. Koci lokasmiṃ vijjatīti koci evarūpo vijjatīti pucchati. Yo nindaṃ apabodhatīti yo garaḥaṃ apaharanto bujjhati. Asso bhadro kasāmivāti yathā bhadro assājānīyo kaṣaṃ apaharanto bujjhati, patodacchāyaṃ disvā saṃvijjhanto viya kasāya attani nipātaṃ na deti, evameva yo bhikkhu bhūtassa dasaakkosavatthuno attani nipātaṃ adadanto nindaṃ apabodhati apaharanto bujjhati, evarūpo koci khīṇāsavo vijjatīti pucchati. Abhūtakkosena pana parimutto nāma natthi. Tanuyāti tanukā, hiriyā akusale dhamme nisedhetvā carantā khīṇāsavā nāma appakāti attho. Sadā satāti niccakālaṃ sativapullena samannāgatā. Antaṃ dukkhassa pappuyyāti vaṭṭadukkhassa koṭiṃ antabhūtaṃ nibbānaṃ pāpuṇitvā. Sesāṃ vuttanayamevāti.

Hirīsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Kuṭikāsuttavaṇṇanā

19. Navame kacci te kuṭikāti ayaṃ devatā dasa māse antovasanaṭṭhānaṭṭhena mātaraṃ kuṭikaṃ katvā, yathā sakuṇā divasaṃ gocarapasutā rattiṃ kulāvakaṃ allīyanti, evamevaṃ sattā tattha tattha gantvāpi mātugāmassa santikaṃ āgacchanti, ālayavasena bhariyaṃ kulāvakaṃ katvā. Kulapaveṇiṃ santānakaṭṭhena putte santānake katvā, taṇhaṃ bandhanaṃ katvā, gāthābandhanena ime pañhe samodhānetvā bhagavantaṃ pucchi, bhagavāpissā vissajjento tagghātiādīmāha. Tattha tagghāti ekaṃsavacane nipāto. Natthīti pahāya pabbajitattā vaṭṭasmiṃ vā puna mātukucchivāsassa dārabharaṇassa puttanibbattiyā vā abhāvato natthi.

Devatā “mayā sannāhaṃ bandhitvā gulhā pañhā pucchitā, ayañca samaṇo pucchitamatteyeva vissajjesi, jānaṃ nu kho me ajjhāsayaṃ kathesi, udāhu ajānaṃ yaṃ vā taṃ vā mukhāruḷhaṃ kathesi”ti cintetvā puna kintāhantiādīmāha. Tattha kintāhanti kiṃ te ahaṃ. Athassā bhagavā ācikkhanto mātaraṇtiādīmāha. Sāhu teti gāthāya anumoditvā sampahaṃsitvā bhagavantaṃ vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā attano devaṭṭhānameva gatāti.

Kuṭikāsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Samiddhisuttavaṇṇanā

20. Dasame tapodārāmeti tapodassa tattodakassa rahadassa vasena evaṃ laddhanāme ārāme. Vebhārapabbatassa kira heṭṭhā bhummaṭṭhakanāgānaṃ pañcayojanasatikaṃ nāgabhavanaṃ devalokasadisāṃ maṇimayena talena ārāmuyyānehi ca samannāgataṃ. Tattha nāgānaṃ kīḷanaṭṭhāne mahāudakarahado, tato tapodā nāma nadī sandati kuthitā uṇhodakā. Kasmā panesā edisā? Rājagahaṃ kira parivāretvā mahāpetaloko tiṭṭhati, tattha dvinnaṃ mahālohakumbhinirayānaṃ antarena ayaṃ tapodā āgacchati, tasmā kuthitā sandati. Vuttampi cetāṃ -

“Yatāyaṃ, bhikkhave, tapodā sandati, so daho acchodako sītodako sātodako setodako suppatittho ramaṇīyo pahūtamacchakacchapo, cakkamattāni ca padumāni pupphanti. Apicāyaṃ, bhikkhave, tapodā dvinnaṃ mahānirayānaṃ antarikāya āgacchati, tenāyaṃ tapodā kuthitā sandati”ti.

Imassa pana ārāmassa abhimukhaṭṭhāne tato mahāudakarahado jāto, tassa vasenāyaṃ vihāro “tapodārāmo”ti vuccati.

Samiddhīti tassa kira therassa attabhāvo samiddho abhirūpo pāsādiko, tasmā “samiddhī”tveva saṅkhaṃ gato. Gattāni parisiñcitunti padhānikatthero esa, balavapaccūse uttāyāsānā sarīraṃ utuṃ gāhāpetvā bahi saṭṭhihatthamatte mahācaṅkame aparāparaṃ caṅkamitvā “sedagahitehi gattehi paribhuñjamānaṃ senāsanaṃ kilissatī”ti maññamāno gattāni parisiñcanatthaṃ sarīradhovanatthaṃ upasaṅkami. Ekacīvaro aṭṭhāsīti nivāsanaṃ nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ hatthēna gahetvā aṭṭhāsī.

Gattāni pubbāpayamānoti gattāni pubbasadisāni vodakāni kurumāno. Allasarīre pārutaṃ hi cīvaraṃ kilissati duggandhaṃ hoti, na cetāṃ vattaṃ. Thero pana vattasampanno, tasmā vatte tṭhitova nhāyitvā paccuttaritvā aṭṭhāsī. Tattha idaṃ nhānavattaṃ - udakatitthaṃ gantvā yattha katthaci cīvarāni nikkhipitvā vegena tṭhitakeneva na otaritabbaṃ, sabbadisā pana oloketvā vivittabhāvaṃ ñatvā khāṇugumbalatādīni vavatthapetvā tikkhattuṃ ukkāsitvā avakujja tṭhitena uttarāsaṅgacīvaraṃ apanetvā pasāretabbaṃ, kāyabandhanaṃ mocetvā cīvarapiṭṭheyeva tṭhapetabbaṃ. Sace udakasāṭikā natthi, udakante ukkuṭikaṃ nisīditvā nivāsanaṃ mocetvā sace sinnaṭṭhānaṃ atthi, pasāretabbaṃ. No ce atthi, saṃharitvā tṭhapetabbaṃ. Udaṃ otarantena saṅkhaṃ nābhīppamāṇamattaṃ otaritvā vīciṃ anuttāpentena saddaṃ akarontena nivattitvā āgatadisābhīmukheṇa nimujjitabbaṃ, evaṃ cīvaraṃ rakkhitaṃ hoti. Ummujjantenapi saddaṃ akarontena saṅkhaṃ ummujjitvā nhānapariyosāne udakante ukkuṭikena nisīditvā nivāsanaṃ parikkhipitvā uttāyā supariṃaṇḍalaṃ nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ apārūpitvāva tṭhātabbanti.

Theropi tathā nhāyitvā paccuttaritvā vigacchamānaudakaṃ kāyaṃ olokayamāno aṭṭhāsī. Tassa pakatiyāpi pāsādikassa paccūsasamaye sammā pariṇatāhārassa uṇhodakena nhātassa ativiya mukhavaṇṇo viroci, bandhanā pavuttatālapphalaṃ viya pabhāsampanno puṇṇacando viya taṅkhaṇavikāsitapadumaṃ viya mukhaṃ sassirikaṃ ahosi, sarīravaṇṇopi vipassīdi. Tasmīṃ samaye vanasaṇḍe adhivatthā bhummadevatā pāsādikaṃ bhikkhuṃ olokayamānā samaṇaṃ niggahetuṃ asakkonti kāmāpariṇāhābhībhūtā hutvā, “theraṃ palobhessāmī”ti attabhāvaṃ ulārena alaṅkārena alaṅkaritvā saḥassavaṭṭipadīpaṃ pajjalamānā viya candaṃ uttāpayamānā viya sakalārāmaṃ ekobhāsaṃ katvā therāṃ upasaṅkamitvā avanditvāva vehāse tṭhitā gāthaṃ abhāsī. Tena vuttaṃ - “atha kho aññatarā devatā...pe... ajjhabhāsī”ti.

Abhutvāti pañca kāmagaṇe aparibhuñjitvā. Bhikkhasīti piṇḍāya carasi. Mā taṃ kālo upaccagāti ettha kālo nāma pañcakāmagaṇapaṭisevanakkhamo daharayobbanakālo. Jarājīṇṇena hi obhaggena daṇḍaparāyaṇena pavedhamānena kāsasāsābhībhūtena na sakkā kāme paribhuñjituṃ. Iti imaṃ kālaṃ sandhāya devatā “mā taṃ kālo upaccagā”ti āha. Tattha mā upaccagāti mā atikkami.

Kālaṃ vohaṃ na jānāmīti ettha voti nipātamattaṃ. Kālaṃ na jānāmīti maraṇakālaṃ sandhāya vadati. Sattānañhi -

“Jīvitāṃ byādhi kālo ca, dehanikkhepanaṃ gati;
Pañcete jīvalokasmiṃ, animittā na nāyare”.

Tattha jīvitam tva “ettakameva, na ito para”nti vavatthānābhāvato animittam. Kalalakālepi hi sattā maranti, abbuda-pesi-ghana-aḍḍhamāsa-ekamāsa-dvemāsa-temāsa-catummāsapañcamāsa...pe... dasamāsakālepi, kucchito nikkhantasamayepi, tato param vassasatassa antopi bahipi marantiyeva. Byādhipi “imināva byādhinā sattā maranti, na aññenā”ti vavatthānābhāvato animitto. Cakkhurogenapi hi sattā maranti sotarogādīnam aññataranapi. Kālopi, “imasmim yeva kāle maritabbam, na aññasmi”nti evam vavatthānābhāvato animitto. Pubbaṇhepi hi sattā maranti majjhanhikādīnam aññatarasmimpi. Dehanikkhepanampi, “idheva mīyamānānam dehena patitabbam, na aññatthā”ti evam vavatthānābhāvato animittam. Antogāme jātānañhi bahigāmepi attabhāvo patati, bahigāmepi jātānam antogāmepi. Tathā thalajānam jale, jalajānam thaleti anekappakārato vitthāretabbam. Gatipi, “ito cutena idha nibbattitabba”nti evam vavatthānābhāvato animittā. Devalokato hi cutā manussesupi nibbattanti, manussalokato cutā devalokādīnam yattha katthaci nibbattanti evam yante yuttagoṇo viya gatipaṇcake loko samparivattati. Tassevam samparivattato “imasmim nāma kāle maraṇam bhavissati”ti imam maraṇassa kālam voham na jānāmi.

Channo kālo na dissatīti ayam kālo mayham paṭicchanno avibhūto na paññāyati. Tasmāti yasmā ayam kālo paṭicchanno na paññāyati, tasmā pañca kāmaguṇe abhuttvāva bhikkhāmi. Mā maṃ kālo upaccagāti ettha samaṇadhammakaraṇakālam sandhāya “kālo”ti āha. Ayañhi samaṇadhammo nāma pacchime kāle tisso vayosīmā atikkantena obhaggena daṇḍaparāyaṇena pavedhamānena kāsasāsābhībhūtena na sakkā kātum. Tadā hi na sakkā hoti icchitacchitam buddhavacanam vā gaṇhitum, dhutaṅgam vā paribhuñjitum, araññavāsam vā vasitum, icchitacchitakkhaṇe samāpattim vā samāpajjitum, padabhāṇa-sarabhaññadhammakathā-anumodanādīni vā kātum, taruṇayobbanakāle panetaṃ sabbam sakkā kātunti ayam samaṇadhammakaraṇassa kālo mā maṃ upaccagā, yāva maṃ nātikkamati, tva kāme abhuttvāva samaṇadhammam karomīti āha.

Pathaviyam patitṭhahitvāti sā kira devatā - “ayam bhikkhu samaṇadhammakaraṇassa kālam nāma katheti, akālam nāma katheti, sahetukam katheti sānisamsa”nti ettāvatāva there lajjam paccupaṭṭhāpetvā mahābrahman viya aggikkhandham viya ca nam maññamānā gāravajāta ākāsā oruyha pathaviyam aṭṭhāsi, tam sandhāyetaṃ vuttam. Kiñcāpi pathaviyam ṭhitā, yena panatthena āgatā, punapi tameva gahetvā daharo tvantiādimāha. Tattha susūti taruṇo. Kāḷakesoti suṭṭhu kāḷakeso. Bhadrenāti bhaddakena. Ekacco hi daharopi samāno kāṇo vā hoti kuṇiādīnam vā aññataro, so bhadrēna yobbanena samannāgato nāma na hoti. Yo pana abhirūpo hoti dassanīyo pāsādiko sabbasampattisampanno, yam yadeva alaṅkāraparihāram icchatī, tena tena alaṅkato devaputto viya caratī, ayam bhadrēna yobbanena samannāgato nāma hoti. Thero ca uttamarūpasampanno, tena nam evamāha.

Anikkīlitāvi kāmesūti kāmesu akīlitakīlo abhuttāvi, akatakāmakīloti attho. Mā sandiṭṭhikam hitvāti yebhuyyena hi tā adiṭṭhasaccā avītarāgā aparacittavidūniyo devatā bhikkhū dasapi vassāni vīsatimpi...pe... saṭṭhimpī vassāni parisuddham akhaṇḍam brahmacariyam caramāne disvā - “ime bhikkhū mānusake pañca kāmaguṇe pahāya dibbe kāme patthayantā samaṇadhammam karontī”ti saññam uppādentī, ayampi tattheva uppādesī. Tasmā mānusake kāme sandiṭṭhike, dibbe ca kālike katvā evamāha.

Na kho aham, āvusoti, āvuso, aham sandiṭṭhike kāme hitvā kālike kāme na

anudhāvāmi na patthemī na pihemī. Kalikañca kho ahaṃ, āvusoti ahaṃ kho, āvuso, kālīkaṃ kāmāṃ hitvā sandiṭṭhikaṃ lokuttaradhammaṃ anudhāvāmi. Iti thero cittānantaraṃ aladdhabbatāya dibbepi mānusakepi pañca kāmagaṇe kālīkāti akāsi, cittānantaraṃ laddhabbatāya lokuttaradhammaṃ sandiṭṭhikanti. Pañcakāmagaṇesu samohitesupi sampannakāmassāpi kāmīno cittānantaraṃ icchiticchitārammaṇānubhavanaṃ na sampajjati. Cakkhudvāre iṭṭhārammaṇaṃ anubhavitukāmena hi citta-kārapotthakārarūpakārādayo pakkosāpetvā, “idaṃ nāma sajjethā”ti vattabbaṃ hoti. Etthantare anekakoṭṭisatasahassāni cittāni uppajjitvā nirujjhanti. Atha pacchā taṃ ārammaṇaṃ sampāpuṇāti. Sesadvāresupi eseva nayo. Sotāpattimaggānantaraṃ pana sotāpattiphalameva uppajjati, antarā aññassa cittassa vāro natthi. Sesaphalesupi eseva nayoti.

So tamevatthaṃ gahetvā kālīkā hi, āvusotiādimāha. Tattha kālīkāti vuttanayena samohitasampattināpi kālāntare pattabbā. Bahudukkhāti pañca kāmagaṇe nissāya pattabbadukkhassa bahutāya bahudukkhā. Taṃvatthukasseva upāyāsassa bahutāya bahupāyāsā. Ādīnavo ettha bhiyyoti pañca kāmagaṇe nissāya laddhabbasukhato ādīnavo bhiyyo, dukkhameva bahutaranti attho. Sandiṭṭhiko ayaṃ dhammoti ayaṃ lokuttaradhammo yena yena adhigato hoti, tena tena parasaddhāya gantabbataṃ hitvā paccavekkhaṇaññāṇena sayāṃ daṭṭhabboti sandiṭṭhiko. Attano phaladānaṃ sandhāya nāssa kālōti akālo, akāloyeva akālīko. Yo ettha ariyamaggadhammo, so attano pavattisamanantarameva phalaṃ detīti attho. “Ehi passa imaṃ dhamma”nti evaṃ pavattaṃ ehipassavidhiṃ arahatīti ehipassiko. Ādittaṃ celaṃ vā sīsaṃ vā ajjuhekkhitvāpi bhāvanāvasena attano citte upanayaṃ arahatīti opaneyyiko. Sabbehi ugghaṭṭitaññūādīhi viññūhi “bhāvito me maggo, adhigataṃ phalaṃ, sacchikato nirodho”ti attani attani veditabboti paccattaṃ veditabbo viññūhīti. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana visuddhimagge dhammānussatvaṇṇanāyaṃ vutto.

Idāni sā devatā andho viya rūpavisesaṃ therena kathitassa atthe ajānantī kathañca bhikkhūtiādimāha. Tattha kathañcātipadassa “kathañca bhikkhu kālīkā kāmā vuttā bhagavatā, kathaṃ bahudukkhā, kathaṃ bahupāyāsā”ti? Evaṃ sabbapadehi sambandho veditabbo.

Navoti aparipuṇṇapañcavasso hi bhikkhu navo nāma hoti, pañcavassato paṭṭhāya majjhimo, dasavassato paṭṭhāya thero. Aparo nayo - aparipuṇṇadasavasso navo, dasavassato paṭṭhāya majjhimo, vīsativassato paṭṭhāya thero. Tesāṃ ahaṃ navoti vadati.

Navopi ekacco sattaṭṭhavassakāle pabbajitvā dvādasaterasavassāni sāmaṇerabhāveneva atikkanto cirapabbajito hoti, ahaṃ pana acirapabbajitoti vadati. Imaṃ dhammavinayanti imaṃ dhammañca vinayañca. Ubhayampetaṃ sāsanasseva nāmaṃ. Dhammena hettha dve piṭakāni vuttāni, vinayena vinayapiṭakaṃ, iti tīhi piṭakehi pakāsitaṃ paṭipattiṃ adhunā āgatomhīti vadati.

Mahesakkhāhīti mahāparivārāhi. Ekekassa hi devarañño koṭṭisatampi koṭṭisahassampi parivāro hoti, te attānaṃ mahante ṭhāne ṭhapetvā tathāgataṃ passantī. Tattha amhādisānaṃ appesakkhānaṃ mātugāmajātīkānaṃ kuto okāsoti dasseti.

Mayampi āgaccheyyāmāti idaṃ sā devatā “sacepi cakkavāḷaṃ pūretvā parisā nisinnā hoti, mahatīyā buddhavīthiyā satthu santikaṃ gantuṃ labhatī”ti ñatvā āha. Puccha bhikkhu, puccha bhikkhūti thirakaraṇavasena āmeḍitaṃ kataṃ.

Akkheyyasaññinoti ettha “devo, manusso, gahaṭṭho, pabbajito, satto, puggalo, tisso, phusso”tiādinā nayena akkheyyato sabbesaṃ akkhānānaṃ sabbāsaṃ kathānaṃ vatthubhūtaṃ pañcakkhandhā “akkheyyā”ti vuccanti. “Satto naro poso puggalo itthi puriso”ti evaṃ saññā etesaṃ atthīti saññino, akkheyyesveva saññinoti akkheyyasaññino, pañcasu khandhesu sattapuggalādisaññinoti attho. Akkheyyasmiṃ patiṭṭhitāti pañcasu khandhesu aṭṭhahākārehi patiṭṭhitā. Ratto hi rāgavasena patiṭṭhito hoti, duṭṭho dosavasena, mūḷho mohavasena, parāmaṭṭho diṭṭhivasena, thāmagato anusayavasena, vinibaddho mānavasena, anīṭṭhaṅgato vicikicchavasena, vikkhepagato uddhaccavasena patiṭṭhito hoti. Akkheyyaṃ apariññāyāti pañcakkhandhe tīhi pariññāhi aparijānitvā. Yogamāyanti maccunoti maccuno yogaṃ payogaṃ pakkhepaṃ upakkhepaṃ upakkamaṃ abbhantaraṃ āgacchanti, maraṇavasanaṃ gacchantīti attho. Evamimāya gāthāya kālīkā kāmā kathitā.

Pariññāyāti ñātapariññā, tīraṇapariññā, pahānapariññāti imāhi tīhi pariññāhi parijānitvā. Tattha katamā ñātapariññā? Pañcakkhandhe parijānāti - “ayaṃ rūpakkhandho, ayaṃ vedanākkhandho, ayaṃ saññākkhandho, ayaṃ saṅkhārakkhandho, ayaṃ viññāṇakkhandho, imāni tesāṃ lakkhaṇarasapaccupaṭṭhānapadaṭṭhānānī”ti, ayaṃ ñātapariññā. Katamā tīraṇapariññā? Evaṃ ñātaṃ katvā pañcakkhandhe tīreti aniccato dukkhato rogatoti dvācattālīsāya ākārehi. Ayaṃ tīraṇapariññā. Katamā pahānapariññā? Evaṃ tīrayitvā aggamaggena pañcasu khandhesu chandarāgaṃ pajahati. Ayaṃ pahānapariññā.

Akkhātāraṃ na maññatīti evaṃ tīhi pariññāhi pañcakkhandhe parijānitvā khīṇāsavo bhikkhu akkhātāraṃ puggalaṃ na maññati. Akkhātāranti kammavasena kāraṇaṃ veditabbaṃ, akkhātābbaṃ kathetabbaṃ puggalaṃ na maññati, na passatīti attho. Kinti akkhātābanti? “Tisso”ti vā “phusso”ti vā evaṃ yena kenaci nāmena vā gottena vā pakāsetabbaṃ. Tañhi tassa na hotīti taṃ tassa khīṇāsavassa na hoti. Yena naṃ vajjāti yena naṃ “rāgena ratto”ti vā “dosena duṭṭho”ti vā “mohena mūḷho”ti vāti koci vadeyya, taṃ kāraṇaṃ tassa khīṇāsavassa natthi.

Sace vijānāsi vadehīti sace evarūpaṃ khīṇāsavaṃ jānāsi, “jānāmī”ti vadehi. No ce jānāsi, atha “na jānāmī”ti vadehi. Yakkhāti devataṃ ālapanto āha. Iti imāya gāthāya sandiṭṭhiko navavidho lokuttaradhammo kathito. Sādhūti āyācanatthe nipāto.

Yo maññatīti yo attānaṃ “ahaṃ samo”ti vā “visesī”ti vā “nihīno”ti vā maññati. Etena “seyyohamasmī”tiādayo tayo mānā gahitāva. Tesu gahitesu nava mānā gahitāva honti. So vivadetha tenāti so puggalo teneva mānena yena kenaci puggalena saddhiṃ - “kena maṃ tvaṃ pāpuṇāsi, kiṃ jātiyā pāpuṇāsi, udāhu gottena, kulapadesena, vaṇṇapokkharatāya, bāhusaccena, dhutaguṇenā”ti evaṃ vivadeyya. Iti imāyapi upaḍḍhagāthāya kālīkā kāmā kathitā.

Tīsu vidhāsūti tīsu mānesu. “Ekavidhena rūpaṅgaho”tiādīsu hi koṭṭhāso “vidho”ti vutto. “Kathaṃvidhaṃ sīlavantaṃ vadanti, kathaṃvidhaṃ paññavantaṃ vadantī”tiādīsu ākāro. “Tisso imā, bhikkhave, vidhā. Katamā tisso? Seyyohamasmīti vidhā, sadiso hamasmīti vidhā, hīno hamasmīti vidhā”tiādīsu māno “vidhā”ti vutto. Idhāpi mānova. Tena vuttaṃ “tīsu vidhāsūti tīsu mānesū”ti. Avikampamānoti so puggalo etesu saṅkhepato tīsu, vitthārato navasu mānesu na kampati, na calati.

Samo visesīti na tassa hotīti tassa pahīnamānassa khīṇāsavassa “ahaṃ sadiso”ti vā “seyyo”ti vā “hīno”ti vā na hotīti dasseti. Pacchimapaḍaṇṇaṃ vuttanayameva. Iti imāyapi upaḍḍhagāthāya navavidho sandiṭṭhiko lokuttaradhammo kathito.

Pahāsi saṅkhanti, “paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāretī”tiādīsu paññā “saṅkhā”ti āgatā. “Atthi te koci gaṇako vā muddiko vā saṅkhāyako vā, yo pahoti gaṇgāya vālukaṃ gaṇetu”nti ettha gaṇanā. “Saññānidānā hi papañcasaṅkhā”tiādīsu koṭṭhāso. “Yā tesam tesam dhammānaṃ saṅkhā samaññā”ti ettha paṇṇatti “saṅkhā”ti āgatā. Idhāpi ayameva adhippetā. Pahāsi saṅkhanti padassa hi ayamevattho - ratto duṭṭho mūlho iti imaṃ paṇṇattim khīṇāsavo pahāsi jahi pajahīti.

Na vimānamajjhagāti navabhedam tividhamānaṃ na upagato. Nivāsaṭṭhena vā mātukucchi “vimāna”nti vuccati, taṃ āyatim paṭisandhivasena na upagacchīti attho. Anāgatatthe atītavacanaṃ. Accheccīti chindi. Chinnaganthanti cattāro ganthe chinditvā ṭhitam. Anīghanti niddukkham. Nirāsanti nittanham. Pariyesamānāti olokayamānā. Nājjhagamunti na adhigacchanti na vīdanti na passanti. Vattamānatthe atītavacanaṃ. Idha vā huraṃ vāti idhaloke vā paraloke vā. Sabbanivesanesūti tayo bhavā, catasso yoniyo, pañca gatiyo, satta viññāṇaṭṭhitiyo, nava sattāvāsā, iti imesupi sabbesu sattanivesanesu evarūpaṃ khīṇāsavaṃ kāyassa bhedaṃ uppajjamānaṃ vā uppannaṃ vā na passantīti attho. Imāya gāthāya sandiṭṭhikaṃ lokuttaradhammeva kathesi.

Imaṃ gātham sutvā sāpi devatā attham sallakkhesi, teneva kāraṇena imassa khvāham, bhantetiādīmāha. Tattha pāpaṃ na kayirāti gāthāya dasakusalakammamāpathavasena kathetum vaṭṭati atṭhaṅgikamaggavasena. Dasakusalakammamāpathavasena tāva vacasāti catubbidham vacīsucaritam gahitam. Manasāti tividham manosucaritam gahitam. Kāyena vā kiñcana sabbaloketi tividham kāyasucaritam gahitam. Ime tāva dasakusalakammamāpathadhammā honti. Kāme pahāyāti iminā pana kāmasukhallikānuyogo paṭikkhitto. Satimā sampajānoti iminā dasakusalakammamāpathakāraṇam satisampajaññaṃ gahitam. Dukkham na sevetha anattasamhitanti iminā attakilamathānuyogo paṭisiddho. Iti devatā “ubho ante vivajjetvā kāraṇehi satisampajaññehi saddhim dasakusalakammamāpathadhamme tumhehi kathite ājānāmi bhagavā”ti vadati.

Atṭhaṅgikamaggavasena pana ayaṃ nayo - tasmim kira ṭhāne mahatī dhammadeśanā ahoṣi. Desanāpariyosāne devatā yathāṭhāne ṭhitāva desanānusārena ñāṇam pesetvā sotāpattiphale patiṭṭhāya attanā adhigataṃ atṭhaṅgikaṃ maggaṃ dassenti evamāha. Tattha vacasāti sammāvācā gahitā, mano pana aṅgaṃ na hotīti manasāti maggasampayuttakaṃ cittaṃ gahitam. Kāyena vā kiñcana sabbaloketi sammākamanto gahito, ājīvo pana vācākamantapakkhikattā gahitova hoti. Satimāti iminā vāyāmasatisamādhayo gahitā. Sampajānotipadena sammādiṭṭhisammāsaṅkappā. Kāme pahāya, dukkham na sevethātipadadvayena antadvayavajjanaṃ. Iti ime dve ante anupagamma majjhimaṃ paṭipadaṃ tumhehi kathitaṃ, ājānāmi bhagavāti vatvā tathāgataṃ gandhamālādīhi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmiti.

Samiddhisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nandanavaggo dutiyo.

3. Sattivaggo

1. Sattisuttavaṇṇanā

21. Sattivaggassa paṭhame sattiyāti desanāsīsametaṃ. Ekatokhārādīnā satthenāti attho. Omaṭṭhoti pahato. Cattāro hi pahārā omaṭṭho ummaṭṭho maṭṭho vimaṭṭhoti. Tattha upari ṭhatvā adhomukhaṃ dinnapahāro omaṭṭho nāma; heṭṭhā ṭhatvā uddhammukhaṃ dinno ummaṭṭho nāma; aggaḷasūci viya vinivijjhivā gato maṭṭho nāma; seso sabbopi vimaṭṭho nāma. Imasmiṃ pana ṭhāne omaṭṭho gahito. So hi sabbadāruṇo duruddharasallo duttikiccho antodoso antopubbalo hitova hoti, pubbalohitaṃ anikkhamitvā vaṇamukhaṃ pariyonandhitvā tiṭṭhati. Pubbalohitaṃ niharitukāmehi mañcena saddhiṃ bandhitvā adhosiro kātabbo hoti, maraṇaṃ vā maraṇamattaṃ vā dukkhaṃ pāpuṇāti. Paribbajeti vihareyya.

Imāya gāthāya kiṃ katheti? Yathā sattiyā omaṭṭho puriso sallubbahana-vaṇatikicchanānaṃ atthāya vīriyaṃ ārabhati, payogaṃ karoti parakkamati. Yathā ca ḍayhamāno matthake ādittasīso tassa nibbāpanatthāya vīriyaṃ ārabhati, payogaṃ karoti parakkamati, evameva bhikkhu kāmarāgaṃ pahānāya sato appamatto hutvā vihareyya bhagavāti kathesi.

Atha bhagavā cintesi - imāya devatāya upamā tāva daḷhaṃ katvā ānītā, atthaṃ pana parittakaṃ gahetvā ṭhitā, punappunaṃ kathentīpi hesā kāmarāgassa vikkhambhanapahānameva katheyya. Yāva ca kāmarāgo maggena na samugghāṭiyati, tāva anubaddhova hoti. Iti tameva opammaṃ gahetvā paṭhamamaggavasena desanaṃ vinivaṭṭetvā desento dutiyaṃ gāthamāha. Tassattho purimānusāreneva veditabboti. Paṭhamam.

2. Phusatisuttavaṇṇanā

22. Dutīye nāphusantaṃ phusatīti kammaṃ aphasantaṃ vipāko na phusati, kammameva vā aphasantaṃ kammaṃ na phusati. Kammañhi nākaroto kariyati. Phusantañca tato phuseti kammaṃ phusantaṃ vipāko phusati, kammameva vā phusati. Kammañhi karoto kariyati. Tasmā phusantaṃ phusati, appaduṭṭhapadosinanti yasmā na aphasantaṃ phusati, phusantañca phusati, ayaṃ kammavipākānaṃ dhammatā, tasmā yo “appaduṭṭhassa narassa dussati, suddhassa posassa anaṅgaṇassā”ti evaṃ vutto appaduṭṭhapadosī puggalo, taṃ puggalaṃ kammaṃ phusantameva kammaṃ phusati, vipāko vā phusati. So hi parassa upaghātaṃ kātuṃ sakkoti vā mā vā, attā panānena catūsu apāyesu ṭhapito nāma hoti. Tenāha bhagavā - “tameva bālaṃ pacceci pāpaṃ, sukhumo rajo paṭivātaṃ va khitto”ti. Dutīyaṃ.

3. Jaṭāsuttavaṇṇanā

23. Tatiye antojaṭāti gāthāyaṃ jaṭāti taṇhāya jāliniyā adhivacanaṃ. Sā hi rūpādīsu ārammaṇesu heṭṭhupariyavasena punappunaṃ uppajjanato saṃsibbanaṭṭhena veḷugumbādīnaṃ sākhājālasaṅkhātā jaṭā viyāti jaṭā. Sā panesā sakaparikkhāraparaparikkhāresu sakaattabhāva-paraattabhāvesu ajjhakkāyatana-bāhirāyatanesu ca uppajjanato antojaṭā bahijaṭāti vuccati. Tāya evaṃ uppajjamānāya jaṭāya jaṭitā pajā. Yathā nāma veḷujaṭādīhi veḷuādayo, evaṃ tāya taṇhājaṭāya sabbāpi ayaṃ sattaniḷāyasaṅkhātā pajā jaṭitā vinaddhā, saṃsibbitāti attho. Yasmā ca evaṃ

jaṭitā, taṃ taṃ gotama pucchāmīti tasmā taṃ pucchāmi. Gotamāti bhagavantaṃ gottena ālapati. Ko imaṃ vijaṭṭhaya jaṇanti imaṃ evaṃ tedhātukaṃ jaṭetvā ṭhitaṃ jaṭaṃ ko vijaṭṭheyya, vijaṭṭhetuṃ ko samatthoti pucchati.

Athassa bhagavā tamatthaṃ vissajjento sīle patitṭhāyātiādimāha. Tattha sīle patitṭhāyāti catupārisuddhisīle ṭhatvā. Ettha ca bhagavā jaṭāvijaṭṭhanaṃ pucchito sīlaṃ ārabhanto na “aññaṃ puṭṭho aññaṃ katheti”ti veditabbo. Jaṭāvijaṭṭhakassa hi patitṭhādassanattamettha sīlaṃ kathitaṃ.

Naroti satto. Sapaññoti kammajatihetukapaṭisandhipaññaṃ paññavā. Cittaṃ paññañca bhāvayanti samādhiñceva vipassanañca bhāvayamāno. Cittasīsena hettha aṭṭha samāpattiyo kathitā, paññānāmena vipassanā. Ātāpīti vīriyavā. Vīriyañhi kilesānaṃ ātāpanaparitāpanaṭṭhena “ātāpo”ti vuccati, tadassa atthīti ātāpī. Nipakoti nepakkaṃ vuccati pañña, tāya samannāgatoti attho. Iminā padena pārihāriyapaññaṃ dasseti. Pārihāriyapañña nāma “ayaṃ kālo uddesassa, ayaṃ kālo paripucchāyā”tiādinā nayena sabbattha kārāpitā pariharitabbapañña. Imasmiñhi pañhābyākaraṇe tikkhattuṃ pañña āgatā. Tattha paṭhamā jātipañña, dutiyā vipassanāpañña, tatiyā sabbakiccapariṇāyikā pārihāriyapañña.

So imaṃ vijaṭṭhaya jaṇanti so imehi sīlādīhi samannāgato bhikkhu. Yathā nāma puriso pathaviyaṃ patitṭhāya sunisitaṃ satthaṃ ukkhipitvā mahantaṃ veḷugumbaṃ vijaṭṭheyya, evamevaṃ sīle patitṭhāya samādhisīlāyaṃ sunisitaṃ vipassanāpaññasatthaṃ vīriyabalapaggahitena pārihāriyapaññaṃhatthena ukkhipitvā sabbampi taṃ attano santāne patitaṃ taṇhājaṭaṃ vijaṭṭheyya sañchindeyya sampadāleyyāti.

Ettāvatā sekhabhūmiṃ kathetvā idāni jaṭaṃ vijaṭṭhetvā ṭhitaṃ mahākhīṇāsavaṃ dassento yesantiādimāha. Evaṃ jaṭaṃ vijaṭṭhetvā ṭhitaṃ khīṇāsavaṃ dassetvā puna jaṭāya vijaṭṭhanokāsaṃ dassento yattha nāmañcātiādimāha. Tattha nāmanti cattāro arūpino khandhā. Paṭighaṃ rūpasañña cāti ettha paṭighasaññaavasena kāmabhavo gahito, rūpasaññaavasena rūpabhavo. Tesu dvīsu gahitesu arūpabhavo gahitova hoti bhavasankhepenāti. Etthesā chijjate jaṭāti ettha tebhūmakavaṭṭassa pariyaḍiyanatṭhāne esā jaṭā chijjati, nibbānaṃ āgamma chijjati nirujjhatīti ayaṃ attho dassito hoti. Tatiyaṃ.

4. Manonivāraṇasuttavaṇṇanā

24. Catutthe yato yatoti pāpato vā kalyāṇato vā. Ayaṃ kira devatā “yaṃkiñci kusālādibhedam lokiyaṃ vā lokuttaraṃ vā mano, taṃ nivāretabbameva, na uppādetabba”nti evaṃladdhikā. Sa sabbatoti so sabbato. Atha bhagavā - “ayaṃ devatā aniyyānikakathaṃ katheti, mano nāma nivāretabbampi atthi bhāvetabbampi, vibhajitvā namassā dassessāmī”ti cintetvā dutiyagāthaṃ āha. Tattha na mano saṃyatattamāgatanti, yaṃ vuttaṃ “na sabbato mano nivāraye”ti, kataraṃ taṃ mano, yaṃ taṃ sabbato na nivāretabbanti ce. Mano saṃyatattaṃ āgataṃ, yaṃ mano yattha saṃyatabhāvaṃ āgataṃ, “dānaṃ dassāmi, sīlaṃ rakkhissāmī”tiādinā nayena uppannaṃ, etaṃ mano na nivāretabbam, aññaḍatthu brūhetabbam vaḍḍhetabbam. Yato yato ca pāpakanti yato yato akusalaṃ uppajjati, tato tato ca taṃ nivāretabbanti. Catutthaṃ.

5. Arahantasuttavaṇṇanā

25. Pañcame katāvīti catūhi maggehi katakicco. Ahaṃ vadāmīti ayaṃ devatā vanasaṇḍavāsini, sā āraññakānaṃ bhikkhūnaṃ “ahaṃ bhuñjāmi, ahaṃ nisīdāmi, mama patto, mama cīvara”ntiādikathāvohāraṃ sutvā cintesi - “ahaṃ ime bhikkhū ‘khīṇāsavā’ti maññāmi, khīṇāsavānañca nāma evarūpā attupaladdhinissitakathā hoti, na hoti nu kho”ti jānanatthaṃ evaṃ pucchati.

Sāmaññanti lokaniruttiṃ lokavohāraṃ. Kusaloti khandhādīsu kusalo. Vohāramattenāti upaladdhinissitakathaṃ hitvā vohārabhedāṃ akaronto “ahaṃ, mamā”ti vadeyya. “Khandhā bhuñjanti, khandhā nisīdanti, khandhānaṃ patto, khandhānaṃ cīvara”nti hi vutte vohārabhedo hoti, na koci jānāti. Tasmā evaṃ avatvā lokavohārena voharatīti.

Atha devatā - “yadi diṭṭhiyā vasena na vadati, mānavasena nu kho vadatī”ti cintetvā puna yo hotīti pucchi. Tattha mānaṃ nu khoti so bhikkhu mānaṃ upagantvā mānavasena vadeyya nu khoti. Atha bhagavā - “ayaṃ devatā khīṇāsavaṃ samānaṃ viya karotī”ti cintetvā, “khīṇāsavassa navavidhopi māno pahīno”ti dassento paṭigāthaṃ āha. Tattha vidhūpitāti vidhamitā. Mānaganthassāti mānā ca ganthā ca assa. Maññatanti maññanaṃ. Tividhampi taṇhā-diṭṭhi-māna-maññanaṃ so vītivatto, atikkantoti attho. Sesāṃ uttānatthamevāti. Pañcamāṃ.

6. Pajjotasuttavaṇṇanā

26. Chaṭṭhe puṭṭhanti pucchituṃ. Kathaṃ jānemūti kathaṃ jāneyyāma. Divārattinti divā ca rattiñca. Tattha tatthāti yattha yattheva pajjalito hoti, tattha tattha. Esā ābhāti esā buddhābhā. Katamā pana sāti? Ñāṇāloko vā hotu pītiāloko vā pasādāloko vā dhammakathāāloko vā, sabbopi buddhānaṃ pātubhāvā uppanno āloko buddhābhā nāma. Ayaṃ anuttarā sabbasetṭhā asadisāti. Chaṭṭhaṃ.

7. Sarasuttavaṇṇanā

27. Sattame kuto sarā nivattantīti ime saṃsārasarā kuto nivattanti, kiṃ āgamma nappavattantīti attho. Na gādhatīti na patiṭṭhāti. Atoti ato nibbānato. Sesāṃ uttānatthamevāti. Sattamaṃ.

8. Mahaddhanasuttavaṇṇanā

28. Aṭṭhame nidhānagataṃ muttasārādi mahantaṃ dhanametesanti mahaddhanā. Suvaṇṇarajatabhājanādi mahābhogo etesanti mahābhogā. Aññaamaññābhigijjhantīti aññaamaññaṃ abhigijjhanti patthenti pihenti. Analaṅkatāti atittā अपariyattajātā. Ussukkajātesūti nānākiccajātesu anuppannānaṃ rūpādīnaṃ uppādanatthāya uppannānaṃ anubhavanatthāya ussukkesu. Bhavasotānusārīsūti vaṭṭasotaṃ anusarantesu. Anussukāti avāvaṭṭā. Agāranti mātugāmena saddhiṃ gehaṃ. Virājiyāti virājetvā. Sesāṃ uttānamevāti. Aṭṭhamaṃ.

9. Catucakkasuttavaṇṇanā

29. Navame catucakkanti catuiriyāpathaṃ. Iriyāpatho hi idha cakkanti adhippeto. Navadvāranti navahi vaṇamukhehi navadvāraṃ. Puṇṇanti asucipūraṃ. Lobhena saṃyutanti taṇhāya saṃyuttaṃ. Kathaṃ yātrā bhavissatīti etassa evarūpassa sarīrassa kathaṃ niggamaṃ bhavissati, kathaṃ mutti parimutti samatikkamo bhavissatīti pucchati. Naddhinti upanāhaṃ, pubbakāle kodho, aparakāle upanāhoti evaṃ pavattaṃ balavakodhanti attho. Varattanti “chetvā naddhi varattañca,

sandānaṃ sahanukkama”nti gāthāya taṇhā varattā, diṭṭhi sandānaṃ nāma jātaṃ. Idha pana pālīniddiṭṭhe kilese ṭhapetvā avasesā “varattā”ti veditabbā, iti kilesavarattañca chetvāti attho. Icchā lobhanti ekoyeva dhammo icchanatṭhena icchā, lubbhanaṭṭhena lobhoti vutto. Paṭhamuppattikā vā dubbalā icchā, aparāparuppattiko balavā lobho. Aladdhapatthanā vā icchā, paṭiladdhavatthumhi lobho. Samūlaṃ taṇhanti avijjāmūlena samūlakaṃ taṇhaṃ. Abbuyhāti aggamaḡgena uppāṭetvā. Sesamaṃ uttānamevāti. Navamaṃ.

10. Eṇijaṅghasuttavaṇṇanā

30. Dasame eṇijaṅghanti eṇimigassa viya suvaṭṭitajaṅghaṃ. Kisanti athūlaṃ samasaṛīraṃ. Atha vā ātapena milātaṃ mālāgandhavilepanehi anupabrūhitasarīrantipi attho. Vīranti vīriyavantaṃ. Appāhāranti bhojane mattaññutāya mitāhāraṃ, vikālabhojanapaṭikkhepavasena vā parittāhāraṃ. Alolupanti catūsu paccayesu loluppavirahitaṃ. Rasataṇhāpaṭikkhepo vā esa. Sīhaṃvekakaraṃ nāganti ekacaraṃ sīhaṃ viya, ekacaraṃ nāgaṃ viya. Gaṇavāsino hi pamattā honti, ekacarā appamattā, tasmā ekacarāva gahitāti. Paveditāti pakāsītā kathitā. Etthāti etasmiṃ nāmarūpe. Pañcakāmaguṇavasena hi rūpaṃ gahitaṃ, manena nāmaṃ, ubhayehi pana avinibhuttadhamme gahetvā pañcakkhandhādivasenapettha bhummaṃ yojetabbanti. Dasamaṃ.

Sattivaḡgo tatiyo.

4. Satullapakāyikavaḡgo

1. Sabbhisuttavaṇṇanā

31. Satullapakāyikavaggassa paṭhame satullapakāyikāti sataṃ dhammaṃ samādānavasena ullapetvā sagge nibbattāti satullapakāyikā. Tatridaṃ vatthu - sambahulā kira samuddavāṇijā nāvāya samuddaṃ pakkhandiṃsu. Tesamaṃ khittasaravegena gacchantiyā nāvāya sattame divase samuddamajjhe mahantaṃ uppātikaṃ pātubhūtaṃ, mahāūmiyo utṭhahitvā nāvaṃ udakassa pūrenti. Nāvāya nimujjamānāya mahājano attano attano devatānaṃ nāmāni gahetvā āyācanādīni karonto paridevi. Tesamaṃ majjhe eko puriso - “atthi nu kho me evarūpe bhave patiṭṭhā”ti āvajjento attano parisuddhāni saraṇāni ceva sīlāni ca disvā yogī viya pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Tameṃ itare sabhayaḡkāraṇaṃ pucchiṃsu. So tesamaṃ kathesi - “ambho ahaṃ nāvaṃ abhirūhanadivase bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā saraṇāni ceva sīlāni ca aggahesiṃ, tena me bhayaṃ natthī”ti. Kiṃ pana sāmi etāni aññesampi vattantīti? Āma vattantīti tena hi amhākaṃpi dethāti. So te manusse sataṃ sataṃ katvā satta koṭṭhāse akāsi, tato pañcasīlāni adāsi. Tesu paṭhamamaṃ jaṅghasataṃ gopphakamatte uḡake ṭhitaṃ aggahesi, dutiyaṃ jāṇumatte, tatiyaṃ kaṭimatte, catutthaṃ nābhimatte, pañcamaṃ thanamatte, chaṭṭhaṃ galappamāṇe, sattamaṃ mukhena loṇoḡake pavisante aggahesi. So tesamaṃ sīlāni datvā - “aññaṃ tumhākaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, sīlameva āvajjethā”ti ugghosesi. Tāni sattapi jaṅghasatāni tattha kālaṃ katvā āsannaḡkāle gahitasīlaṃ nissāya tāvatīṃsabhavane nibbattiṃsu, tesamaṃ ghaṭāvaseneva vimānāni nibbattiṃsu. Sabbesamaṃ majjhe ācariyassa yojanasatikaṃ suvaṇṇavimānaṃ nibbatti, avasenāni tassa parivārāni hutvā sabbahetṭhimaṃ dvādasayojanikaṃ ahoṡi. Te nibbattakkhaṇeyeva kammaṃ āvajjentā ācariyaṃ nissāya sampattilābhaṃ ṇatvā, “gacchāma tāva, dasabalassa

santike amhākaṃ ācariyassa vaṇṇaṃ katheyyāma”ti majjhimayāmasamanantare bhagavantaṃ upasaṅkamiṃsu, tā devatā ācariyassa vaṇṇabhaṇanattamaṃ ekekaṃ gāthaṃ abhāsiṃsu.

Tattha sabbhirevāti paṇḍitehi, sappurisehi eva. Ra-kāro padasandhikaro. Samāsethāti saha nisīdeyya. Desanāsīsameva cetamaṃ, sabbairiyāpathe sabbhireva saha kubbeyyāti attho. Kubbethāti kareyya. Santhavanti mittasanthavaṃ. Taṇhāsanthavo pana na kenaci saddhiṃ kātabbo, mittasanthavo buddha-pacceka-buddha-buddhasāvakehi saha kātabbo. Idamaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Satanti buddhādīnaṃ sappurisānaṃ. Saddhammanti pañcasīladasasīlacatusatipaṭṭhānādibhedaṃ saddhammaṃ, idha pana pañcasīlaṃ adhippetamaṃ. Seyyo hotīti vaḍḍhi hoti. Na pāpiyoti lāmaṃ kiñci na hoti. Nāññatoti vālikādīhi telādīni viya aññato andhabālato paññā nāma na labbhati, tilādīhi pana telādīni viya satamaṃ dhammaṃ ñatvā paṇḍitameva sevanto bhajanto labhatīti. Sokamajjheti sokavatthūnaṃ sokānugātānaṃ vā sattānaṃ majjhagato na socati bandhulamallasenāpatissa upāsikā viya, pañcannaṃ corasatānaṃ majjhe dhammasenāpatissa saddhivihāriko saṃkiccasāmaṇero viya ca.

Ñātimajjhe virocatīti ñātigaṇamajjhe saṃkiccatherassa saddhivihāriko adhimuttakasāmaṇero viya sobhati. So kira therassa bhāgineyyo hoti, atha naṃ thero āha - “sāmaṇera, mahallakosi jāto, gaccha, vassāni pucchitvā ehi, upasampādessāmi ta”nti. So “sādhū”ti theramaṃ vanditvā pattacīvaramādāya coraṭṭaviyā orabhāge bhaginigāmaṃ gantvā piṇḍāya cari, taṃ bhaginī disvā vanditvā gehe nisīdāpetvā bhojesi. So katabhattakicco vassāni pucchi. Sā “ahamaṃ na jānāmi, mātā me jānātī”ti āha. Atha so “tiṭṭhatha tumhe, ahamā mātusantikaṃ gamissāmī”ti aṭṭaviṃ otiṇṇo. Tamaṃ dūratova corapuriso disvā corānaṃ ārocesi. Corā “sāmaṇero kireko aṭṭaviṃ otiṇṇo, gacchatha naṃ ānethā”ti āṇāpetvā ekacce “mārema na”nti āhaṃsu, ekacce vissajjemāti. Sāmaṇero cintesi - “ahamaṃ sekho sakaraṇīyo, imehi saddhiṃ mantetvā sotthimattānaṃ karissāmī”ti coraṭṭhakaṃ āmantetvā, “upamaṃ te, āvuso, karissāmī”ti imā gāthā abhāsi -

“Ahu atītamaddhānaṃ, araññasmiṃ brahāvane;
Ceto kūṭāni oḍḍetvā, sasakaṃ avadhī tadā.

“Sasakañca mataṃ disvā, ubbiggā migapakkhino;
Ekarattim apakkāmuṃ, ‘akiccaṃ vattate idha’.

“Tattheva samaṇaṃ hantvā, adhimuttaṃ akiñcanaṃ;
Addhikā nāgamissanti, dhanajāni bhavissatī”ti.

“Saccaṃ kho samaṇo āha, adhimutto akiñcano;
Addhikā nāgamissanti, dhanajāni bhavissati.

“Sace paṭipathe disvā, nāroccasasi kassaci;
Tava saccamanurakkhanto, gaccha bhante yathāsukha”nti.

So tehi corehi vissajjito gacchanto ñātayopi disvā tesampi na ārocesi. Atha te anuppatte corā gahetvā viheṭṭhayiṃsu, uraṃ paharitvā paridevamānañcassa mātaraṃ corā etadavocuṃ -

“Kiṃ te hoti adhimutto, udare vasiko asi;
Puṭṭhā me amma akkhāhi, kathaṃ jānemu taṃ maya”nti.

“Adhimuttassa ahaṃ mātā, ayañca janako pitā;
Bhaginī bhātaro cāpi, sabbeva idha ñātayo.

“Akiccakārī adhimutto, yaṃ disvā na nivāraye;
Etaṃ kho vattaṃ samaṇānaṃ, ariyānaṃ dhammajīvināṃ.

“Saccavādī adhimutto, yaṃ disvā na nivāraye;
Adhimuttassa suciṇṇena, saccavādisa bhikkhuno;
Sabbeva abhayaṃ pattā, sotthiṃ gacchantu ñātayo”ti.

Evam te corehi vissajjitā gantvā adhimuttaṃ āhaṃsu -

“Tava tāta suciṇṇena, saccavādisa bhikkhuno;
Sabbeva abhayaṃ pattā, sotthiṃ paccāgamamhase”ti.

Tepi pañcasatā corā pasādaṃ āpajjitvā adhimuttassa sāmaṇerassa santike pabbajimsu. So te ādāya upajjhāyassa santikaṃ gantvā paṭhamam attanā upasampanno pacchā te pañcasate attano antevāsike katvā upasampādesi. Te adhimuttatherassa ovāde ʒhitā sabbe aggaphalaṃ arahattaṃ pāpuṇimsu. Imamatthaṃ gahetvā devatā “sataṃ saddhammamaññāya ñātimajjhe virocātī”ti āha.

Sātatanti satataṃ sukhaṃ vā ciraṃ tiṭṭhantīti vadati. Sabbāsaṃ voti sabbāsaṃ tumhākaṃ. Pariyāyenāti kāraṇena. Sabbadukkhā pamuccatīti, na kevalaṃ seyyova hoti, na ca kevalaṃ paññaṃ labhati, sokamajjhe na socati, ñātimajjhe virocati, sugatiyaṃ nibbattati, ciraṃ sukhaṃ tiṭṭhati, sakalasmā pana vaṭṭadukkhāpi muccatīti. Paṭhamam.

2. Maccharisuttavaṇṇanā

32. Dutiye maccherā ca pamādā cāti attasampattinigūhanalakkaṇena maccherena ceva sativippavāsalakkaṇena pamādena ca. Ekacco hi ‘idaṃ me dentassa parikkhayaṃ gamissati, mayhaṃ vā ghamaṇūsakānaṃ vā na bhavissatī’ti macchariyena dānaṃ na deti. Ekacco khiḍḍādipasutattā ‘dānaṃ dātabba’nti cittampi na uppādeti. Evaṃ dānaṃ na dīyatīti evametaṃ yasadāyakaṃ sirīdāyakaṃ sampattidāyakaṃ sukhadāyakaṃ dānaṃ nāma na dīyatītiādinā kāraṇam kathesi. Puññaṃ ākaṅkhamānenāti pubbacetanādibhedaṃ puññaṃ icchamānena. Deyyaṃ hoti vijānatāti atthi dānassa phalanti jānantena dātabbamevāti vadati.

Tameva bālaṃ phusatīti taṃyeva bālaṃ idhalokaparalokesu jighacchā ca pipāsā ca phusati anubandhati na vijahati. Tasmāti yasmā tameva phusati, tasmā. Vineyya maccheranti maccheramalaṃ vinetvā. Dajjā dānaṃ malābhībhūti malābhībhū hutvā taṃ maccheramalaṃ abhibhavitvā dānaṃ dadeyya.

Te matesu na mīyantīti adānasīlatāya maraṇena matesu na mīyanti. Yathā hi mato samparivāretvā ʒhapite bahumhipi annapānādimhi “idaṃ imassa hotu, idaṃ imassā”ti utṭhahitvā saṃvibhāgaṃ na karoti, evaṃ adānasīlopīti matakassa ca adānasīlassa ca bhogaṃ samasamā nāma honti. Tena dānasīlā evarūpesu matesu na mīyantīti attho. Panthānaṃva saha vajaṃ, appasmiṃ ye paveccchantīti yathā addhānaṃ kantāramaggaṃ saha vajantā pathikā saha vajantānaṃ pathikānaṃ

appasmiṃ pātheyye saṃvibhāgaṃ katvā paveccanti dadantiyeva, evamevaṃ ye pana anamataggaṃ saṃsārakantāraṃ saha vajantā saha vajantānaṃ appasmimpi deyyadhamme saṃvibhāgaṃ katvā dadantiyeva, te matesu na mīyanti.

Esa dhammo sanantanoti esa porāṇako dhammo, sanantanānaṃ vā paṇḍitānaṃ esa dhammoti. Appasmekeṭi appasmiṃ deyyadhamme eke. Paveccantīti dadanti. Bahuneke na dicchareti bahunāpi bhogena samannāgatā ekacce na dadanti. Sahassena samaṃ mitāti sahasena saddhiṃ mitā, sahassa dānasadisā hoti.

Duranvayoti duranugamano, duppūroti attho. Dhammaṃ careti dasakusalakammamapathadhammaṃ carati. Yopi samuñjakañcareti yo api khalamaṇḍalādisodhanapalālapoṭhanādivasena samuñjakañcarati. Dārañca posanti dārañca posanto. Dadaṃ appakasminti appakasmīṃ paṇṇasākamattasmiṃ saṃvibhāgaṃ katvā dadantova so dhammaṃ carati. Sataṃ sahasānanti sahasaṃ sahasaṃ katvā gaṇitānaṃ purisānaṃ sataṃ, satahasanti attho. Sahassayāginanti bhikkhusahasassa vā yāgo kahāpaṇasahasena vā nibbattito yāgopi sahasayāgo. So etesaṃ atthīti sahasayāgino, tesaṃ sahasayāginaṃ. Etena dasannaṃ vā bhikkhukoṭṭīnaṃ dasannaṃ vā kahāpaṇakoṭṭīnaṃ piṇḍapāto dassito hoti. Ye ettakaṃ dadanti, te kalampi nagghanti tathāvidhassāti āha. Yvāyaṃ samuñjakaṃ carantopi dhammaṃ carati, dāraṃ posentopi, appakasmīṃ dadantopi, tathāvidhassa ete sahasayāgino kalampi nagghanti. Yaṃ tena daliddena ekapaṭivīsakamattampi salākabhattamattampi vā dinnāṃ, tassa dānassa sabbesampi tesaṃ dānaṃ kalam nagghatīti. Kalam nāma soḷasabhāgopi satabhāgopi sahasabhāgopi. Idha satabhāgo gahito. Yaṃ tena dānaṃ dinnāṃ, tasmīṃ satadhā vibhatte itaresaṃ dasakoṭṭisahasadānaṃ tato ekakoṭṭhāsampi nagghatīti āha.

Evaṃ tathāgate dānassa aggaṃ karonte samīpe tṭhitā devatā cintesi - “evaṃ bhagavā mahantaṃ dānaṃ pādena pavaṭṭetvā ratanasatike viya narake pakkhipanto idaṃ evaṃ parittakaṃ dānaṃ candamaṇḍale paharanto viya ukkhipati, kathaṃ nu kho etaṃ mahapphalatara”nti jānanatthaṃ gāthāya ajjhabhāsi. Tattha kenāti kena kāraṇena. Mahaggatoti mahattaṃ gato, vipulassetāṃ vevacanaṃ. Samena dinnassāti samena dinnassa dānassa. Athassā bhagavā dānaṃ vibhajitvā dassento dadanti hekeṭiādimāha. Tattha visame nivīṭṭhāti visame kāyavacīmanokamme patiṭṭhitā hutvā. Chetvāti pothetvā. Vadhitvāti māretvā. Socayitvāti paraṃ sokasamappitaṃ katvā. Assumukhāti assumukhasammissā. Paraṃ rodāpetvā dinnadānañhi assumukhadānanti vuccati. Sadaṇḍāti daṇḍena tajjetvā paharitvā dinnadakkhiṇā sadaṇḍāti vuccati. Evanti nāhaṃ sammāsambuddhatāya mahādānaṃ gahetvā appaphalaṃ nāma kātuṃ sakkomi parittakadānaṃ vā mahapphalaṃ nāma. Idaṃ pana mahādānaṃ attano uppattiyā aparissuddhatāya evaṃ appaphalaṃ nāma hoti, itaraṃ parittadānaṃ attano uppattiyā parisuddhatāya evaṃ mahapphalaṃ nāmāti imamatthaṃ dassento evantiādimāhāti. Dutīyaṃ.

3. Sādhussuttavaṇṇanā

33. Tatiye udānaṃ udānesīti udāhāraṃ udāhari. Yathā hi yaṃ telaṃ mānaṃ gahetuṃ na sakkoti vissanditvā gacchati, taṃ avasesakoti vuccati. Yañca jalaṃ talākaṃ gahetuṃ na sakkoti, ajjhottharitvā gacchati, taṃ oghoti vuccati, evamevaṃ yaṃ pītivacanaṃ hadayaṃ gahetuṃ na sakkoti, adhikaṃ hutvā anto asaṇṭhahitvā bahi nikkhamati, taṃ udānanti vuccati. Evarūpaṃ pītimayaṃ vacanaṃ nicchāresīti attho. Saddhāyapi sāhu dānanti kammañca kammaphalañca saddahitvāpi

dinnadānaṃ sāhu laddhakaṃ bhaddakameva. Āhūti kathenti. Kathaṃ panetaṃ ubhayaṃ samaṃ nāma hotīti? Jīvitabhīruko hi yujjhitaṃ na sakkoti, khayabhīruko dātuṃ na sakkoti. “Jīvitañca rakkhissāmi yujjhissāmi cā”ti hi vadanto na yujjhati. Jīvite pana ālayaṃ vissajjetvā, “chejjaṃ vā hotu maraṇaṃ vā, gaṇhissāmetaṃ issariya”nti ussahantova yujjhati. “Bhoge ca rakkhissāmi, dānañca dassāmī”ti vadanto na dadāti. Bhogesu pana ālayaṃ vissajjetvā mahādānaṃ dassāmīti ussahantova deti. Evaṃ dānañca yuddhañca samaṃ hoti. Kiñca bhiyyo? Appāpi santā bahuke jinantīti yathā ca yuddhe appakāpi vīrapurisā bahuke bhīrupurise jinanti, evaṃ saddhādisampanno appakampi dānaṃ dadanto bahumaccheraṃ maddati, bahuñca dānavipākaṃ adhigacchati. Evampi dānañca yuddhañca samānaṃ. Tenevāha -

“Appampi ce saddahāno dadāti,
Teneva so hoti sukhī paratthā”ti.

Imassa ca panatthassa pakāsanatthaṃ ekasāṭakabrāhmaṇavatthu ca añkuravatthu ca vitthāretabbaṃ.

Dhammaladdhassāti dhammena samena laddhassa bhogassa dhammaladdhassa ca puggalassa. Ettha puggalo laddhadhammo nāma adhigatadhammo ariyapuggalo. Iti yaṃ dhammaladdhassa bhogassa dānaṃ dhammaladdhassa ariyapuggalassa dīyati, tampi sādhuṃ attho. Yo dhammaladdhassāti imasmimpi gāthāpade ayameva attho. Uṭṭhānavīriyādhigatassāti uṭṭhānena ca vīriyena ca adhigatassa bhogassa. Vetaraṇinti desanāsīsamattametaṃ. Yamassa pana vetaraṇimpi sañjīvakālasuttādayopi ekatimsamahānirayepi sabbasova atikkamitvāti attho.

Viceyya dānanti vicinitvā dinnadānaṃ. Tattha dve vicinanā dakkhiṇāvicinanaṃ dakkhiṇeyyavicinanañca. Tesu lāmakalāmake paccaye apānetvā paṇītapāṇīte vicinitvā tesam dānaṃ dakkhiṇāvicinanaṃ nāma. Vipannasīle ito bahiddhā pañcanavuttipāsaṇḍabhede vā dakkhiṇeyye pahāya sīlādiguṇasampannānaṃ sāsane pabbajitānaṃ dānaṃ dakkhiṇeyyavicinanaṃ nāma. Evaṃ dvīhākārehi viceyya dānaṃ. Sugatappasatthanti sugatena vaṇṇitaṃ. Tattha dakkhiṇeyyavicinanaṃ dassento ye dakkhiṇeyyātiādimāha. Bījāni vuttāni yathāti iminā pana dakkhiṇāvicinanaṃ āha. Avipannabījasadisā hi vicinitvā gahitā paṇītapāṇītā deyyadhammāti.

Pāṇesupi sādhu saṃyamoti pāṇesu saṃyatabhāvopi bhaddako. Ayaṃ devatā itarāhi kathitaṃ dānānisamsaṃ atikkamitvā sīlānisamsaṃ kathetumāraddhā. Aheṭṭhayaṃ caranti avihiṃsanto caramāno. Parūpavādāti parassa upavādabhayena. Bhayāti upavādabhayā. Dānā ca kho dhammapadaṃva seyyoti dānato nibbānasaṅkhātāṃ dhammapadameva seyyo. Pubbe ca hi pubbatāre ca santoti pubbe ca kassapabuddhādikāle pubbatāre ca koṇāgamanabuddhādikāle, sabbepi vā ete pubbe ca pubbatāre ca santo nāmāti. Tatiyaṃ.

4. Nasantisuttavaṇṇanā

34. Catutthe kamaṇīyānīti rūpādīni itṭhārammaṇāni. Apunāgamaṇaṃ anāgantā puriso maccudheyyāti tebhūmakavaṭṭasaṅkhātā maccudheyyā apunāgamanasaṅkhātāṃ nibbānaṃ anāgantā. Nibbānañhi sattā na punāgacchanti, tasmā taṃ apunāgamananti vuccati. Taṃ kāmesu baddho ca pamatto ca anāgantā nāma hoti, so taṃ pāpuṇitaṃ na sakkoti, tasmā evamāha. Chandaṃjanti taṇhāchandaṃ jātāṃ.

Aghanti pañcakkhandhadukkhaṃ. Dutiyapadaṃ tasseva vevacanaṃ. Chandavinayā aghavinayoti taṇhāvinayena pañcakkhandhavinayo. Aghavinayā dukkhavinayoti pañcakkhandhavinayena vaṭṭadukkhaṃ vinītameva hoti. Citrānīti ārammaṇacittāni. Saṅkapparāgoti saṅkappitarāgo. Evamettha vatthukāmaṃ paṭikkhipitvā kilesakāmo kāmoti vutto. Ayaṃ panattho pasūrasuttena vibhāvetabbo. Pasūraparibbājako hi therena “saṅkapparāgo purisassa kāmo”ti vutte -

“Na te kāmā yāni citrāni loke,
Saṅkapparāgañca vadesi kāmam;
Saṅkappayaṃ akusale vitakke,
Bhikkhūpi te hehinti kāmabhogī”ti. -

Āha. Atha naṃ thero avoca -

“Te ce kāmā yāni citrāni loke,
Saṅkapparāgaṃ na vadesi kāmam;
Passanto rūpāni manoramāni,
Satthāpi te hehiti kāmabhogī.

Suṇanto saddāni, ghāyanto gandhāni;
Sāyanto rasāni, phusanto phassāni manoramāni;
Satthāpi te hehiti kāmabhogī”ti.

Athettha dhīrāti atha etesu ārammaṇesu paṇḍitā chandarāgaṃ vinayanti. Saṃyojanaṃ sabbanti dasavidhampi saṃyojanaṃ. Akiñcananti rāgakiñcanādivirahitaṃ. Nānupatanti dukkhāti vaṭṭadukkhā pana tassa upari na patanti. Iccāyasmā mogharājāti, “pahāsi saṅkha”nti gāthaṃ sutvā tassaṃ parisati anusandhikusalo mogharājā nāma thero “imissā gāthāya attho na yathānusandhiṃ gato”ti cintetvā yathānusandhiṃ ghaṭento evamāha. Tattha idha vā huraṃ vāti idhaloke vā paraloke vā. Naruttamaṃ atthacaraṃ narānanti kiñcāpi sabbe khīṇāsavā naruttamā ceva atthacarā ca narānaṃ, thero pana dasabalaṃ sandhāyevamāha. Ye taṃ namassanti pasaṃsiyā teti yadi tathāvimuttaṃ devamanussā namassanti, atha ye taṃ bhagavantaṃ kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti, te kiṃ pasaṃsiyā, udāhu apasaṃsiyāti. Bhikkhūti mogharājattheraṃ ālapati. Aññāya dhammanti catusaccadhammaṃ jānitvā. Saṅgātīgā tepi bhavantīti ye taṃ kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti. Te catusaccadhammaṃ aññāya vicikicchaṃ pahāya saṅgātīgāpi honti, pasaṃsiyāpi hontīti. Catutthaṃ.

5. Ujjhānasaññisuttavaṇṇanā

35. Pañcame ujjhānasaññīkāti ujjhānasaññī devaloko nāma pāṭiyekko natthi, imā pana devatā tathāgatassa catupaccayaparibhogaṃ nissāya ujjhāyamānā āgatā. Tāsaṃ kira evaṃ ahosi - “samaṇo gotamo bhikkhūnaṃ paṃsukūlacīvara-piṇḍiyālopa-rukkhamaṇasānapūtimuttābhesajjehi santosasseva pariyantakāritaṃ vaṇṇeti, sayaṃ pana pattuṇṇadukūla khomādīni paṇītacīvarāni dhāreti, rājārahaṃ uttamaṃ bhojanaṃ bhuñjati, devavimānakappāya gandhakuṭiyā varasayane sayati, sappinavanītādīni bhesajjāni paṭisevati, divasaṃ mahājanassa dhammaṃ deseti, vacanamassa aññato gacchati, kiriya aññato”ti ujjhāyamānā āgamimsu. Tena tāsaṃ dhammasaṅgāhakattherehi “ujjhānasaññīkā”ti nāmaṃ gahitaṃ.

Aññathā santanti aññenākārena bhūtaṃ. Nikaccāti nikatiyā vañcanāya, vañcetvāti attho. Kitavashevāti kitavo vuccati sākuṇiko. So hi agumbova samāno sākhaṇṇādipaṭicchādanena gumbavaṇṇaṃ dassetvā upagate moratittirādayo sakuṇe māretvā dārabharaṇaṃ karoti. Iti tassa kitavassa imāya vañcanāya evaṃ vañcetvā sakuṇamaṃsabhojanaṃ viya kuhakassāpi paṃsukūlena attānaṃ paṭicchādetvā kathāchekatāya mahājanaṃ vañcetvā khādamānassa vicarato. Bhuttaṃ theyyena tassa tanti sabbopi tassa catupaccayaparibhogo theyyena paribhutto nāma hotīti devatā bhagavantaṃ sandhāya vadati. Parijānanti paṇḍitāti ayaṃ kārako vā akārako vāti paṇḍitā jānanti. Iti tā devatā “tathāgatāpi mayameva paṇḍitā”ti maññamānā evamāhaṃsu.

Atha bhagavā nayidantiādimāha. Tattha yāyaṃ paṭipadā daḥhāti ayaṃ dhammānuddhammapaṭipadā daḥhā thirā. Yāya paṭipadāya dhīrā paṇḍitā ārammaṇūpanijjhānena lakkhaṇūpanijjhānena cāti dvīhi jhānehi jhāyino mārabandhanā pamuccanti, taṃ paṭipadaṃ bhāsitamattena vā savanamattena vā okkamituṃ paṭipajjituṃ na sakkāti attho. Na ve dhīrā pakubbantīti dhīrā paṇḍitā viditvā lokapariyāyaṃ saṅkhāralokassa udayabbayaṃ ñatvā catusaccadhammañca aññāya kilesanibbānena nibbutā loke visattikaṃ tiṇṇā evaṃ na kubbanti, mayaṃ evarūpāni na kathamāti attho.

Pathaviyaṃ patiṭṭhahitvāti “ayuttaṃ amhehi kataṃ, akārakameva mayaṃ kārakavādena samudācarimhā”ti lajjamānā mahābrahmani viya bhagavati gāraṃ paccupaṭṭhapetvā aggikkhandhaṃ viya bhagavantaṃ durāsadaṃ katvā passamānā ākāso otaritvā bhūmiyaṃ ṭhatvāti attho. Accayoti aparādhō. No, bhante, accāgamāti amhe atikkamma abhibhavitvā pavatto. Āsādetabbanti ghaṭṭayitabbaṃ. Tā kira devatā bhagavantaṃ kāyena vācāyāti dvīhipi ghaṭṭayimṃsu. Tathāgataṃ avanditvā ākāse patiṭṭhamānā kāyena ghaṭṭayimṃsu, kitavopamaṃ āharitvā nānappakārakaṃ asabbhivādaṃ vadamānā vācāya ghaṭṭayimṃsu. Tasmā āsādetabbaṃ amaññimhāti āhaṃsu. Paṭiggaṇhātūti khamatu. Āyatimṃ saṃvarāyāti anāgate saṃvaraṇatthāya, puna evarūpassa aparādhassa dosassa akaraṇatthāya.

Sitaṃ pātvākāsīti aggadante dassento pahaṭṭhākāraṃ dassesi. Kasmā? Tā kira devatā na sabhāvena khamāpentī, lokiyamahājanañca sadevake loke aggapuggalaṃ tathāgatañca ekasadisāṃ karonti. Atha bhagavā “parato kathāya uppannāya buddhabalaṃ dīpetvā pacchā khamissāmī”ti sitaṃ pātvākāsī. Bhiyyoso mattāyāti atirekappamaṇena. Imaṃ gāthaṃ abhāsīti kupito esa amhākanti maññamānā abhāsī.

Na paṭigaṇhatīti na khamati nādhivāseti. Kopantaroti abbhantare uppannakopo. Dosagarūti dosaṃ garuṃ katvā ādāya viharanto. Sa veraṃ paṭimuñcatīti so evarūpo gaṇṭhikaṃ paṭimuñcanto viya taṃ veraṃ attani paṭimuñcati ṭhapeti, na paṭinissajjati attho. Accayo ce na vijjethāti sace accāyikakammaṃ na bhavēyya. No cidhāpagataṃ siyāti yadi aparādhō nāma na bhāveyya. Kenīdha kusalo siyāti yadi verāni na sammeyyūṃ, kena kāraṇena kusalo bhavēyya.

Kassaccayāti gāthāya kassa atikkamo natthi? Kassa aparādhō natthi? Ko sammohaṃ nāpajjati? Ko niccameva paṇḍito nāmāti attho? Imaṃ kira gāthaṃ bhaṇāpanatthaṃ bhagavato sitapātukammaṃ. Tasmā idāni devatānaṃ buddhabalaṃ dīpetvā khamissāmīti tathāgatassa buddhassātiādimāha. Tattha tathāgatassāti tathā āgatoti evamādīhi kāraṇehi tathāgatassa. Buddhassāti catunnaṃ saccānaṃ buddhattādīhi kāraṇehi vimokkhantikapaṇṇattivasena evaṃ laddhanāmassa. Accayaṃ

desayantīnanti yaṃ vuttaṃ tumhehi “accayaṃ desayantīnaṃ...pe... sa veraṃ paṭimuñcati”ti, taṃ sādhu vuttaṃ, ahaṃ pana taṃ veraṃ nābhinandāmi na patthayaṃmīti attho. Paṭiggaṇhāmi voccayanti tumhākaṃ aparādhaṃ khamāmi. Pañcamaṃ.

6. Saddhāsuttavaṇṇanā

36. Chaṭṭhe saddhā dutiyā purisassa hotīti purisassa devaloke manussaloke ceva nibbānaṇca gacchantassa saddhā dutiyā hoti, sahāyakiccaṃ sādheti. No ce assaddhiyaṃ avatiṭṭhatīti yadi assaddhiyaṃ na tiṭṭhati. Yasoti parivāro. Kittīti vaṇṇabhaṇaṇaṃ. Tatvassa hotīti tato assa hoti. Nānupatanti saṅgāti rāgasāṅgādayo pañca saṅgā na anupatanti. Pamādamanuyuñjantīti ye pamādaṃ karonti nibbattenti, te taṃ anuyuñjanti nāma. Dhaṇaṃ seṭṭhaṃva rakkhatīti muttāmaṇisārādiuttamadhanāṃ viya rakkhati. Jhāyantoti lakkhaṇūpaniyyhānena ca ārammaṇūpaniyyhānena ca jhāyanto. Tattha lakkhaṇūpaniyyhānaṃ nāma vipassanāmaggaṃ phalāni. Vipassanā hi tīṇi lakkhaṇāni upaniyyhāyatīti lakkhaṇūpaniyyhānaṃ. Maggo vipassanāya āgatakkiccaṃ sādhetīti lakkhaṇūpaniyyhānaṃ. Phalaṃ tathalakkhaṇaṃ nirodhasaccaṃ upaniyyhāyatīti lakkhaṇūpaniyyhānaṃ. Aṭṭha samāpattiyo pana kasiṇārammaṇassa upaniyyhāyanato ārammaṇūpaniyyhānanti veditabbā. Paramaṃ nāma arahattasukhaṃ adhippetanti. Chaṭṭhaṃ.

7. Samayasuttavaṇṇanā

37. Sattame sakkesūti “sakyā vata, bho kumārā”ti udānaṃ paṭicca sakkāti laddhanāmānaṃ rājakumārānaṃ nivāso ekopi janapado rūlhisaddena sakkāti vuccati. Tasmim sakkesu janapade. Mahāvaneti sayamjāte aropime himavantena saddhiṃ ekābaddhe mahati vane. Sabbeheva arahanteḥīti imaṃ suttaṃ kathitadivaseyeva pattaarahanteḥi.

Tatrāyaṃ anupubbikathā - sākiyakoliyā hi kira kapilavatthunagarassa ca koliyanagarassa ca antare rohiṇiṃ nāma nadiṃ ekeneva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni karenti. Atha jeṭṭhamūlamāse sassesu milāyantesu ubhayanagaravāsīnampi kammakārā sannipatiṃsu. Tattha koliyanagaravāsīno āhaṃsu - “idaṃ udakaṃ ubhayato āhariyamānaṃ na tumhākaṃ, na amhākaṃ pahossati, amhākaṃ pana sassaṃ ekena udakeneva nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Kapilavatthuvāsīno āhaṃsu - “tumhesu koṭṭhe pūretvā ṭhitesu mayaṃ rattasuvaṇṇanīlamaṇikālakahāpaṇe ca gahetvā pacchipasibbakādiḥatthā na sakkhissāma tumhākaṃ gharadvāre vicarituṃ, amhākaṃpi sassaṃ ekeneva udakena nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. “Na mayaṃ dassāmā”ti. “Mayampi na dassāmā”ti. Evaṃ kathaṃ vaḍḍhetvā eko utṭhāya ekassa pahāraṃ adāsi, sopi aññassāti evaṃ aññamaññaṃ paharivā rājakulānaṃ jātiṃ ghaṭṭetvā kalahaṃ vaḍḍhayiṃsu.

Koliyakammakārā vadanti - “tumhe kapilavatthuvāsike gahetvā gajjatha, ye soṇasiṅgālādayo viya attano bhaginīhi saddhiṃ saṃvasiṃsu, etesaṃ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissantī”ti? Sākiyakammakārā vadanti - “tumhe dāni kuṭṭhino dāraḥ gahetvā gajjatha, ye anāthā niggatikā tiracchānā viya kolarukkhe vasiṃsu, etesaṃ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissantī”ti? Te gantvā tasmim kamme niyuttaamaccānaṃ kathesuṃ, amaccā rājakulānaṃ kathesuṃ. Tato sākiyā - “bhaginīhi saddhiṃ saṃvasitakānaṃ thāmaṇca

balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu. Koliyāpi - “kolarukkhavāsīnaṃ thāmañca balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu.

Bhagavāpi rattiyā paccūsasamayeva mahākaruṇāsamāpattito uṭṭhāya lokaṃ volokento ime evaṃ yuddhasajje nikkhamante addasa. Disvā - “mayi gate ayam kalaho vūpasammissati nu kho udāhu no”ti upadhārento - “ahamettha gantvā kalahavūpasamanatthaṃ tīṇi jātakāni kathessāmi, tato kalaho vūpasammissati. Atha sāmaggidīpanatthāya dve jātakāni kathetvā attadaṇḍasuttaṃ desessāmi. Desanaṃ sutvā ubhayanagaravāsīnopi aḍḍhatiyāni aḍḍhatiyāni kumārasatāni dassanti, ahaṃ te pabbājessāmi, tadā mahāsamāgamo bhavissatī”ti sannitṭhānaṃ akāsi. Tasmā imesu yuddhasajjesu nikkhamantesu kassaci anārocetvā sayameva pattacīvaramādāya gantvā dvinnaṃ senānaṃ antare ākāse pallaṅkaṃ ābhujitvā chabbaṇṇarasmiyo vissajjetvā nisīdi.

Kapilavatthuvāsino bhagavantaṃ disvāva, “amhākaṃ ñātisetṭho satthā āgato. Diṭṭho nu kho tena amhākaṃ kalahakaraṇabhāvo”ti cintetvā, “na kho pana sakkā bhagavati āgate amhehi parassa sarīre satthaṃ pātetuṃ. Koliyanagaravāsino amhe hanantu vā bajjhantu vā”ti. Āvudhāni chaḍḍetvā, bhagavantaṃ vanditvā, nisīdiṃsu. Koliyanagaravāsīnopi tatheva cintetvā āvudhāni chaḍḍetvā, bhagavantaṃ vanditvā, nisīdiṃsu.

Bhagavā jānantova, “kasmā āgatattha, mahārājā”ti pucchi? “Na, bhagavā, titthakīlāya na pabbatakīlāya, na nadīkīlāya, na giridassanatthaṃ, imasmiṃ pana ṭhāne saṅgāmaṃ paccupaṭṭhapetvā āgatamhā”ti. “Kiṃ nissāya vo kalaho, mahārājāti? Udaḃaṃ, bhanteti. Udaḃaṃ kiṃ agghati, mahārājāti? Appaṃ, bhanteti. Pathavī nāma kiṃ agghati, mahārājāti? Anagghā, bhanteti. Khattiyā kiṃ agghantīti? Khattiyā nāma anagghā, bhanteti. Appamūlaṃ udaḃaṃ nissāya kimatthaṃ anaggha khattiyā nāsetha, mahārāja, kalahe assādo nāma natthi, kalahavasena, mahārāja, aṭṭhāne veraṃ katvā ekāya rukkhadevatāya kālasīhena saddhiṃ baddhāghāto sakalampi imaṃ kappaṃ anuppattoyevāti vatvā phandanajātakaṃ kathesi”. Tato “parapattiyena nāma, mahārāja, na bhavitabbaṃ. Parapattiyā hutvā hi ekassa sasakassa kathāya tiyojanasahassavittthate himavante catuppadagaṇā mahāsamuddaṃ pakkhandino ahesuṃ. Tasmā parapattiyena na bhavitabba”nti vatvā, pathavīundriyajātakaṃ kathesi. Tato “kadāci, mahārāja, dubbalopi mahābalassa randhaṃ vivaraṃ passati, kadāci mahābalo dubbalassa. Laṭukikāpi hi sakuṇikā hatthināgaṃ ghātesī”ti laṭukikajātakaṃ kathesi. Evaṃ kalahavūpasamanatthāya tīṇi jātakāni kathetvā sāmaggiparidīpanatthāya dve jātakāni kathesi. Kathaṃ? “Samaggānañhi, mahārāja, koci otāraṃ nāma passituṃ na sakkotīti vatvā, rukkhadhammajātakaṃ kathesi. Tato “samaggānaṃ, mahārāja, koci vivaraṃ dassituṃ na sakkhi. Yadā pana aññaṃaññaṃ vivādamakaṃsu, atha te nesādaputto jīvitā voropetvā ādāya gatoti vivāde assādo nāma natthī”ti vatvā, vaṭṭakajātakaṃ kathesi. Evaṃ imāni pañca jātakāni kathetvā avasāne attadaṇḍasuttaṃ kathesi.

Rājāno pasannā - “sace satthā nāgamiṃsa, mayaṃ sahatthā aññaṃaññaṃ vadhitvā lohitanadiṃ pavattayissāma. Amhākaṃ puttabhātaro ca gehadvāre na passeyyāma, sāsanaṇṇasāsanampi no āharaṇako nābhavissa. Satthāraṃ nissāya no jīvitaṃ laddhaṃ. Sace pana satthā āgāraṃ ajjhāvasissa dīpasahassadvayaparivāraṃ catumahādīparajjamassa hatthagataṃ abhavissa, atirekasahassaṃ kho panassa puttā abhavissaṃsu, tato khattiyaparivāro avicarissa. Taṃ kho panesa sampattim

pahāya nikkhamitvā sambodhiṃ patto. Idānipi khattiyaparivāroyeva vicaratū”ti ubhayanagaravāsino aḍḍhatiyāni aḍḍhatiyāni kumārasatāni adamsu. Bhagavāpi te pabbājetvā mahāvanam agamāsi. Tesam garugāravena na attano ruciya pabbajitānam anabhirati uppajji. Purāṇadutiyikāyopi tesam - “ayyaputtā ukkaṇṭhantu, gharāvāso na saṇṭhātī”tiādīni vatvā sāsanam pesenti. Te ca atirekataram ukkaṇṭhiṃsu.

Bhagavā āvajjento tesam anabhiratibhāvam ṇatvā - “ime bhikkhū mādisena buddhena saddhiṃ ekato vasantā ukkaṇṭhanti, handa nesam kuṇāladahassa vaṇṇam kathetvā tattha netvā anabhiratiṃ vinodemī”ti kuṇāladahassa vaṇṇam kathesi. Te tam daṭṭhukāmā ahesuṃ. Daṭṭhukāmattha, bhikkhave, kuṇāladahanti? Āma bhagavāti. Yadi evaṃ etha gacchāmāti. Iddhimantānam bhagavā gamanaṭṭhānam mayaṃ katham gamissāmāti. Tumhe gantukāmā hotha, aham mamānubhāvena gahetvā gamissāmīti. Sādhū, bhanteti. Bhagavā pañca bhikkhusatāni gahetvā ākāse uppatitvā kuṇāladahe patiṭṭhāya te bhikkhū āha - “bhikkhave, imasmiṃ kuṇāladahe yesam macchānam nāmaṃ na jānātha mamaṃ pucchathā”ti.

Te pucchiṃsu. Bhagavā pucchitam pucchitam kathesi. Na kevalaṅca, macchānamyeva, tasmīṃ vanasaṇḍe rukkhānampi pabbatapāde dvipadacatuppadasakuṇānampi nāmāni pucchāpetvā kathesi. Atha dvīhi sakuṇehi mukhatuṇḍakena ḍamsitvā gahitadaṇḍake nisinno kuṇālasakuṇarājā purato pacchato ubhosu ca passesu sakuṇasaṅghaparivuto āgacchatī. Bhikkhū tam disvā - “esa, bhante, imesam sakuṇānam rājā bhavissati, parivārā ete etassā”ti maññāmāti. Evametam, bhikkhave, ayampi mameva vaṃso mama paveṇīti. Idāni tāva mayaṃ, bhante, ete sakuṇe passāma. Yaṃ pana bhagavā “ayampi mameva vaṃso mama paveṇī”ti āha, tam sotukāmamhāti. Sotukāmattha, bhikkhave, āma bhagavāti. Tena hi suṇāthāti tīhi gāthāsatehi maṇḍetvā kuṇālajātakaṃ kathento anabhiratiṃ vinodesi. Desanāpariyosāne sabbepi sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu, maggeneva ca nesam iddhipi āgatā. Bhagavā “hotu tāva ettakaṃ tesam bhikkhūna”nti ākāse uppatitvā mahāvanameva agamāsi. Tepi bhikkhū gamanakāle dasabalassa ānubhāvena gantvā āgamanakāle attano ānubhāvena bhagavantam parivāretvā mahāvane otariṃsu.

Bhagavā paññattāsane nisīditvā te bhikkhū āmantetvā - “etha, bhikkhave, nisīdatha. Uparimaggattayavajjhānam vo kilesānam kammaṭṭhānam kathessāmī”ti kammaṭṭhānam kathesi. Bhikkhū cintayiṃsu - “bhagavā amhākaṃ anabhiratabhāvam ṇatvā kuṇāladaham netvā anabhiratiṃ vinodesi, tattha sotāpattiphalaṃ pattānam no idāni idha tiṇṇam maggānam kammaṭṭhānam adāsi, na kho pana amhehi ‘sotāpannā maya’nti vītīnāmetuṃ vaṭṭati, purisapurisehi no bhavituṃ vaṭṭatī”ti te dasabalassa pāde vanditvā utṭhāya nisīdanam papphoṭetvā visuṃ visuṃ pabbhārarukkhamūlesu nisīdiṃsu.

Bhagavā cintesi - “ime bhikkhū pakatiyāpi avissaṭṭhakammaṭṭhānā, laddhupāyassa pana bhikkhuno kilamanakāraṇam nāma natthi. Gacchantā gacchantā ca vipassanam vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā ‘attanā paṭividdhaguṇam ārocessāmā’ti mama santikaṃ āgamissanti. Etesu āgatesu dasasahassacakkavāḷadevatā ekacakkavāḷe sannipatissanti, mahāsamayo bhavissati, vivitte okāse mayā nisīdituṃ vaṭṭatī”ti tato vivitte okāse buddhāsanam paññāpetvā nisīdi.

Sabbapaṭhamam kammaṭṭhānam gahetvā gatatthero saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tato aparo tato aparoti pañcasatāpi paduminiyam padumāni viya vikasiṃsu. Sabbapaṭhamam arahattam pattabhikkhu “bhagavato ārocessāmī”ti pallaṅkam vinibbhujitvā nisīdanam papphoṭetvā utṭhāya dasabalābhimukho ahosi. Evaṃ aparopi aparopīti pañcasatā bhattasālam pavisantā viya paṭipāṭiyāva āgamiṃsu. Paṭhamam āgato vanditvā nisīdanam paññāpetvā, ekamantam nisīditvā, paṭividdhaguṇam ārocutukāmo “atthi nu kho añño koci? Natthī”ti nivattitvā āgatamaggaṃ olokeno aparampi addasa aparampi addasayevāti sabbepi te āgantvā ekamantam nisīditvā, ayaṃ imassa harāyamāno na kathesi, ayaṃ imassa harāyamāno na kathesi. Khīṇāsavānam kira dve ākārā honti - “aho vata mayā paṭividdhaguṇam sadevako loko khippameva paṭivijjheyā”ti cittam uppajjati. Paṭividdhabhāvam pana nidhiladdhapuriso viya na aññassa ārocutukāmā honti.

Evaṃ osaṭamatte pana tasmim ariyamaṇḍale pācīnayugandharaparikkhepato abbhā mahikā dhūmo rajo rāhūti, imehi upakkilesehi vippamuttam buddhuppādapaṭimaṇḍitassa lokassa rāmaṇeyyakadassanattam pācīnadisāya ukkhittarajatamayamahāādāsamaṇḍalam viya, nemivaṭṭiyam gahetvā, parivattiyamānarajatacakkasassirikam puṇṇacandamaṇḍalam ullaṅghitvā, anilapatham paṭipajjittha. Iti evarūpe khaṇe laye muhutte bhagavā sakkesu viharati kapilavatthusmim mahāvane mahatā bhikkhusaṅghena saddhim pañcamattehi bhikkhusatehi sabbeheva arahantehi.

Tattha bhagavāpi mahāsammatassa vaṃse uppanno, tepi pañcasatā bhikkhū mahāsammatassa kule uppannā. Bhagavāpi khattiyagabbhe jāto, tepi khattiyagabbhe jātā. Bhagavāpi rājapabbajito, tepi rājapabbajitā. Bhagavāpi setacchattam pahāya hatthagatam cakkavattirajjam nissajjitvā pabbajito, tepi setacchattam pahāya hatthagatāni rajjāni vissajjitvā pabbajitā. Iti bhagavā parisuddhe okāse, parisuddhe rattibhāge, sayam parisuddho parisuddhaparivāro, vītarāgo vītarāgaparivāro, vītadoso vītadosaparivāro, vītamoho vītamohaparivāro, nittaṇho nittaṇhaparivāro, nikkilesa nikkilesaparivāro, santo santaparivāro, danto dantaparivāro, mutto muttaparivāro, ativiya virocatīti. Vaṇṇabhūmi nāmesā, yattakam sakkoti, tattakam vattabbaṃ. Iti ime bhikkhū sandhāya vuttam, “pañcamattehi bhikkhusatehi sabbeheva arahantehi”ti.

Yebhuyyenāti bahutarā sannipatitā, mandā na sannipatitā asaṇṇī arūpāvacaradevatā samāpannadevatāyo ca. Tatrāyam sannipātakamo - mahāvanassa kira sāmanta devatā caliṃsu, “āyāma bho! Buddhadassanam nāma bahūpakāram, dhammassavanam bahūpakāram, bhikkhusaṅghadassanam bahūpakāram. Āyāma āyāmā”ti! Mahāsaddam kurumānā āgantvā bhagavantañca tam muhuttam arahattappattakhīṇāsava ca vanditvā ekamantam aṭṭhaṃsu. Eteneva upāyena tāsam tāsam saddam sutvā saddantaraaḍḍhagāvutagāvutaaḍḍhayojanayojanādivasena tiyojanasahassavittate himavante, tikkhattum tesatṭhiyā nagarasahassesu, navanavutiyā doṇamukhasatasahassesu, chanavutiyā paṭṭanakotīsatatasahassesu, chapaṇṇāsāya ratanākaresūti sakalajambudīpe, pubbavidehe, aparagoyāne, uttarakurumhi, dvīsu parittadīpasahassesūti sakalacakkavāḷe, tato dutiyatatiyacakkavāḷeti evaṃ dasasahassacakkavāḷesu devatā sannipatitāti veditabbā. Dasasahassacakkavāḷaṇhi idha dasalokadhātuyoti adhippetam. Tena vuttam - “dasahi ca lokadhātūhi devatā yebhuyyena sannipatitā honti”ti.

Evaṃ sannipatitāhi devatāhi sakalacakkavāḷagabbham yāva brahmalokā sūcighare

nirantaram pakkhittasūcīhi viya paripuṇṇam hoti. Tattha brahmalokassa evaṃ uccattanam veditabbam - lohapāsāde kira sattakūṭāgārasamo pāsāṇo brahmaloke ṭhatvā adho khitto catūhi māsehi pathaviṃ pāpuṇāti. Evaṃ mahante okāse yathā heṭṭhā ṭhatvā khittāni pupphāni vā dhūmo vā upari gantum, upari vā ṭhatvā khittasāsapā heṭṭhā otarituṃ antaram na labhanti, evaṃ nirantarā devatā ahesuṃ. Yathā kho pana cakkavattirañño nisinnaṭṭhānam asambādham hoti, āgatāgatā mahesakkhā khattiyā okāsam labhantiyeva, parato parato pana atisambādham hoti. Evameva bhagavato nisinnaṭṭhānam asambādham, āgatāgatā mahesakkhā devā ca brahmāno ca okāsam labhantiyeva. Api sudam bhagavato āsannāsannaṭṭhāne vālagganittudanamatte padese dasapi vīsati pi devā sukhume attabhāve māpetvā aṭṭham su. Sabbaparato saṭṭhi saṭṭhi devatā aṭṭham su.

Suddhāvāsakāyikānanti suddhāvāsavāsīnam. Suddhāvāsā nāma suddhānam anāgāmikhīṇāsavānam āvāsā pañca brahmalokā. Etadahosīti kasmā ahosi? Te kira brahmāno samāpattiṃ samāpajjitvā yathā paricchedena vuṭṭhitā brahmabhavanam oloketā pacchābhatte bhattageham viya suññatam addasaṃsu. Tato “kuhiṃ brahmāno gatā”ti āvajjantā mahāsamāgamam ñatvā - “ayaṃ samāgamo mahā, mayaṃ ohīnā, ohīnakānam pana okāso dullabho hoti, tasmā gacchantā atucchahatthā hutvā ekekaṃ gātham abhisankharitvā gacchāma. Tāya mahāsamāgame ca attano āgatabhāvaṃ jānāpessāma, dasabalassa ca vaṇṇam bhāsissāmā”ti. Iti tesam samāpattito uṭṭhāya āvajjitattā etadahosi.

Bhagavato purato pāturahesunti pāliyaṃ bhagavato santike abhimukhaṭṭhāneyeva otiṇṇā viya katvā vuttā, na kho panettha evaṃ attho veditabbo. Te pana brahmaloke ṭhitāyeva gāthā abhisankharitvā eko puratthimacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ otari, eko dakkhiṇacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ, eko pacchimacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ, eko uttaracakkavālamukhavaṭṭiyaṃ otari. Tato puratthimacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ otiṇṇabrahmā nīlakasiṇam samāpajjitvā nīlarasmiyo vissajjetvā dasasahassacakkavāladevatānam maṇivammaṃ paṭimuñcanto viya attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā buddhavīthi nāma kenaci uttarituṃ na sakkā, tasmā mahatiyā buddhavīthiyāva āgantvā bhagavantam abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Ekamantaṃ ṭhito kho attanā abhisankhataṃ gātham abhāsi.

Dakkhiṇacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ otiṇṇabrahmā pītakasiṇam samāpajjitvā suvaṇṇapabham muñcitvā dasasahassacakkavāladevatānam suvaṇṇapaṭam pārupanto viya attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā tatheva akāsi. Pacchimacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ otiṇṇabrahmā lohitaasiṇam samāpajjitvā lohita karasmiyo muñcitvā dasasahassacakkavāladevatānam rattavarakambalena parikkhipanto viya attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā tatheva akāsi. Uttaracakkavālamukhavaṭṭiyaṃ otiṇṇabrahmā odātakasiṇam samāpajjitvā odātaraśmiyo vissajjetvā dasasahassacakkavāladevatānam sumanakusumapaṭam pārupanto viya attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā tatheva akāsi.

Pāliyaṃ pana bhagavato purato pāturahesuṃ. Atha kho tā devatā bhagavantam abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭham sūti evaṃ ekakkhaṇe viya purato pātubhāvo ca abhivādetvā ekamantaṃ ṭhitabhāvo ca vutto, so iminā anukkamena ahosi, ekato katvā pana dassito. Gāthābhāsanam pana pāliyaṃ pi visuṃ visuṃyeva vuttaṃ.

Tattha mahāsamayoti mahāsamūho. Pavanaṃ vuccati vanasaṇḍo. Ubhayenapi bhagavā “imasmim̐ pana vanasaṇḍe ajja mahāsamūho sannipāto”ti āha. Tato yesaṃ so sannipāto, te dassetuṃ devakāyā samāgatāti āha. Tattha devakāyāti devaghaṭā. Āgatamha imaṃ dhammasamayanti evaṃ samāgate devakāye disvā mayampi imaṃ dhammasamūhaṃ āgatā. Kiṃ kāraṇā? Dakkhitāye aparājitasañghanti kenaci aparājitaṃ ajjeva tayo māre madditvā vijitasañgāmaṃ imaṃ aparājitasañghaṃ dassanattāya āgatamhāti attho. So pana, brahmā, imaṃ gāthaṃ bhāsivā, bhagavantaṃ abhivādetvā, puratthimacakkavālamukhavaṭṭiyam̐eva aṭṭhāsi.

Atha dutiyo vuttanayeneva āgantvā abhāsi. Tattha tatra bhikkhavoti tasmim̐ sannipātaṭṭhāne bhikkhū. Samādahaṃsūti samādhinā yojesuṃ. Cittamattano ujukaṃ akaṃsūti attano citte sabbe vaṅkakuṭṭajimhabhāve haritvā ujukaṃ akariṃsu. Sārathīva nettāni gahetvāti yathā samappavattesu sindhavesu odhastapatodo sārathī sabbayottāni gahetvā acodento avārento tiṭṭhati, evaṃ chaḷaṅgupekkhāya samannāgatā guttadvārā sabbepete pañcasatā bhikkhū indriyāni rakkhanti paṇḍitā, ete daṭṭhuṃ idhāgatamhā bhagavāti, sopi gantvā yathāṭṭhāneyeva aṭṭhāsi.

Atha tatiyo vuttanayeneva āgantvā abhāsi. Tattha chetvā khīlanti rāgadosamohakhīlaṃ chinditvā. Palighanti rāgadosamohapalighameva. Indakhīlanti rāgadosamohaindakhīlameva. Ūhacca manejāti ete taṇhāejāya anejā bhikkhū indakhīlaṃ ūhacca samūhanitvā catūsu disāsu appaṭihatacārikaṃ caranti. Suddhāti nirupakkilesā. Vimalāti nimmalā. Idaṃ tasseva vevacanaṃ. Cakkhumatāti pañcahi cakkhūhi cakkhumantena. Sudantāti cakkhutopi dantā sotatopi ghānatopi jivhātopi kāyatopi manatopi dantā. Susunāgāti taruṇanāgā. Tatrāyaṃ vacanattho - chandādīhi na gacchantīti nāgā, tena tena maggena pahīne kilese na āgacchantīti nāgā, nānappakāraṃ āguṃ na karontīti nāgā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana mahāniddehe vuttanayeneva veditabbo.

Apica -

“Āguṃ na karoti kiñci loke,
Sabbasaṃyoga visajja bandhanāni;
Sabbattha na sajjatī vimutto,
Nāgo tādi pavuccate tathattā”ti. -

Evamettha attho veditabbo. Susunāgāti susū nāgā, susunāgabhāvasampattiṃ pattāti attho. Te evarūpe anuttarena yoggācariyena damite taruṇanāge dassanāya āgatamha bhagavāti. Sopī gantvā yathāṭṭhāneyeva aṭṭhāsi.

Atha catuttho vuttanayeneva āgantvā abhāsi. Tattha gatāseti nibbematikasaraṇagamanena gatā. Sopī gantvā yathāṭṭhāneyeva aṭṭhāsīti. Sattamaṃ.

8. Sakalikasuttavaṇṇanā

38. Aṭṭhame maddakucchisminti evaṃnāmake uyyāne. Tañhi ajātasattumhi kucchigate tassa mātārā - “ayaṃ mayhaṃ kucchigato gabbho rañño sattu bhavissati. Kiṃ me iminā”ti? Gabbhapātanatthaṃ kucchi maddāpitā. Tasmā “maddakucchī”ti saṅkhaṃ gataṃ. Migānaṃ pana abhayavāsattāya dinnattā migadāyoti vuccati.

Tena kho pana samayenāti ettha ayaṃ anupubbikathā -devadatto hi ajātasattum̐ nissāya dhanuggahe ca dhanapālakañca payojetvāpi tathāgatassa jīvitantarāyaṃ kātuṃ asakkonto “sahattheneva māressāmī”ti gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā

mahantaṃ kūtāgārappamāṇaṃ silaṃ ukkhipitvā, “samaṇo gotamo cuṇṇavicuṇṇo hotū”ti pavijjhi. Mahāthāmaṃ kiresa pañcannaṃ hatthīnaṃ balaṃ dhāreti. Aṭṭhānaṃ kho panetaṃ, yaṃ buddhānaṃ parūpakkamena jīvitantarāyo bhavēyyāti taṃ tathāgatassa sarīrābhimukhaṃ āgacchantaṃ ākāse aññā silā utṭhahitvā sampatiṇṇi. Dvinnaṃ silānaṃ sampahārena mahanto pāsāṇassa sakalikā utṭhahitvā bhagavato piṭṭhipādapariyantaṃ abhihani, pādo mahāpharasunā pahato viya samuggatalohitena lākhārasamakkhito viya ahosi. Bhagavā uddhaṃ ulloketvā devadattaṃ etadavoca - “bahu tayā moghapurisa, apuññaṃ pasutaṃ, yo tvaṃ paduṭṭhacitto vadhakacitto tathāgatassa lohitaṃ uppādesī”ti. Tato paṭṭhāya bhagavato aphāsu jātaṃ. Bhikkhū cintayimṣu - “ayaṃ vihāro ujaṅgalo visamo, bahūnaṃ khattiyādīnañceva pabbajitānañca anokāso”ti. Te tathāgataṃ mañcasivikāya ādāya maddakucchiṃ nayimṣu. Tena vuttaṃ - “tena kho pana samayena bhagavato pādo sakalikāya khato hotī”ti.

Bhusāti balavatiyo. Sudanti nipātamattaṃ. Dukkanti sukhapaṭikkhepo. Tibbāti bahalā. Kharāti pharusā. Kaṭukāti tikhiṇā. Asātāti amadhurā. Na tāsū mano appeti, na tā manāṃ appāyanti vaḍḍhentīti amanāpā. Sato sampajānoti vedanādhivāsanaśatisampajāññaṃ samannāgato hutvā. Avihaññaṃ mānoti apīliyaṃ māno, samparivattasāyitāya vedanānaṃ vasaṃ agacchanto.

Sīhaseyyanti ettha kāmaḥogiseyyā, petaseyyā, sīhaseyyā, tathāgataseyyāti catasso seyyā. Tattha “yebhuyyena, bhikkhave, kāmaḥogī sattā vāmena passena senti”ti ayaṃ kāmaḥogiseyyā. Tesu hi yebhuyyena dakkhiṇapassena sayāno nāma natthi. “Yebhuyyena, bhikkhave, petā uttānā senti”ti ayaṃ petaseyyā. Appamaṃsalohitattā hi aṭṭhisāṅghāṭajātā ekena passena sayitum na sakkonti, uttānāva senti. “Yebhuyyena, bhikkhave, sīho migarājā naṅguṭṭhaṃ antarasatthimhi anupakkhipitvā dakkhiṇena passena setī”ti ayaṃ sīhaseyyā. Tejussadattā hi sīho migarājā dve purimāpāde ekasmiṃ, ‘pacchimāpāde ekasmiṃ thāne thapetvā naṅguṭṭhaṃ antarasatthimhi pakkhipitvā purimāpādapacchimāpādanaṅguṭṭhānaṃ thitokāsaṃ sallakkhetvā dvinnaṃ purimāpādānaṃ matthake sīsaṃ thapetvā sayati, divasampi sayitvā pabujjhamāno na utrasanto pabujjhati, sīsaṃ pana ukkhipitvā purimāpādādīnaṃ thitokāsaṃ sallakkheti’. Sace kiñci thānaṃ vijahitvā thitaṃ hoti, “nayidaṃ tuyhaṃ jātiyā, na sūrabhāvassa anurūpa”nti anattamaṇo hutvā tattheva sayati, na gocarāya pakkamati. Avijahitvā thite pana “tuyhaṃ jātiyā ca sūrabhāvassa ca anurūpamida”nti haṭṭhatuṭṭho utṭhāya sīhaviyambhitaṃ vijambhitvā kesarabhāraṃ vidhunitvā tikkhattum sīhanādaṃ naditvā gocarāya pakkamati. Catutthajjhānaseyyā pana “tathāgataseyyā”ti vuccati. Tāsu idha sīhaseyyā āgatā. Ayañhi tejussadairiyāpathattā uttamaseyyā nāma.

Pāde pādanti dakkhiṇapāde vāmapādaṃ. Accādhāyāti atīdhāya, īsakaṃ atikkamma thapetvā. Gopphakena hi gopphake jāṇunā vā jāṇumhi saṅghaṭṭiyamāne abhiṇhaṃ vedanā uppajjati, cittaṃ ekaggaṃ na hoti, seyyā aphāsukā hoti. Yathā na saṅghaṭṭeti, evaṃ atikkamma thapite vedanā nuppajjati, cittaṃ ekaggaṃ hoti, seyyā phāsu hoti. Tasmā evaṃ nipajji. Sato sampajānoti sayanapariggāhakasatisampajāññaṃ samannāgato. “Uṭṭhānasañña”nti panettha na vuttaṃ, gilānaseyyā hesā tathāgatassa.

Sattasatāti imasmiṃ sutte sabbāpi tā devatā gilānaseyyaṭṭhānaṃ āgatā. Udānaṃ udānesīti gilānaseyyaṃ āgatānaṃ dāmanassena bhavitabbaṃ siyā. Imāsaṃ pana tathāgatassa vedanādhivāsanaṃ disvā, “aho buddhānaṃ mahānubhāvata!

Evarūpāsu nāma vedanāsu vattamānāsu vikāramattampi natthi, sirīsayane alaṅkaritvā t̥hapitasuvaṇṇarūpakam viya aniñjamānena kāyena nipanno, idānissa adhikataram mukhavaṇṇo virocati, ābhāsampanno puṇṇacando viya sampati vikasitam viya ca aravindam assa mukham sobhati, kāyepi vaṇṇāyatanaṃ idāni susammaṭṭhakañcanaṃ viya vippasīdati”ti udānaṃ udapādi.

Nāgo vata bhoti, ettha bhoti dhammālapanaṃ. Balavantaṭṭhena nāgo. Nāgavatāti nāgabhāvena. Sīho vatātiādīsu asantāsaṭṭhena sīho. Byattaparicayaṭṭhena kāraṇākāraṇajānanena vā ājānīyo. Appaṭisamaṭṭhena nisabho. Gavasatajetṭhako hi usabho, gavasahassajetṭhako vasabho, gavasatasahassajetṭhako nisabhoti vuccati. Bhagavā pana appaṭisamaṭṭhena āsabham t̥hānaṃ paṭijānāti. Tenevatthena idha “nisabho”ti vutto. Dhuravāhaṭṭhena dhorayho. Nibbisevanaṭṭhena danto.

Passāti aniyamitāṇatti. Samādhinti arahattaphalasamādhim. Suvimuttanti phalavimuttiyā suvimuttaṃ. Rāgānugataṃ pana cittaṃ abhinataṃ nāma hoti, dosānugataṃ apanataṃ. Tadubhayapaṭikkhepena na cābhinataṃ na cāpanatanti āha. Na ca sasaṅkhāraniggayhavāritagatanti na sasaṅkhārena sappayogena kilese niggahetvā vāritavataṃ, kilesānaṃ pana chinnattā vataṃ phalasamādhinā samāhitanti attho. Atikkamitabbanti viheṭhetabbaṃ ghaṭṭetabbaṃ. Adassanāti aññāṇā. Aññāṇī hi andhabālova evarūpe satthari aparajjheyyāti devadattaṃ ghaṭṭayamānā vadanti.

Pañcavedāti itihāsapañcamānaṃ vedānaṃ dhārakā. Sataṃ samanti vassasataṃ. Tapassīti tapanissitakā hutvā. Caranti carantā. Na sammāvimuttanti sacepi evarūpā brāhmaṇā vassasataṃ caranti, cittaṅca nesaṃ sammā vimuttaṃ na hoti. Hīnattarūpā na pāraṃ gamā teti hīnattasabhāvā te nibbānaṅgamā na honti. “Hīnattharūpā”tipi pāṭho, hīnatthajātikā parihīnatthāti attho. Taṇhādhīpannāti taṇhāya ajjhotthaṭā. Vatasīlabaddhāti ajavatakkuravatādīhi ca vatehi tādiseheva ca sīlehi baddhā. Lūkhaṃ tapanti pañcātapatāpanaṃ kaṇṭakaseyyādikaṃ tapaṃ. Idāni sā devatā sāsanaṃ niyyānikabhāvaṃ kathenti na mānakāmassātiādīmāha. Taṃ vuttatthamevāti. Aṭṭhamam.

9. Paṭhamapajjunnadhītusuttavaṇṇanā

39. Navame pajjunnassa dhītāti pajjunnassa nāma vassavalāhakadevaraṇṇo cātumahārājikassa dhītā. Abhivandeti bhagavā tumhākaṃ pāde vandāmi. Cakkhumatāti pañcahi cakkhūhi cakkhumantena tathāgatena. Dhammo anubuddhoti, “idaṃ mayā pubbe paresaṃ santike kevalaṃ sutamyeva āsī”ti vadati. Sāhaṃ dānīti, sā ahaṃ idāni. Sakki jānāmīti, paṭivedhavasena paccakkhameva jānāmi. Vigarahantāti, “hīnakkharapadabyañjano”ti vā “aniyyāniko”ti vā evaṃ garahantā. Roruvanti, dve roruvā - dhūmaroruvo ca jālaroruvo ca. Tattha dhūmaroruvo visum hoti, jālaroruvoti pana avīcimahānirayasasetvaṃ nāmaṃ. Tattha hi sattā aggimhi jalante jalante punappunaṃ ravaṃ ravanti, tasmā so “roruvo”ti vuccati. Ghoranti dāruṇaṃ. Khantiyā upasamena upetāti ruccitvā khamāpetvā gahaṇakhantiyā ca rāgādiupasamena ca upetāti. Navamaṃ.

10. Dutiyapajjunnadhītusuttavaṇṇanā

40. Dasame dhammañcāti ca saddena saṅghaṅca, iti tīṇi ratanāni namassamānā idhāgatāti vadati. Atthavatīti, atthavatiyo. Bahunāpi kho tanti yaṃ dhammaṃ sā abhāsi, taṃ dhammaṃ bahunāpi pariyāyena ahaṃ vibhajeyyaṃ. Tādiso dhammoti,

tādiso hi ayam bhagavā dhammo, taṃsaṅṭhito tappaṭibhāgo bahūhi pariyāyehi vibhajitabbayuttakoti dasseti. Lapayissāmīti, kathayissāmi. Yāvatā me manasā pariyattanti yattakaṃ mayā manasā pariyāpuṭaṃ, tassatthaṃ divasaṃ avatvā madhupaṭalaṃ pīḷenti viya muhutteneva saṃkhittena kathessāmi. Sesam uttānamevāti. Dasamaṃ.

Satullapakāyikavaggo catuttho.

5. Ādittavaggo

1. Ādittasuttavaṇṇanā

41. Ādittavaggassa paṭhame jarāya maraṇena cāti desanāsīsametaṃ, rāgādīhi pana ekādasahi aggīhi loko ādittova. Dānenāti dānacetanāya. Dinnaṃ hoti sunīhatanti dānapuññacetanāhi dāyakasseva hoti gharasāmikassa viya nīhatabhaṇḍakaṃ, tenetaṃ vuttaṃ. Corā harantīti adinne bhoge corāpi haranti rājānopi, aggipi ḍahati, ṭhapitaṭṭhānēpi nassanti. Antenāti maraṇena. Sarīraṃ sapariggahanti sarīrañceva corādīnaṃ vasena avinaṭṭhabhoge ca. Saggamupetīti vessantaramahārājādayo viya sagge nibbattatīti. Paṭhamam.

2. Kiṃdadasuttavaṇṇanā

42. Dutiye annadoti yasmā atibalavāpi dve tīṇi bhattāni abhuvā uttṭhātuṃ na sakkoti, bhutvā pana dubbalopi hutvā balasampanno hoti, tasmā “annado balado”ti āha. Vatthadoti yasmā surūpopi ducchoḷo vā acoḷo vā virūpo hoti ohīḷito duddasiko, vatthacchanno devaputto viya sobhati, tasmā “vatthado hoti vaṇṇado”ti āha. Yānadoti hatthiyānādīnaṃ dāyako. Tesu pana -

“Na hatthiyānaṃ samaṇassa kappati,
Na assayānaṃ, na rathena yātuṃ;
Idaṅca yānaṃ samaṇassa kappati,
Upāhanā rakkhato sīlakhandha”nti.

Tasmā chattupāhanakattarayaṭṭhimañcapīṭhānaṃ dāyako, yo ca maggaṃ sodheti, nisseṇiṃ karoti, setuṃ karoti, nāvaṃ paṭiyādeti, sabbopi yānadova hoti. Sukhado hotīti yānassa sukhāvahanato sukhado nāma hoti. Cakkhudoti andhakāre cakkhumantānampi rūpadassanābhāvato dīpado cakkhudo nāma hoti, anuruddhatthero viya dibbacakkhu sampadampi labhati.

Sabbadado hotīti sabbesaṃyeva balādīnaṃ dāyako hoti. Dve tayo gāme piṇḍāya caritvā kiñci aladdhā āgatassāpi sītalāya pokkharāṇiyā nhāyitvā patissayaṃ pavisitvā muhuttaṃ mañce nipajjitvā uttṭhāya nisinnassa hi kāye balaṃ āharitvā pakkhittaṃ viya hoti. Bahi vicarantassa ca kāye vaṇṇāyatanaṃ vātātapehi jhāyati, patissayaṃ pavisitvā dvāraṃ pidhāya muhuttaṃ nipannassa ca visabhāgasantati vūpasammāti, sabhāgasantati okkamāti, vaṇṇāyatanaṃ āharitvā pakkhittaṃ viya hoti. Bahi vicarantassa pāde kaṇṭako vijjhati, khāṇu paharati, sarīsapādi-parissayo ceva corabhayaṅca uppajjati, patissayaṃ pavisitvā dvāraṃ pidhāya nipannassa sabbete parissayā na honti, dhammaṃ sajjhāyantassa dhammapītisukhaṃ, kammaṭṭhānaṃ manasikarontassa upasamasukhaṃ uppajjati. Tathā bahi vicarantassa ca sedā muccanti, akkhīni phandanti, senāsaṇaṃ pavisaṇakkhaṇe kūpe otiṇṇo viya hoti, mañcapīṭhādīni na paññāyanti. Muhuttaṃ nisinnassa pana akkhipasādo āharitvā pakkhitto viya hoti, dvārakavāṭavātapaṇamañcapīṭhādīni paññāyanti. Tena vuttaṃ -

“so ca sabbadado hoti, yo dadāti upassaya”nti.

Amataṃdado ca so hotīti paṇītabhojanassa pattam pūrento viya amaraṇadānaṃ nāma deti. Yo dhammamānusāsātīti yo dhammaṃ anusāsati, aṭṭhakathaṃ katheti, pāliṃ vāceti, pucchitapañhaṃ vissajjeti, kammaṭṭhānaṃ ācikkhati, dhammassavanaṃ karoti, sabbopesa dhammaṃ anusāsati nāma. Sabbadānānañca idaṃ dhammadānameva agganti veditabbaṃ. Vuttampi cetam -

“Sabbadānaṃ dhammadānaṃ jināti,
Sabbarasaṃ dhammaraso jināti;
Sabbaratiṃ dhammarati jināti,
Taṇhakkhaya sabbadukkhaṃ jināti”ti. Dutiyam;

3. Annasuttavaṇṇanā

43. Tatiye abhinandantīti patthenti. Bhajatīti upagacchati, cittaḡahapatisīvalittherādike viya pacchato anubandhati. Tasmāti yasmā idhaloke paraloke ca annadāyakameva anugacchati, tasmā. Sesam uttānamevāti. Tatiyam.

4. Ekamūlasuttavaṇṇanā

44. Catutthe ekamūlanti avijjā taṇhāya mūlaṃ, taṇhā avijjāya. Idha pana taṇhā adhippetā. Dvīhi sassatucchedadiṭṭhīhi āvaṭṭatīti dvirāvaṭṭā. Sā ca rāḡādīhi tīhi malehi timalā. Tatrāssā moho sahaḡātakoṭīyā malaṃ hoti, rāḡadosā upanissayakoṭīyā. Pañca pana kāmaguṇā assā pattharaṇaṭṭhānā, tesu sā pattharatīti pañcapattharā. Sā ca apūraṇīyaṭṭhena samuddo. Ajjhattikabāhiresu panesā dvādasāyatanesu āvaṭṭati parivaṭṭatīti dvādasāvaṭṭā. Apatiṭṭhaṭṭhena pana pātālōti vuccatīti. Ekamūlaṃ...pe... pātālaṃ, atari isi, uttari samatikkamīti attho. Catuttham.

5. Anomasuttavaṇṇanā

45. Pañcame anomanāmanti sabbaguṇasamannāgatattā avekallanāmaṃ, paripūranāmanti attho. Nipuṇatthadassinti bhagavā saṇhasukhume khandhantarādayo atthe passatīti nipuṇatthadassī. Paññādadanti anvayapaññādhigamāya paṭipadaṃ kathanavasena paññāya dāyakaṃ. Kāmālaye asattanti pañcakāmaguṇālaye alaggaṃ. Kamamānanti bhagavā mahābodhimaṇḡeyeva ariyamaggena gato, na idāni gacchati, atītaṃ pana upādāya idaṃ vuttaṃ. Mahesinti mahantānaṃ sīlakkhandhādīnaṃ esitāraṃ pariyesitāranti. Pañcamaṃ.

6. Accharāsuttavaṇṇanā

46. Chaṭṭhe accharāḡaṇasaṇghuṭṭhanti ayaṃ kira devaputto satthusāsane pabbajitvā vattapaṭipattiṃ pūrayamāno pañcavassakāle pavāretvā dvemātikaṃ paguṇaṃ katvā kammākammaṃ uggahetvā cittarucitaṃ kammaṭṭhānaṃ uggaṇhitvā sallahukavuttiko araṇṇaṃ pavisitvā yo bhagavatā majjhimayāmo sayanassa koṭṭhāsoti anuññāto. Tasmimpi sampatte “pamādassa bhāyāmī”ti mañcakaṃ ukkhipitvā rattiñca divā ca nirāhāro kammaṭṭhānameva manasākāsi.

Athassa abbhantare satthakavātā uppajjitvā jīvitaṃ pariyādiyimsu. So dhurasmiṃyeva kālamakāsi. Yo hi koci bhikkhu caṅkame caṅkamamāno vā ālambanatthambhaṃ nissāya ṭhito vā caṅkamakoṭīyaṃ cīvaraṃ sīse ṭhapetvā nisinno vā nipanno vā parisamajjhe alaṅkatadhammāsane dhammaṃ desento vā kālaṃ

karoti, sabbo so dhurasmim kalam karoti nama. Iti ayam cankamane kalam katva upanissayamandataya asavakkhaya appatto tavatimsabhavane mahavimānadvāre niddāyitvā pabujjhanto viya paṭisandhim aggahesi. Tāvadevassa suvaṇṇatorañam viya tigāvuto attabhāvo nibbatti.

Antovimāne saḥassamattā accharā tam disvā, “vimānasāmiko devaputto āgato, ramayissāma na”nti tūriyāni gahetvā parivārayimsu. Devaputto na tāva cutabhāvaṃ jānāti, pabbajitasāññīyeva accharā oloketvā vihāracārikaṃ āgataṃ mātugāmaṃ disvā lajjī. Paṃsukūliko viya upari ṭhitaṃ ghanadukūlaṃ ekaṃsaṃ karonto aṃsakūṭaṃ paṭicchādetvā indriyāni okkhipitvā adhomukho aṭṭhāsi. Tassa kāyavikāreneva tā devatā “samaṇadevaputto aya”nti ñatvā evamāhaṃsu - “ayya, devaputta, devaloko nāmāyaṃ, na samaṇadhammassa karaṇokāso, sampattiṃ anubhavanokāso”ti. So tatheva aṭṭhāsi. Devatā “na tāvāyaṃ sallakkhetī”ti tūriyāni paggaṇhimsu. So tathāpi anolokentova aṭṭhāsi.

Athassa sabbakāyikaṃ ādāsaṃ purato ṭhapaṃsimsu. So chāyaṃ disvā cutabhāvaṃ ñatvā, “na mayā imaṃ ṭhānaṃ patthetvā samaṇadhammo kato, uttamattaṃ arahattaṃ patthetvā kato”ti sampattiyā vipaṭṭisārī ahosi, “suvaṇṇapaṭaṃ paṭilabhissāmī”ti takkayitvā yuddhaṭṭhānaṃ otiṇṇamallo mūlakamuṭṭhiṃ labhitvā viya. So - “ayaṃ saggasampatti nāma sulabhā, buddhānaṃ pātubhāvo dullabho”ti cintetvā vimānaṃ apavisitvāva asambhinneneva sīlena accharāsaṅghaparivuto dasabalassa santikaṃ āgamma abhivādetvā ekamantaṃ ṭhito imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha accharāgaṇasaṅghuṭṭhanti accharāgaṇena gītavāditasaddehi saṅghositaṃ. Pisācagaṇasevanti tameva accharāgaṇaṃ pisācagaṇaṃ katvā vadati. Vananti nandanavanaṃ sandhāya vadati. Ayañhi niyāmacittatāya attano garubhāvena devagaṇaṃ “devagaṇo”ti vattum na roseti. “Pisācagaṇo”ti vadati. Nandanavanañca “nandana”nti avatvā “mohana”nti vadati. Kathaṃ yātrā bhavissatīti kathaṃ niggamanaṃ bhavissati, kathaṃ atikkamo bhavissati, arahattassa me padaṭṭhānabhūtaṃ vipassanaṃ ācikkhatha bhagavāti vadati.

Atha bhagavā “atisallikhateva ayam devaputto, kiṃ nu kho ida”nti? Āvajjento attano sāsane pabbajitabhāvaṃ ñatvā - “ayaṃ accāraddhavīriyatāya kalam katvā devaloke nibbatto, ajjāpissa cankamanasmimyeva attabhāvo asambhinnena sīlena āgato”ti cintesi. Buddhā ca akatābhinivesassa ādikammikassa akataparikkammaṃ antevāsino cittakāro bhittiparikammaṃ viya - “sīlaṃ tāva sodhehi, samādhiṃ bhāvehi, kammassakatapaññaṃ ujum karohī”ti paṭhamaṃ pubbabhāgappaṭipadaṃ ācikkhanti, kārakassa pana yuttapayuttassa arahattamaggapadaṭṭhānabhūtaṃ saṅhasukhumaṃ suññatāvipassanaṃyeva ācikkhanti, ayañca devaputto kārako abhinnaṣilo, eko maggo assa anāgatoti suññatāvipassanaṃ ācikkhanto ujuko nāmātiādimāha.

Tattha ujukoti kāyavaṇkādīnaṃ abhāvato aṭṭhaṅgiko maggo ujuko nama. Abhayā nama sā disāti nibbānaṃ sandhāyāha. Tasmiṃ hi kiñci bhayaṃ natthi, tam vā pattassa bhayaṃ natthīti “abhayā nama sā disā”ti vuttaṃ. Ratho akūjanoti aṭṭhaṅgiko maggova adhippeto. Yathā hi pākātikaratho akkhe vā anabbhañjite atirekesu vā manussesu abhiruḥhesu kūjati viravati, na evaṃ ariyamaggo. So hi ekappahārena caturāsītiyāpi paṇasahassesu abhiruhantesu na kūjati na viravati. Tasmā “akūjano”ti vutto. Dhammacakkehi saṃyutoti kāyikacetasikavīriyasaṅkhātehi dhammacakkehi saṃyutto.

Hirīti ettha hiriggahaṇena ottappampi gahitameva hoti. Tassa apālamboti yathā bāhirakarathassa rathe t̥hitānaṃ yodhānaṃ apatanatthāya dārumayaṃ apālambanaṃ hoti, evaṃ imassa maggarathassa ajjhatabahiddhāsamut̥thānaṃ hirottappaṃ apālambanaṃ. Satyassa parivāraṇanti rathassa sīhacammādiparivāro viya imassāpi maggarathassa sampayuttā sati parivāraṇaṃ. Dhammanti lokuttaramaggaṃ. Sammādiṭṭhipurejavanti vipassanāsammādiṭṭhipurejavā assa pubbayāyikāti sammādiṭṭhipurejavo, taṃ sammādiṭṭhipurejavaṃ. Yathā hi paṭhamataraṃ rājapurisehi kāṇakuṇiādīnaṃnīharaṇena magge sodhite pacchā rājā nikkhamati, evamevaṃ vipassanā sammādiṭṭhiyā aniccādivasena khandhādīsu sodhitesu pacchā bhūmiladdhavaṭṭaṃ parijānamānā maggasammādiṭṭhi uppajjati. Tena vuttaṃ “dhammāhaṃ sārathim brūmi, sammādiṭṭhipurejava”nti.

Iti bhagavā desanaṃ niṭṭhāpetvā avasāne cattāri saccāni dīpesi. Desanāpariyosāne devaputto sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Yathā hi rañño bhojanakāle attano mukhappamāṇe kabaḷe ukkhitte aṅke nisinno putto attano mukhappamāṇeneva tato kabaḷaṃ karoti, evamevaṃ bhagavati arahattanikūṭena desanaṃ desentepi sattā attano upanissayānurūpena sotāpattiphalaḍḍhiṃ pāpuṇanti. Ayampi devaputto sotāpattiphalaṃ patvā bhagavantaṃ gandhādīhi pūjetvā pakkāmi. Chaṭṭhaṃ.

7. Vanaropasuttavaṇṇanā

47. Sattame dhammaṭṭhā sīlasampannāti ke dhammaṭṭhā, ke sīlasampannāti pucchati. Bhagavā imaṃ pañhaṃ thāvaravatthunā dīpento ārāmaropātīādīmāha. Tattha ārāmaropāti pupphārāmaphalārāmaropakā. Vanaropāti sayamjāte aropimavane sīmaṃ parikkhipitvā cetiyabodhicaṅkamanamaṇḍapakuṭileṇarattiṭṭhānadivāṭṭhānānaṃ kārakā chāyūpage rukke ropetvā dadamānāpi vanaropāyeva nāma. Setukārakāti visame setuṃ karonti, uduke nāvaṃ paṭiyādentī. Papanti pāṇiyadānasālaṃ. Udaṇanti yaṃkiñci pokkharāṇītaḷākādiṃ. Upassayanti vāsāgāraṃ. “Upāsaya”ntipi pāṭho.

Sadā puññaṃ pavaḍḍhatīti na akusalavitakkaṃ vā vitakkentassa niddāyantassa vā pavaḍḍhati. Yadā yadā pana anussarati, tadā tadā tassa vaḍḍhati. Imamatthaṃ sandhāya “sadā puññaṃ pavaḍḍhatī”ti vuttaṃ. Dhammaṭṭhā sīlasampannāti tasmim dhamme t̥hitattā tenapi sīlena sampannattā dhammaṭṭhā sīlasampannā. Atha vā evarūpāni puññāni karontānaṃ dasa kusalā dhammā pūrenti, tesu t̥hitattā dhammaṭṭhā. Teneva ca sīlena sampannattā sīlasampannāti. Sattamaṃ.

8. Jetavanassuttavaṇṇanā

48. Atṭhame idaṃ hi taṃ jetavananti anāthapiṇḍiko devaputto jetavanassa ceva buddhādīnaṃ vaṇṇabhaṇanattamaṃ āgato evamāha. Isisaṅghanisevanti bhikkhusaṅghanisevitaṃ.

Evaṃ paṭhamagāthāya jetavanassa vaṇṇaṃ kathetvā idāni ariyamaggassa kathento kammaṃ vijjātīādīmāha. Tattha kammanti maggacetanā. Vijjāti maggapaññā. Dhammoti samādhipakkhikā dhammā. Sīlaṃ jīvitamuttamanti sīle patiṭṭhitassa jīvitaṃ uttamanti dasseti. Atha vā vijjāti diṭṭhisāṅkappā. Dhammoti vāyāmasatisamādhayo. Sīlanti vācākamantājīvā. Jīvitamuttamanti etasmim sīle t̥hitassa jīvitaṃ nāma uttamaṃ. Etena maccā sujjhantīti etena atṭhaṅgikamaggena sattā visujjhanti.

Tasmāti yasmā maggena sujjhanti, na gottadhanēhi, tasmā. Yoniso vicine dhammanti upāyena samādhīpakkhiyadhammaṃ vicineyya. Evaṃ tattha visujjhatīti evaṃ tasmīṃ ariyamagge visujjhati. Atha vā yoniso vicine dhammanti upāyena pañcakkhandhadhammaṃ vicineyya. Evaṃ tattha visujjhatīti evaṃ tesu catūsu saccesu visujjhati.

Idāni sārīputtattherassa vaṇṇaṃ kathento sārīputtovātiādimāha. Tattha sārīputtovāti avadhāraṇavacanaṃ, etehi paññādīhi sārīputtova seyyoti vadati. Upasamenāti kilesaupasamena. Pāraṃ gatoti nibbānaṃ gato. Yo koci nibbānaṃ patto bhikkhu, so etāva paramo siyā, na therena uttaritaro nāma atthīti vadati. Sesāṃ uttānamevāti. Atthamaṃ.

9. Maccharisuttavaṇṇanā

49. Navame maccharinoti maccherena samannāgatā. Ekacco hi attano vasanaṭṭhāne bhikkhuṃ hatthaṃ pasāretvāpi na vandati, aññattha gato vihāraṃ pavisitvā sakkaccaṃ vanditvā madhurapaṭisanthāraṃ karoti - “bhante, amhākaṃ vasanaṭṭhānaṃ nāgacchatha, sampanno padeso, paṭibalā mayaṃ ayyānaṃ yāgubhattādīhi upaṭṭhānaṃ kātu”nti. Bhikkhū “saddho ayaṃ upāsako”ti yāgubhattādīhi saṅgaṇhanti. Atheko thero tassa gāmaṃ gantvā piṇḍāya carati. So taṃ disvā aññena vā gacchati, gharaṃ vā pavisati. Sacepi sammukhībhāvaṃ āgacchati, hatthena vanditvā - “ayyassa bhikkhaṃ detha, ahaṃ ekena kammena gacchāmi”ti pakkamati. Thero sakalagāmaṃ caritvā tucchapattova nikkhamati. Idaṃ tāva mudumacchariyaṃ nāma, yena samannāgato adāyakopi dāyako viya paññāyati. Idha pana thaddhammacchariyaṃ adhippetāṃ, yena samannāgato bhikkhūsu piṇḍāya pavitṭhesu, “therā ṭhitā”ti vutte, “kiṃ mayhaṃ pādā rujjanti”tiādīni vatvā silāthambho viya khāṇuko viya ca thaddho hutvā tiṭṭhati, sāmīcimpī na karoti. Kadariyāti idaṃ maccharinoti padasseva vevacanaṃ. Mudukampi hi macchariyaṃ “macchariya”nteva vuccati, thaddhaṃ pana kadariyaṃ nāma. Paribhāsakāti bhikkhū gharadvāre ṭhite disvā, “kiṃ tumhe kasitvā āgatā, vāpitvā, lāyitvā? Mayaṃ attanopi na labhāma, kuto tumhākaṃ, sīghaṃ nikkhamathā”tiādīhi saṃtājjakā. Antarāyakarāti dāyakassa saggantarāyo, paṭiggāhakānaṃ lābhantarāyo, attano upaghātoti imesaṃ antarāyānaṃ kārakā.

Samparāyoti paraloko. Ratīti pañcakāmaguṇarati. Khīḍḍāti kāyīkakhīḍḍadikā tivīdhā khīḍḍā. Diṭṭhe dhammesa vipākoti tasmīṃ nibbattabhavane diṭṭhe dhamme esa vipāko. Samparāye ca duggatīti “yamalokaṃ upapajjare”ti vutte samparāye ca duggati.

Vadaññūti bhikkhū gharadvāre ṭhitā kiñcāpi tuṇhīva honti, atthato pana - “bhikkhaṃ dethā”ti vadanti nāma. Tatra ye “mayaṃ pacāma, ime pana na pacanti, pacamāne patvā alabhantā kuhiṃ labhissantī”ti? Deyyadhammaṃ saṃvibhajanti, te vadaññū nāma. Pakāsantīti vimānappabhāya jotanti. Parasambhatesūti parehi sampiṇḍitesu. Samparāye ca suggatīti, “ete saggā”ti evaṃ vuttasamparāye sugati. Ubhinnaṃpi vā etesaṃ tato cavitvā puna samparāyepi duggatisugatiyeva hotīti. Navamaṃ.

10. Ghaṭṭikārasuttavaṇṇanā

50. Dasame upapannāseti nibbattivasena upagatā. Vimuttāti avihābrahmalokasmiṃ upapattisamanantaramēva arahattaphalavimuttiyā vimuttā. Mānusaṃ dehanti idha pañcorambhāgiyasamyojanāni eva vuttāni. Dibbayoganti pañca

uddhambhāgiyasamyojanāni. Upaccagunti atikkamiṃsu. Upakotiādīni tesam therānaṃ nāmāni. Kusālī bhāsasī tesanti, “kusala”nti idaṃ vacanaṃ imassa atthīti kusālī, tesam therānaṃ tvaṃ kusalaṃ anavajjaṃ bhāsasi, thomesi pasamsasi, paṇḍitosi devaputtāti vadati. Taṃ te dhammaṃ idhaññāyāti te therā taṃ dhammaṃ idha tumhākaṃ sāsane jānitvā. Gambhīranti gambhīratthaṃ. Brahmācārī nirāmisoti nirāmisabrahmācārī nāma anāgāmī, anāgāmī ahosinti attho. Ahuvāti ahosi. Sagāmeyyoti ekagāmaṃvāsī. Pariyosānaḡāthā saṅgītikārehi ṭhapitāti. Dasamaṃ.

Ādittavaggo pañcama.

6. Jarāvaggo

1. Jarāsuttavaṇṇanā

51. Jarāvaggassa paṭhame sādhuṭi laddhakaṃ bhaddakaṃ. Sīlaṃ yāva jarāti iminā idaṃ dasseti - yathā muttāmaṇirattavattḡādīni ābharaṇāni taruṇakāleyeva sobhanti, jarājīṇṇakāle tāni dhārento “ayaṃ ajjāpi bālabhāvaṃ pattheti, ummattako maññe”ti vattabbataṃ āpajjati, na evaṃ sīlaṃ. Sīlañhi niccakālaṃ sobhati. Bālakālepi hi sīlaṃ rakkhantaṃ “kiṃ imassa sīlenā”ti? Vattāro natthi. Majjhimakālepi mahallakakālepīti.

Saddhā sādhu patiṭṭhitāti hatthāḡavakacittagahapatiādīnaṃ viya maggena āgatā patiṭṭhitasaddhā nāma sādhu. Paññā narānaṃ ratananti ettha cittīkataṭṭhādīhi ratanaṃ veditabbaṃ. Vuttañhetam -

“Yadi cittīkatanti ratanaṃ, nanu bhagavā cittīkato purisasīho, ye ca loke cittīkatā, tesam cittīkato bhagavā. Yadi ratikaranti ratanaṃ, nanu bhagavā ratikaro purisasīho, tassa vacanena carantā jhānaratisukhena abhiramanti. Yadi atulyanti ratanaṃ, nanu bhagavā atulo purisasīho. Na hi sakkā tuletum guṇehi guṇapāramiṃ gato. Yadi dullabhanti ratanaṃ, nanu bhagavā dullabho purisasīho. Yadi anomasattaparibhoganti ratanaṃ, nanu bhagavā anomo sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanenā”ti.

Idha pana dullabhapātubhāvaṭṭhena paññā “ratana”nti vuttaṃ. Puññanti puññacetanā, sā hi arūpattā pariharitum na sakkāti. Paṭhamaṃ.

2. Ajarasāuttavaṇṇanā

52. Dutīye ajarasāti ajīraṇena, avipattiyāti attho. Sīlañhi avipannameva sādhu hoti, vipannasīlaṃ ācariyupajjhāyādayopi na saṅgaṇhanti, gatagataṭṭhāne niddhamitabbova hotīti. Dutīyaṃ.

3. Mittasuttavaṇṇanā

53. Tatiye satthoti saddhiṃcaro, jaṅghasattho vā sakaṭasattho vā. Mittanti roge uppanne pāṭaṅkiyā vā aññena vā yānena haritvā khemantasampāpanena mittam. Sake ghareti attano gehe. Tathārūpe roge jāte puttabhariyādayo jigucchanti, mātā pana asucimpi candanaṃ viya maññati. Tasmā sā sake ghare mittam. Sahāyo atthajātassāti uppannakiccassa yo taṃ kiccaṃ vahati nittharati, so kicesu saha ayanabhāvena sahāyo mittam, surāpānādisahāyā pana na mittā. Samparāyikanti samparāyahitam. Tatiyaṃ.

4. Vatthusuttavaṇṇanā

54. Catutthe puttā vatthūti mahallakakāle paṭijagganaṭṭhena puttā paṭiṭṭhā. Paramoti aññesaṃ akathetabbassapi guyhassa kathetabbayuttatāya bhariyā paramo sakhā nāma. Catutthaṃ.

5-7. Paṭhamajānasuttādivaṇṇanā

55. Pañcame vidhāvatīti parasamuddādigamanavasena ito cito ca vidhāvati. Pañcamaṃ.

56. Chaṭṭhe dukkhāti vaṭṭadukkhato. Chaṭṭhaṃ.

57. Sattame parāyaṇanti nipphatti avassayo. Sattamaṃ.

8. Uppathasuttavaṇṇanā

58. Aṭṭhame rāgo uppathoti sugatiñca nibbānañca gacchantassa amaggo. Rattindivakkhayoti rattidivehi, rattidivesu vā khīyati. Itthī malanti sesaṃ bāhiraṃ bhasmakhārādīhi dhovivā sakkā sodhetuṃ, mātugāmamaleṇa duṭṭho pana na sakkā suddho nāma kātunti itthī “mala”nti vuttā. Etthāti ettha itthiyaṃ pajā sajjati. Tapoti indriyaṃ varadhutaṅgaguṇavīriyadukkarakārikānaṃ nāmaṃ, idha pana ṭhapetvā dukkarakārikaṃ sabbāpi kilesasantāpikā paṭipadā vaṭṭati. Brahmācariyaṃ methunavirati. Aṭṭhamaṃ.

9. Dutiyasuttavaṇṇanā

59. Navame kissa cābhiratoti kismiṃ abhirato. Dutiyāti sugatiñceva nibbānañca gacchantassa dutiyikā. Paññā cetaṃ pasāsatīti paññā etaṃ purisaṃ “idaṃ karohi, idaṃ mākarī”ti anusāsati. Navamaṃ.

10. Kavisuttavaṇṇanā

60. Dasame chando nidānanti gāyattīādiko chando gāthānaṃ nidānaṃ. Pubbapaṭṭhāpanagāthā ārabhanto hi “kataracchandena hotū”ti ārabhati. Viyañjananti jananaṃ. Akkharaṃ hi padaṃ janeti, padaṃ gāthaṃ janeti, gāthā atthaṃ pakāsetīti. Nāmasannissitāti samuddādi paṇṇattinissitā. Gāthā ārabhanto hi samuddaṃ vā pathaviṃ vā yaṃ kiñci nāmaṃ nissayitvāva ārabhati. Āsayoti paṭiṭṭhā. Kavito hi gāthā pavattanti. So tesaṃ paṭiṭṭhā hotīti. Dasamaṃ.

Jarāvaggo chaṭṭho.

7. Addhavaggo

1. Nāmasuttavaṇṇanā

61. Addhavaggassa paṭhame nāmaṃ sabbam addhabhavīti nāmaṃ sabbam abhibhavati anupatati. Opapātikena vā hi kittimena vā nāmena mutto satto vā saṅkhāro vā natthi. Yassapi hi rukkhassa vā pāsāṇassa vā “idaṃ nāma nāma”nti na jānanti, anāmakotveva tassa nāmaṃ hoti. Paṭhamamaṃ.

2-3. Cittasuttādivaṇṇanā

62. Dutīye sabbeva vasamanvagūti ye cittassa vasaṃ gacchanti, tesameva anavasesapariyādānametaṃ. Dutīyaṃ.

63. Tatiyepi eseṇa nayo. Tatiyaṃ.

4-5. Saṃyojanasuttādivaṇṇanā

64. Catutthe kiṃ su saṃyojanoti kiṃ saṃyojano kiṃ bandhano? Vicāraṇanti vicaraṇā pādāni. Bahuvacane ekavacanaṃ kataṃ. Vitakkassa vicāraṇanti vitakko tassa pādā. Catutthaṃ.

65. Pañcamepi eseva nayo. Pañcamaṃ.

6. Attahatasuttavaṇṇanā

66. Chaṭṭhe kenassubbhāhatoti kena abbhāhato. Su-kāro nipātamattaṃ. Icchādhūpāyitoti icchāya āditto. Chaṭṭhaṃ.

7-9. Uddāṭṭasuttādivaṇṇanā

67. Sattame taṇhāya uddāṭṭoti taṇhāya ullaṅghito. Cakkhuñhi taṇhārajjunā āvunitvā rūpanāgadante uddāṭṭaṃ, sotādīni saddādīsūti taṇhāya uddāṭṭo loko. Maccunā pihitoti anantare attabhāve kataṃ kammaṃ na dūraṃ ekacittantaṃ, balavatiyā pana māraṇantikavedanāya pabbatena viya otthaṭattā sattā taṃ na bujjhantīti “maccunā pihito loko”ti vuttaṃ. Sattamaṃ.

68. Aṭṭhame sveva pañho devatāya heṭṭhupariyāyavasena pucchito. Aṭṭhaṃ.

69. Navame sabbaṃ uttānameva. Navamaṃ.

10. Lokasuttavaṇṇanā

70. Dasame kismiṃ loko samuppannoti kismiṃ uppanne loko uppannoti pucchati. Chasūti chasu ajjhattikesu āyatanesu uppannesu uppannoti vuccati. Chasu kubbatīti tesuyeva chasu santhavaṃ karoti. Upādāyāti tāniyeva ca upādāya āgamma paṭicca pavattati. Vihaññatīti tesuyeva chasu vihaññati pīliyati. Iti ajjhattikāyatanavasena ayaṃ pañho āgato, ajjhattikabāhirānaṃ pana vasena āharitum vaṭṭati. Chasu hi ajjhattikāyatanesu uppannesu ayaṃ uppanno nāma hoti, chasu bāhiresu santhavaṃ karoti, channaṃ ajjhattikānaṃ upādāya chasu bāhiresu vihaññatīti. Dasamaṃ.

Addhavaggo sattamo.

8. Chetvāvaggo

1. Chetvāsuttavaṇṇanā

71. Chetvāvagassa paṭhame chetvāti vadhivā. Sukhaṃ setīti kodhapariḷāhena aparidayhamānattā sukhaṃ sayati. Na socatīti kodhavināsaena vinaṭṭhadomanassattā na socati. Visamūlassāti dukkhavipākassa. Madhuraggassāti kuddhassa paṭikujjhitvā, akkuṭṭhassa paccakkositvā, pahaṭassa ca paṭipaharivā sukhaṃ uppajjati, taṃ sandhāya madhuraggoti vutto. Imasmiṃ hi ṭhāne pariyosānaṃ agganti vuttaṃ. Ariyāti buddhādayo. Paṭhaṃ.

2. Rathasuttavaṇṇanā

72. Dutiye paññāyati etenāti paññāṇaṃ. Dhajo rathassāti mahantasmim hi saṅgāmasīse dūratova dhajaṃ disvā “asukarañño nāma ayaṃ ratho”ti ratho pākaṭo hoti. Tena vuttaṃ “dhajo rathassa paññāṇa”nti. Aggipi dūratova dhūmena paññāyati.

Coḷaraṭṭhaṃ paṇḍuraṭṭhanti evaṃ raṭṭhampi rañña paññāyati. Cakkavattirañño dhītāpi pana itthi “asukassa nāma bhariyā”ti bhattāraṃ patvāva paññāyati. Tasmā dhūmo paññānamagginotiādi vuttaṃ. Dutiyaṃ.

3. Vittasuttavaṇṇanā

73. Tatiye saddhīdha vittanti yasmā saddho saddhāya muttamaṇiādīnipi vittāni labhati, tissopi kulasampadā, cha kāmasaggāni, nava brahmaloke patvā pariyosāne amatamahānibbānadassanampi labhati, tasmā maṇimuttādīhi vittehi saddhāvittameva seṭṭhaṃ. Dhammoti dasakusalakammapatho. Sukhamāvahatīti sabbampi sāsavānāsavaṃ asaṃkiliṭṭhasukhaṃ āvahati. Sādutaranti lokasmiṃ loṇambilādīnaṃ sabbarasānaṃ saccameva madhuratarāṃ. Saccasmiṃ hi ṭhitā sīghavegaṃ nadimpi nivattenti, visampi nimmaddenti, aggimpi paṭibāhanti, devampi vassāpenti, tasmā taṃ sabbarasānaṃ madhurataranti vuttaṃ. Paññājīviṃ jīvitamāhu seṭṭhanti yo paññājīvi gahaṭṭho samāno pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāya salākabhaddādīni paṭṭhapetvā paññāya jīvati, pabbajito vā pana dhammena uppanne paccaye “idamattha”nti paccavekkhitvā paribhuñjanto kammaṭṭhānaṃ ādāya vipassanaṃ paṭṭhapetvā ariyaphalādhigamavasena paññāya jīvati, taṃ paññājīviṃ puggalaṃ seṭṭhaṃ jīvitaṃ jīvātīti āhu. Tatiyaṃ.

4. Vuṭṭhisuttavaṇṇanā

74. Catutthe bījanti uppatantānaṃ sattavidhaṃ dhaññabījaṃ seṭṭhaṃ. Tasmiñhi uggate janapado khemo hoti subhikkho. Nipatatanti nipatantānaṃ meghavuṭṭhi seṭṭhā. Meghavuṭṭhiyañhi sati vividhāni sassāni uppajjanti, janapadā phītā honti khemā subhikkhā. Pavajamānānanti jaṅgamānaṃ padasā caramānānaṃ gāvo seṭṭhā. Tā nissāya hi sattā pañca gorase paribhuñjamānā sukhaṃ viharanti. Pavadatanti rājakulamajjhādīsu vadantānaṃ putto varo. So hi mātāpitūnaṃ anattāhavaṃ na vadati.

Vijjā uppatataṃ seṭṭhāti purimapañhe kira sutvā samīpe ṭhitā ekā devatā “devate, kasmā tvaṃ etaṃ pañhaṃ dasabalaṃ pucchasi? Ahaṃ te kathessāmī”ti attano khantiyā laddhiyā pañhaṃ kathesi. Atha naṃ itarā devatā āha - “yāva padhaṃsī vadesi devate yāva pagabbhā mukharā, ahaṃ buddhaṃ bhagavantaṃ pucchāmi. Tvaṃ mayhaṃ kasmā kathesi”ti? Nivattetvā tadeva pañhaṃ dasabalaṃ pucchi. Athassā satthā vissajjento vijjā uppatatantiādīmāha. Tattha vijjāti caturmaggaṃ vijjā. Sā hi uppatamānā sabbākusaladhamme samugghātetī. Tasmā “uppatataṃ seṭṭhā”ti vuttā. Avijjāti vaṭṭamūlakamahāavijjā. Sā hi nipatantānaṃ osīdantānaṃ varā. Pavajamānānanti padasā caramānānaṃ jaṅgamānaṃ anomapuññakkhettabhūto saṅgho varo. Tañhi tattha tattha disvā pasannacittā sattā sotthiṃ pāpuṇanti. Buddhoti yādiso putto vā hotu añño vā, yesaṃ kesañci vadamānānaṃ buddho varo. Tassa hi dhammadesanaṃ āgamma anekasatasahassānaṃ pāṇānaṃ bandhanamokkho hotīti. Catutthaṃ.

5. Bhītāsuttavaṇṇanā

75. Pañcame kiṃsūdha bhītāti kiṃ bhītā? Maggo canekāyatanappavuttoti aṭṭhatimśārammaṇavasena anekehi kāraṇehi kathito. Evaṃ sante kissa bhītā hutvā ayaṃ janatā dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo aggahesīti vadati. Bhūripaññāti bahupañña ussannapañña. Paralokaṃ na bhāyati imasmā lokā paraṃ lokaṃ gacchanto na bhāyeyya. Paṇidhāyāti ṭhapetvā. Bahvannapānaṃ gharamāvasantoti

anāthapiṇḍikādayo viya bahvannapāne ghare vasanto. Saṃvibhāgīti accharāya gahitampi nakhena phāletvā parassa datvāva bhuñjanasīlo. Vadaññūti vuttatthameva.

Idāni gāthāya aṅgāni uddharitvā dassetabbāni - “vāca”nti hi iminā cattāri vacīsucaritāni gahitāni, “manenā”tipadena tīṇi manosucaritāni, “kāyenā”ti padena tīṇi kāyasucaritāni. Iti ime dasa kusalakammaphathā pubbasuddhiaṅgaṃ nāma. Bahvannapānaṃ gharamāvasantoti iminā yaññaupakkharo gahito. Saddhoti ekamaṅgaṃ, mudūti ekaṃ, saṃvibhāgīti ekaṃ, vadaññūti ekaṃ. Iti imāni cattāri aṅgāni sandhāya “etesu dhammesu t̥hito catūsū”ti āha.

Aparopi pariyāyo - vācantiādīni tīṇi aṅgāni, bahvannapānanti iminā yaññaupakkharova gahito, saddho mudū saṃvibhāgī vadaññūti ekaṃ aṅgaṃ. Aparo dukanayo nāma hoti. “Vācaṃ manañcā”ti idamekaṃ aṅgaṃ, “kāyena pāpāni akubbamāno, bahvannapānaṃ gharamāvasanto”ti ekaṃ, “saddho mudū”ti ekaṃ, “saṃvibhāgī vadaññū”ti ekaṃ. Etesu catūsu dhammesu t̥hito dhamme t̥hito nāma hoti. So ito paralokaṃ gacchanto na bhāyati. Pañcamaṃ.

6. Najīratissuttavaṇṇanā

76. Chaṭṭhe nāmagottaṃ na jīratīti atītabuddhānaṃ yāvajjadivasā nāmagottaṃ kathiyati, tasmā na jīratīti vuccati. Porāṇā pana “addhāne gacchante na paññāyissati, jīraṇasabhāvo pana na hotiyevā”ti vadanti. Ālasyanti ālasiyaṃ, yena t̥hitaṭṭhāne t̥hitova, nisinnaṭṭhāne nisinnova hoti, telepi uttarante t̥hitiṃ na karoti. Pamādoti niddāya vā kilesavasena vā pamādo. Anuṭṭhānanti kammāsāmaye kammakaraṇavīriyābhāvo. Asaṃyamoti sīlasaññaṃābhāvo vissaṭṭhācārātā. Niddāti soppabahulatā. Tāya gacchantopi t̥hitopi nisinnopi niddāyati, pageva nipanno. Tandīti aticchātādivasena āgantukālasiyaṃ. Te chiddeti tāni cha chiddāni vivarāni. Sabbasoti sabbākārena. Tanti nipātamattaṃ. Vivajjayeti vajjeyya jaheyya. Chaṭṭhaṃ.

7. Issariyasuttavaṇṇanā

77. Sattame satthamalanti malaggahitasatthaṃ. Kiṃ su harantaṃ vārentīti kaṃ harantaṃ nisedhenti. Vasoti āṇāpavattanaṃ. Itthīti avissajjanīyabhaṇḍattā “itthī bhaṇḍānamuttamaṃ, varabhaṇḍa”nti āha. Atha vā sabbepi bodhisattā ca cakkavattino ca mātukucchiyaṃyeva nibbattantīti “itthī bhaṇḍānamuttama”nti āha. Kodho satthamalanti kodho malaggahitasatthasādiso, paññāsattassa vā malanti satthamalaṃ. Abbudanti vināsakāraṇaṃ, corā lokasmiṃ vināsakāti attho. Harantoti salākabhaddādīni gahetvā gacchanto. Salākabhaddādīni hi paṭṭhapitakāleyeva manussehi pariccattāni. Tesāṃ tāni haranto samaṇo piyo hoti, anāharante puññahāniṃ nissāya vipaṭṭisārino honti. Sattamaṃ.

8. Kāmasuttavaṇṇanā

78. Atṭhame attānaṃ na dadeti parassa dāsaṃ katvā attānaṃ na dadeyya t̥hapetvā sabbabodhisatteti vuttaṃ. Na pariccajēti sīhabyagghādīnaṃ na pariccajeyya sabbabodhisatte t̥hapetvāyevāti vuttaṃ. Kalyāṇanti saṇhaṃ mudukaṃ. Pāpikanti pharusāṃ vācaṃ. Atṭhamāṃ.

9. Pātheyyasuttavaṇṇanā

79. Navame saddhā bandhati pātheyyanti saddhaṃ uppādetvā dānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati, uposathakammaṃ karoti, tenetaṃ vuttaṃ. Sirīti issariyaṃ. Āsayoti

vasanaṭṭhānaṃ. Issariye hi abhimukhībhūte thalatopi jalatopi bhogā āgacchantiyeva. Tenetaṃ vuttaṃ. Parikassatīti parikaḍḍhati. Navamaṃ.

10. Pajjotasuttavaṇṇanā

80. Dasame pajjototi padīpo viya hoti. Jāgaroti jāgarabrāhmaṇo viya hoti. Gāvo kamme sajjīvānanti kammena saha jīvantānaṃ gāvova kamme kammasaḥāyā kammadutiyakā nāma honti. Gomaṇḍalehi saddhiṃ kasikammādīni nipphajjanti. Sītassa iriyāpathoti sītaṃ assa sattakāyassa iriyāpatho jīvitavutti. Sītanti naṅgalaṃ. Yassa hi naṅgalehi khettaṃ appamattakampi kaṭṭhaṃ na hoti, so kathaṃ jīvissatīti vadati. Dasamaṃ.

11. Araṇasuttavaṇṇanā

81. Ekādasame araṇāti nikkilesā. Vusitanti vusitavāso. Bhojissiyanti adāsabhāvo. Samaṇāti khīṇāsavasamaṇā. Te hi ekantena araṇā nāma. Vusitaṃ na nassatīti tesamaṃ ariyamaggavāso na nassati. Parijānantīti puthujjanakalyāṇakato paṭṭhāya sekhā lokiyalokuttarāya pariññāya parijānanti. Bhojissiyanti khīṇāsavasamaṇānaṃyeva niccaṃ bhujissabhāvo nāma. Vandantīti pabbajitadivasato paṭṭhāya vandanti. Patitṭhitanti sīle patitṭhitaṃ. Samaṇīdhāti samaṇaṃ idha. Jātihīnanti api caṇḍālakuḷā pabbajitaṃ. Khattiyāti na kevalaṃ khattiyāva, devāpi sīlasampannaṃ samaṇaṃ vandantiyevāti. Ekādasamaṃ.

Chetvāvaggo aṭṭhamo.

Iti sārattappakāsiniyā

Saṃyuttanikāya-aṭṭhakathāya

Devatāsaṃyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 3. Η συλλογή των συνδεδεμένων ομιλιών - Σχόλια. 1. Σχόλια για το βιβλίο με τους στίχους. 1. Συνδεδεμένες ομιλίες με Θεότητες έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org